

ARGIA

“Oraindik ez duzu
ulertzen, baina
**eskerrak
emango
dizkiguzu**”

Beñat Rodrigo

GHELMAKETA

musika taldea

12-16. orriak

#2.736 | 2021 / 06 / 13 | 3,90 €

**Ruandako genozidioa
ahalbidetu zuen
Frantziak**

22 | NAZIOARTEA

**Ategorrietako
sarraskiak 90 urte
ahantzuraren aurka**

34 | HISTORIA

**“Ezin ditugu arte
proletarioa eta arte
sozialista berdindu”**

44 | EKIDA

2021-2022 ikasturte osorako Hik Hasiren formazioa

0-6 ETAPAKO ADITU-TITULUA

- Zaintzaren garrantzia (Pikler)
- Pedagogia eraldatzaileak

Bi ikasturteak edota bakarra egiteko aukera dago zabalik. Hiru titulazio eskaintzen dira:

- 0-6 etapako aditu titulua, zaintzako eta pedagogia eraldatzaileetako espezialitateetan. (2 ikasturte)
- 0-6ko aditu titulua, zaintzako espezialitatean.
- 0-6ko aditu titulua, pedagogia eraldatzaileetako espezialitatean.

PSIKOMOTRIZITATE ERLAZIONALA

Mapi Urresti

JIRAFAREN HIZKUNTZA

Komunikazio Ez Bortitza
9 saio online

Nerea Mendizabal

PEDAGOGIA SISTEMIKOAN HEZI ETA BIZI

Larraitx Mendizabal
eta
Aitziber Esnaola

Formazio homologatuak

www.hikhasi.eus

Panorama

- 04 | ASTEKO ARGAZKIA
- 06 | AKTUALITATEA
- 08 | EKONOMIAREN TALAIAN
- 09 | HUMANITATEAREN
UNE GORENAK
- 09 | EZ HANKA EZ BURU

AZALEKO ARGAZKIA:
DANI BLANCO

Iritziak

- 17 | ANA MENDIA
- 18 | ANE ABLANEDO
- 19 | IMANOL ALVAREZ
- 19 | CASTILLO SUAREZ
- 20 | AINGERU EPALTZA
- 21 | IÑIGO OTXOA

SAILEN GOIBURUETAKO ILUSTRAZIOAK:
CLIPART COURTESY FCIT

Finkoak

- 39 | DENBORAREN MAKINA
- 40 | ARGIA KOMUNITATEA
- 42 | BIZI BARATZEA
- 48 | KULTUR-KRITIKAK
- 51 | DENBORA-PASAK
- 52 | ARGI-KONTRA:
ANAÍS FRANQUESA
- 54 | BERANDUEGI

CORINNE DUFEA

22 | FRANTZIAREN ESKUAK RUANDAKO ODOLEZ BLAI

Publiko egin berri diren bi txostenek onartzen dute Frantziak orain arte ukatu duena: 1994an Ruandako hutuen gobernua tutsien aurkako "ehun egunetako genozidioa" burutu zuenean Frantziako Gobernuak erantzukizunak izan zituela krimen horietan. Xabier Letonak azaldu du erreportajearen, kolonialismoaren erroak ere bistaratuz.

Elkarriketak eta erreportajeak

10 | NET HURBIL

Kanadako ume autoktonoentzako barnetegiak: milaka hil, besteak traumatizatu

Jenofa Berhokoirigoin

12 | PERTSONAIA | BEÑAT RODRIGO

"MENA bat nire komunitateko kide da, ikastolako ikaskidea bezainbeste"

Reyes Ilintxeta

27 | NAZIOARTEA

Groenlandiera biziberritua

Miel A. Elustondo

30 | POLITIKA | HAUTESKUNDEAK

Pauetik ere Ipar Euskal Herriaren alde eragin nahian dabil EH Bai

Jenofa Berhokoirigoin

32 | BIOANIZTASUNA | ESKULAPIOREN SUGEA

Euskal Herriko basoetan ezkutatua, farmazietan ikur

Iñaki Sanz-Azkue

34 | HISTORIA

Ategorrietako sarraskia 1931

Mikel Elkorobereibar

44 | KULTURA | EKIDA

"Artista bat librea da edo merkatuaren baitan ari da ekoizten?"

Xalba Ramirez

Jabetza

Komunikazio Biziagora
S.A.L. Ametzagaña Taldeko partaidea

Lehendakaria

Onintza Irureta

Erredakzioa

Amalia Lekunberri, Axier Lopez, Eneritz Arzallus, Estitxu Eizaguirre, Gorka Bereziartua, Iraitz Madariaga, Jenofa Berhokoirigoin, Jon Torner, Lander Arbelaiz, Mikel Garcia, Onintza Irureta, Pello Zubiria, Peru Iparragirre, Urko Apaolaza, Xabier Letona, Zigor Oleaga

Diseinua

Maitane Gartzandia

Argazkilaria

Dani Blanco

Produktzioa eta inprimaketa

Antza S.A.L.

Administrazioa

Jone Arzallus, Mari Karmen Loarte

Salmenta

Karlos Olasolo, Olatz Korta, Pello Basurto

Azoka

Mikel Olabide

Idazkaritza

Aloña Soraluze, Bego Zuza

Web garapena

Asier Iturralde

Informatika

Iametzta interaktiboa, S.L.

Lege gordailua

SS 837-2012

ISSN

0213-909X

Batzorde parekidea

72562 E

GUREKIN HARREMANETAN JARTZEKO

Posta elektronikoak

komertzial@argia.eus
harpide@argia.eus

Telefona

943371545

Gipuzkoa

Industrialdea, 15. 20160 Lasarte-Oria

Nafarroa

Gazteluko Plaza 44, 3. eskuina,
31001 Iruñea

Ametzagaiña taldeko kidea da ARGIA honako enprekin batera:

aniza
KOMUNIKAZIO GRAFIKOA

iametzta
interaktiboa

ADUR software
productions

Doan eta libre

ARGIAko edukiak kopiatu, moldatu, zabaldu eta argitaratu ditzakezu, gure egiletza aitortu eta baldintza beretan eginez gero. Are gehiago, gure edukiak ahalik eta gehien zabaltzea nahi dugu.

Lizentzia hau soilik ARGIAren edukientzat da baliagarria, baliteke beste testu eta argazki batzuek lizentzia hau ez izatea.

EKONOMIA SOZIAL ERALDATZAILEAREN
SAREKO KIDE GARA

ARGIA HIZKUNTZA POLITIKARAKO
SAILBURUORDETZAK DIRUZ LAGUNTZEN DU:

**EUSKO JAURLARITZA
GOBIERNO VASCO**

KULTURA ETA HIZKUNTZA
POLITIKA SAILA

EVA GOUZ
OLGA KHOKHLOVA
HANDE OLIVIER
MARIE THIRSE WALTER
FRANCHISE GILLO
RENEE VAN DER WOUTE
AGNES ROQUE
DORA MAAR...

PICASSO,
WOMEN
HAUSER

MUSEO
DORA
MAAR
YA

Erreferenteak

Pablo Picassoren Guernica, artelan ederra izateaz gain, Euskal Herrian eta munduan ikur da gerraren ankerkeria zentzugabea salatzeko. Baina zer pentsatua ematen du, egileak ankerkeria hori bera emakumeentzat gordea izateak. Bikotekideei eraso egin eta psikologikoki txikitzea baitzen Picassoren marka. Artistaren alde hori azalean ezagutu zuten Olga Koklovak, Marie-Therese Walterrek, François Gilotek, Jaqueline Rocquek edota konortea galdu arte jipoitu zuen Dora Maar argazkilariak. "Picassok artearen historia aldatu zuen bezala, edo burusoila eta Malagakoa zen moduan, tratatu txarren emalea ere bazen. Eta hori esan beharra dago. Inor ez baita ezer denbora osoan", dio Maria Llopis artista eta ekintzaileak. Irudian, Valentziako museoan egindako ekintza. Horren ostean, Instagram kontua itxiarazi eta "etengabe mehatxu eta irainak" jaso ditu Llopisek. Baita askoren txaloak ere.

📷 ISMAEL LLOPIS ✂️ AXIER LOPEZ

**ZABALBURUKO
KOMISALDEGIAN
ORDUBETE BAINO GEHIAGO
ITXARON BEHAR IZAN DU
LAGUN BATEK, EUSKARAZ
EGITEKO GAI DEN ERTZAIN
BAT AGERTU ARTE**
ARGIA.EUS

ATXILOTU EZ DUTENEAN....
@ArgarateUnai

EUSKALDUNAK, SLOW LIFE
@axierL

**ORDUBETE EGON BEHAR IZAN
DU ERTZAIN EUSKARADUN
BAT AGERTU DEN ARTE.
HONEK "URTE ASKOAN
EUSKARAZ EGIN GABE BAZEN
ERE SAIATUKO" ZELA ESAN
DIO.**
@ERTZAINZAEJGV
MARKA GUZTIAK HAUSTEN
@Ortubekoa

**HERRITARRAREN HIZKUNTZA
ESKUBIDEAK BERMATZEA
EZ DA HERRITAREK EGITEN
DUTEN HIZKUNTZA
HAUTUAGATIK ZAIN EGOTERA
KONDENATZEA.**
@GOB_EUS ERTZAINZAREN
EGUNGO PROTOKOLOAK
EZ DIRA NAHIKOAK
HERRITARRARI EUSKARAZKO
ZERBITZU EGOKI BAT
ESKAINTZEKO

@behatokia

TONY WEBSTER

Zergetatik ihes egitea zailagoa izango dute multinazionalek

ARGIA

Historikotzat jo duten akordioa sinatu dute G7ko finantza ministroek, Londresen. Lehen aldiz, %15eko gutxieneko zerga globala ezartzea adostu dute. Hala, enpresa handiei zailagoa egingo zaie zergak ordaintzea saihestea, eta aldi berean, hainbat herrialdek dumping fiskala egitea saihestuko dute, paradisu fiskalak egotea nekezagoa izango da.

Munduko ekonomia nagusietako buruek (AEB, Kanada, Japonia, Erresuma Batua, Alemania, Frantzia, Italia eta Europar Batasuna gonbidatu gisa) aurrekaririk gabeko akordioa prest utzi dute goi-bilerarako.

Uztailaren 9an eta 10ean, berriz, G20ko finantza ministroak bilduko dira Venezian (Italia) eta sozietateen gutxieneko zerga eta enpresa digital handiei tasa bat ezartzeko akordio orokorra lortzea izango da helburua, Bruno Le Maire Frantziako Ekonomia ministroaren ustez.

ENPRESA HANDIEI ETA HAINBAT HERRIALDERI ITURRIA ITXI

%15eko gutxieneko zerga globalaren bidez, zergak ordaintzeari ihes egiten dieten enpresei eta horren onurak jasotzen dituzten herrialdeei hesia estutuko zaie. Tax Justice (Zerga Justizia) erakundeak sare sozialetan akordioaz emandako iritzia jaso du Eldiario.es egunkariak. Erakundeak alderaketa bat egin du: herrialdeek gaur egungo zerga sistemaren ondorioz, erizainen urteko ia 34 milioi soldata ordaintzeko adina diru jasotzeari uzten diote, edo beste modu batez esanda, erizain baten urteko soldata segundo bakoitzean bildu gabe geratzen dira.

Erakundearen ikerketaren arabera, honako hauek dira galera fiskalen ardura handiena duten bost jurisdikzioak: Britainia Handiko Kaiman (galera fiskal globalen %16,5en erantzulea, 58.700 milioi baino gehiagoren baliokidea); Erresuma Batua (%10; 35.800 milioi baino gehiago); Herbehereak (%8,5; 30.200 milioi baino gehiago); Luxenburgo (%6,5; 22.600 milioi baino gehiago) eta Amerikako Estatu Batuak (%5,53; 19.300 baino gehiago).

Alex Cobham Tax Justiceko kidearen iritziz, kontu handiz hartu behar da egin-dako akordioa: "G7ak akordioa lortu du nazioarteko zerga baten inguruan. Akordio handia da, baina ez da nahikoa: azkenean nazioarteko sistema fiskala XXI. mendera eramatea erabaki dute, baina soilik euren buruari lotsagabeki etekina ateratzeko adinakoa, gainerako mundua atzean utzita".

HUMANITATEAREN UNE GORENAK

Komentariorik gabe

ARITZ GALARRAGA

Ez du askorik iraun aurreko zutabeko agurrak, eta hemen gara berriz, biziberriturik. Onartuko didazue, ordea, nire afizio nekrofiloei eskainitako hirugarren zutabe bat, hilerri buruzko trilogia modu hau akitzeko –eta gauza pizgarriagoetara pasatzeko–. Hilerri atarietan jarri ohi diren esaldiak aipatzen genituen, Iñaki Seguiolaren eskutik, baina bada hilerri-literaturaren baitako azpigenaro bat, oraindik landu ez duguna, epitafio edo hiltartitzena. Hala definitzen du hiltartitza Ambrose Biercek *Deabruaren Hiztegia* liburuan: “Hilobi gaineko inskripzioa, heriotzaren bidez eskuratutako bertuteek atzera-eragina dutela erakusten duena”.

Mariana Enríquezek gure Indalezio Bizkarrondo Bilintxena jasotzen du bere liburuan, gaztelania batuan, hala baitago bardoaren hilobian; baina hain da zozo-klasikoa, are hildakoaren agoniaren aldean, ez baitu merezi hona ekartzea ere (hara, baduzue aitzakia bat Polloeko hilerria bisitatzeko). Beste idazle batzuk irudimentsuago ibili ziren, eta esaldi gogoangarriagoak utzi zituzten eternitaterako. Dorothy Parkerrek, esaterako: “Barkatu hainbeste hauts”. Edo Charles Bukowskik: “Ez saiatu”. Emily Dickinsonek: “Deitu naute”. Eta Miguel Mihurak nahi izan zuena: “Esan nuen mediku hark ez zuela askorik balio”.

Baina joka dezagun kreatibo, jolas gaitezen nekroidazlearena egitera, asma ditzagun hiltartitz ederrenetan agertzeko moduko esaldi betiereko batzuk. “Bazen garaia!”, idatz dezake zendu presatuak. “Bost minutu gehiago”, ohe-zuloak. “Nik gintonic bat, mesedez”, lehor, egarri denak. “Barkatu, baina nor zara zu?”, harritzeko gaitasuna galdu ez duenak. “Hau ez dago hain gaizki”, konformaerazak. “Deskantsatzen behintzat ari naiz”, bereziki aktibo ez zenak. Edo “Zuek zarete hilobi batean zaudetenak, ez ni”, poeta eroak. Eta akaso egokiena ni bezalako hitz-eskas eta halere eszeptiko batentzat: “Komentariorik gabe”. Presente izanik, beti ere, Enrique Jardiel Poncelaren epitafioak dioena: “Gorazarerik handienak nahi badituzue, hil zaitezte”. ●

EZ HANKA EZ BURU

ADUR LARREA

www.adurlarrea.com

ADUR

“MEDIKUNTZAKO IKASKETAK EUSKARAZ EGIN NAHI DITUT, BAINA ZAILTASUNAK HANDIAK DIRA”

PATXIKU ORDOUILLE, TERMINALEAN IKASLE

Goi mailako ikasketak euskaraz segitzeko aukera urri batzuko baino ez direnez Ipar Euskal Herrian, Etxepare lizeoko gero eta ikasle gehiagok, %25etik gora aurtan, Hego Euskal Herriko unibertsitateetan izena emanen dute, euskaraz segitzeko ikasketak. Baina bidea ez da simple. Ikasketen konbalidazioa egin behar da, baxoaren notazioak ere ez dira berdinak eta epeek ere ez dute laguntzen. Alta, urratsak eman dira azken urteetan, egoera samurtzeko. OrdoUILLEk medikuntza egin nahiko luke Bilbon. Inkas, Bordelen ere izena emana du. **EUSKAL IRRATIAK (2021/06/04)**

EKONOMIAREN TALAIAN

Corrugados eta akusazio faltsuak

JUAN MARI ARREGI

Cristian Lay (CL) talde industrialak Azpeitian Corrugados berriro irekitzeari uko egin izanak erreakzio politiko eta sozial handia ekarri du. EAJk -Gipuzkoako Aldundia, Eusko Jaurlaritza eta bere fronte mediatikoa erabiliz- lantegia berriaz irekitzea galarazi izana leporatu dio Nagore Alkorta alkateari (EH Bildu). Baina Azpeitiko Udalaren arabera, ez dago bideragarritasun planik, ezta proiektu serioirik ere, eta, batez ere, legez kanpokoa da lehengo instalazioetan egitea.

Tristeia izan da ikustea alderdi jeltzaileak zein amorruz akusatu dituen ezker abertzalea eta sindikatu abertzaleak (ELA eta LAB). Jeltkideek diotenez, hauek ez dute herriaren ongizatea nahi, ezta Azpeitian enplegua sortu ere, eta Euskal Herriko enpresen desegite industrialaren edo hemen inbertitzeari uko egitearen erantzuleak dira. Nola mantentzeko tesi hori aurpegia gorritu gabe? Azpeitiko eta Euskal Herriko jendea tentela dela uste al dute? Azken egunotan hedabideetan agertu izan direnean, jeltkide askok anti-sindikalismo abertzale sutsua sustatu dute, enpresa eta erakunde patronal kapitalistek izan dezaketena baino handiagoa.

Polemika honen erdian, CLk dio Corrugados berrabiatuz gero zuzeneko 200 lanpostu eta zeharko beste 500 sor daitezkeela. Errailetatik hitz egin beharrean, ona litzateke egoera bideratzea eta elkarrekin lan egitea gaur egun bideragarri den norabide bakarrean: Corrugados birkokatzea gaur egun legalki eta ingurumenari dagokionez posible izango litzatekeen tokian, Trukutxon. CLk benetan nahi badu altzairutegia berriro ireki eta Azpeitian enplegua sortu, eta aldundiak, Jaurlaritzak eta udalak asmo horri babesa eman nahi badiote, hor dago Trukutxo. Baina akusazio faltsuak alde batera utzi behar dira. ●

ANALISIA

CEAQUA

Ceaqua kereila argentinarraren aldeko plataformako eta Amnistia Internazionalako kideak Espainiako Kongresu atarian bilduta, Memoria Demokratikoaren Legeak aurrera egin dezala eskatu eta CGJPren jarrera gaitzesteko.

Frankismoaren apologia, askatasunaren izenean?

URKO APAOLAZA AVILA

Uste al duzu adierazpen askatasunak frankismoa, nazismoa edo faxismoa bezalako ideologia totalitarioak babestu behar dituela? Galdera hori luzatu diote Unidas Podemos, ERC, EAJ, Junts eta EH Bilduko europarlamentariak Europako Batzordeari. Izan ere, Espainiako Estatuko Botere Judizialeko Kontseilu Nagusiko (CGPJ) bokalen arabera, Francisco Franco bezalako fundazioek apologia frankista egitea adierazpen askatasunak babesturik dago, "biktimak ez badira umiliatzen", Espainiako Memoria Demokratikoaren Legearen inguruko ebazpen proposameneari idatzi dutenez.

Europarlamentariak uste dute baieztapen horrek talka egiten duela 2018an Estrasburgoko ganberak indarkeria neofaxistaz onartutako erresoluzioarekin -"Ideologia eta intolerantzia faxistak demokraziaren beraren aurkako erasoarekin lotuta daude beti", zioen testuak-. Espainiako Memoria Historikoa Berreskuratzeke Elkartek, bere aldetik, CGPJri leporatu dio biktimen artean "apartheida" sortzea eta frankismoaren biktimei ez ematea terrorismoarenei aitortzen dien babes bera, gorazarre eta umiliatzeen aurrean.

Memoria Demokratikoaren Legeak jasotzen duen puntuetako bat da fundazio frankistak ilegalizatzea; baina legea onartzeko prozesua gelditu da eta oztopoz beteta dago. Ceaquak eta Amnistia Internazionalak CGPJri eskatu diote bere ebazpena lehenbailehen eman dezala -ekainaren 7an bildu da plenoa-, "debate parlamentarioak segi dezan". Izan ere, erakunde horien ustez, lege proposamenak aurrerapausoak dakartzan arren, hobekuntzak behar ditu egia, justizia eta erreparazioaren arloan: "Ezin da gizarte bezala aurrera egin gizateriaren kontrako krimenek inpunitean jarraitzen badute".

Botere judizialaren jarrerak erakusten du oraindik kristalezko sabai asko dagoela gaintzeko. Antzeko zerbait ikusi dugu Gasteizen Terrorismoaren Biktimen Memorialarekin: milaka biktima diskriminatu eta kanpoan utzi dituela salatu du Memoria Osoa plataformak. Galtzaileen eta garaileen errelato frankista hezurretaraino sartuta dago oraindik, askatasunaren izenean oihaltzeko demokratiko batez estali nahi bada ere. ●

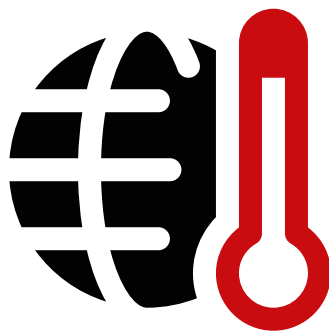
EGUZKI

GLADYS DEL ESTAL GOGOAN

DONOSTIA. Ekainaren 3an 42 urte bete dira, José Martínez Salas guardia zibilak Gladys del Estal ekologista donostiarra buruan tiro bat jota hil zuenetik. Tuteran gertatu zen hilketa, Energia Nuklearraren aurkako martxa batean. Aurten ere, omenaldia egin diote Eguzkik eta Gladys Gogoan kolektiboak, Donostiako Gladys Enean. Del Estal jazарpen polizialaren biktima gisa onartzea eskatu dute. Tuteran ere omenaldia egin diote, Bardea Libre deituta.

KLIMA ALDAKETA

33 pertsona hiltzen dira urtero Hego Euskal Herriko hiriburuetan, klima aldaketak eragindako beroagatik. Munduan urtero beroak eragiten dituen heriotzen %37 klima aldaketari egotzi dio nazioarteko ikerketa berri batek, arlo honetan orain arte egin den handiena. Klima aldaketari lotutako heriotza hauen kopuruak gora egitea aurreikusten da.

Etxebizitza garestitzen ari da hiriguneetan

GAINDEGIA

Osasun larrialdiak etxebizitzaren salerosketa gutxitu du Hego Euskal Herrian; ez, ordea, Ipar Euskal Herrian. Etxebizitzaren salneurria garestitzen ari da Euskal Herrian, biziki Ipar Euskal Herrian. Miarriztek, Donostiak, Baionak, Angeluk eta Getxok dute alokairu zein salerosketarako Euskal Herriko etxebizitzarik garestiena.

DATUTAN

Euskal hiriburu eta 25.000 biztanletik gorako udalerrietako etxebizitzaren salneurria aztertuta, salerosketarako etxebizitza garestiena Miarrizten dago: 6.489 euro metro koadroko, batez beste. Alokairua ere Miarrizten da garestien, ondoren Donostian. Udalerri handien artean etxebizitzaren prezio merkeena dute Tuterak, Maule-Lextarre, Eibar eta Sestaok. Maule-Lextarrerekin batera, Iruñea da etxebizitzaren salneurri merkeena duen hiriburua.

JOERAK

Erabilera iraunkorra duten etxebizitzaren %15,2 alokairukoak dira (2020). Europar Batasuneko batez bestekoak kopuru hori bikoizten du. Bestalde, 2020an salerositako etxebizitzaren %80,6 bigarren eskuko etxebizitzak izan dira, 2007. urtetik 2010erako epealdian etxebizitza guztien erdia zirenean.

LEHEN SEKTOREA. Laborantza herrikoia-
ren aldeko Nekazaritza Politika Bateratua
eskatu dute Baionan. 150 bat lagun batu
dira, ez dutelako bat egiten Frantziako Go-
bernua bultzaturiko norabideekin. 2023-
2027 urteetako Nekazaritza Politika Bate-
ratua marrazten dabil Europa.

MATXISMOA. Maiatzaren 28an, Baionan
neskalagun ohia kolpatu eta lepoa estutuz
itotzen saiatu zen gizon bat. Emakumea
ospitalera eraman behar izan zuten. Gizo-
nak sei hilabete egin beharko ditu preso
bere etxean, baldintzapean eta eskumutu-
rreko elektronikoa jarrita.

INDEPENDENTZIA. Kanakyren indepen-
dentiari buruzko hirugarren eta azken
erreferenduma ukanen dute abenduan.
Aste bateko negoziazioen ondorioz finka-
tu dute agenda politikoa Kanakyko loia-
listen, independentisten eta Frantziako
Gobernuaren artean.

KANADAKO UME AUTOKTONOENTZAKO BARNETEGIAK: MILAKA HIL ZITUZTEN, BESTEAK TRAUMATIZATUTA ATERA ZIREN

Lurperaturiko 215 umeren gorpuzki atzeman zituzten maiatzean Kanadako Kamloopseko eskola batean. “Zibilizatu beharreko basati” batzuenak dira, hots, kolonoen etorrera aitzin haien lurrian eta haien lurretik bizi ziren autoktonoenak. Asimilatzeko helburuz, eskola eta barnetegi sistema behartu bat antolatu zuten eskuz-esku Elizak eta Kanadako Estatuak. 1831tik 1996ra iraun zuten barnategiek eta orotara 150.000 haur pasa ziren bertatik. Etxeratu zirenak eraso kultural, emozional, psikologiko, fisiko eta sexuak suntsiturik atera ziren kalbario honetatik. Beste milaka hil ziren: ofizialki 6.000 inguru –baina anitzez gehiago izan daitezke eta oraingoz ezin jakin zenbat diren lurpean gordetako zenbatu gabeak–.

JENOFA BERTHOKOIRIGGIN

Kanadako Kamloopseko (Columbia Britainiarra) eskola batean lurperaturiko 215 umeren gorpu atzeman zituzten maiatza hondarrean. Ez da edozein eskola ez eta edozein ume ere, eta zehaztapenak gutxitzen digu harri-dura, lekuak eta gorputzek azalpen logikadun bat emango baligute bezala: XIX. mende hastapenetik XX. mende bukaerara haur autoktonoentzako bideraturiko eskola batean aurkitu dituzte “zibilizatu beharreko basati” gisa kontsideraturiko 215 haurren hondarrak.

Ofizialki, “haien baitan duten indioa hiltzeko” helburuari segi ireki zituzten eskola hauek eskuz-esku Kanadako Estatuak eta Elizak. Zuria ez zen ume orok zuen bai ala bai bertan pasa behar haurtzaroa, hots, Lehen Naziokoek, Metiek eta Inuitak. Beren hizkuntza, kultura eta ondare aborigen guztia galaraztea zuten helburutzat Estatuak zein Elizak. Bata galdu, beste batek hartzeko lekua: balore mendebaldarrez eta kristianismoz bete behar ziren gorputz eta arima ttipi hauek.

Hiruzpalau urtetatik aitzina gurasoen-gandik banandu, ohiko jantziak erre, ileak moztu, ama-hizkuntza debekatu, sinesmenak gezurtatu, izen berri bat inposatu... asimilazioa bortizki bideratzeko lekuak ziren misiolarien esku ziren eskola hauek. Funtsean, eskola baino gehiago ziren, barnetegi ere zirelako: haurrak bahiturik zituzten eta kolonoen mundu inposatuan biziraun beharra zuten. 1892an ofizialki orokortu zituzten

barnetegiak eta 1876ko Indian Act lege segregazionistaren 1920ko moldaketak zekarren autoktono guztiek zituztela zazpi eta hamasei urteen bitartean urtero hamar hilabete barnetegian iragan behar.

1831tik 1996ra iraun zuten eta orotara 150.000 ziren Kanada osoan zabaldu-tako 139 barnetegi hauetatik pasa. Gwen-laouen Le Gouillen *Tuer l'indien dans le coeur de l'enfant* (“Haurraren bihotzean dagoen indianoa hil”) dokumentala ikusi behar da gune hauetan burutu izugarrikeriez ohartzeko –www.arte.tv-n ikusgai duzue kitorik ekainaren 11 arte, frantsesezko zein gaztelarazko azpitoluekin–. “Suntsitu gaituzte. Gure lurra nahi zutelako zituzten haurrak suntsitu. Zer egin nuen hori pairatu behar izateko? Ezer ez, haur soil bat nintzen”, dio Fort Albanyko Saint Anne barnetegian haurtzaroa pasa behar izan zuen batek. 2015ean ondorio argia plazaratu zuen 2008an osaturiko Egiaren eta Berradiskidetasunaren Batzordeak: eskola eta barnetegi hauetan “genozidio kulturala” gertatu zen.

SUNTSITUTA ETA TRAUMATIZATUTA

Kontatzen du nola bi aldiz elektrokutatu zuten, zazpi urte zituela. “Ikaragarri zaila da guzti horretatik altxatzea... goiz batez esnatzen zara alkoholiko ala preso-degian”. Ondoko lagunak kontatzen du gauak ikaran pasatzen zituela, edozein unetan apaiz bortxatzailea etortzen ahal zitzaiolako gainera. “Gehienok ez dugu suportatzen: suizidioa, droga gairak... Nik ere behin tiroa bota nion nire buruari,

beste aldi batez dosi azkar bat hartu nuen inoiz ez esnatzeko esperantzarekin... izugarria da eta hitzez kontatzea ere zaila da”, dio barnetegietan behin eta berriz bortxatua izandako beste batek.

215 gorpu ttipi azaleratu zaizkigu beraz. Zein izan zen haien heriotzaren arrazoia? Elekrika deskarga azkarregi bat? Bortxaketa hiltzaile bat? Haien goitika jaterakoan ito izana –bai, ume bahu izandakoen testigantzetan ageri da betebeharrak ohikoa zutela goitika berriz irenstearena–? Bizi-baldintza gogorregiek eritasunera eraman izana? Gosetea? Suizidioa? Guztiak dira balizko arrazoi, guztiak zirelako haien errealtatearen parte.

Barnetegi hauetan hilak egon zirela jakina da –aspalditik gainera: jada 1907an Peter Henderson Bryce medikuak jakinarazi zuen heriotz-tasa %25ekoa zela barnetegietan eta atera ondorengoa %69koa zela!–. Egiaren eta Berradiskidetasunaren Batzordearen arabera, nekez jakin dezakegu zenbat diren hildakoak, baina ofizialki, gutxienez 4.100 dira –36 umero bat– eta 6.000 baino gehiago izan daitezkeela ere dio batzordeak. Seguruenik gehiago ere dira, ikusiz orain bezala lurgaineratzen direla noiztenka gorpuzkiak. Testigantzak biltzen dabil batzordea eta 6.500 dituela eskuarte, trumilka dira inoiz etxeratu ez zirenen kasuak.

Indioen Arazoen Ministeritzak heriotzak erroldatzera behartu zituzten 1935ean. Errolden zehaztugabetasunak

“HAIEN BAITAKO INDIOA HILTZEKO”.

Helburu horri segi, lehen nazioetako ume guztiek pasa behar izan zuten misiolariak kudeatu eskola eta barnetegietatik. Lehena 1831n ireki eta azkena 1996an hetsi zuten eta orotara 150.000 ume zituzten asimilazio bortitza eta neurrigabeko bortizkeriak jasan. Milaka dira bertan hildako haurrak.

argiki islatzen du gorpu hauek ez zutela baliorik eta azkenean, bizirik ala hilik berdintsu zitzaiera Eliza eta Estatuari: hildakoen herena izenik gabe agertzen da, laurdena generoa definitu gabe, eta erdia heriotzaren kausa zehaztu gabe. Bistan da, azkenik deskubrituriko 215 hauen gisara, gordeturikoak zenbat ote diren ezin jakin.

Identifikatu gabeko hobiak badirela ere jakina da eta hamarkadak darabilatzate Lehen Naziokoek bilaketa lanetan, agintariak jarritako oztopo eta debekuei aurre eginez. Egiaren eta Berradiskidetasunaren Batzordeak berak aitortzen du gastuak ttipitzeko estakuruarekin maiz errefusatu izan zitzaiera senideei gorpuen berreskuratzea. Biktimek gogoan dute ere 2009an errefusatu izan zitzaiera bilaketa lanetarako dirulaguntza.

Barnetegietako izugarrikeriengatik

barkamena luzatu zien hala ere Lehen Naziokoei Otawak 2008an, eta berradiskidetasunaren bidean poliki-poliki –polikiegi– urratsak bideratzen dabil estatu federala –2015az geroztik Lehen Ministro den Justin Trudeauak abiadura azkartuz–.

TABUA: EZ BADA AIPATZEN ERE, IREKIRIK SEGITZEN DU ZAURIAK

Barnetegitik bizirik atera zirenak suntsiturik atera ziren. Guztiak ziren eraso fisiko, sexual, kultural, emozional eta psikologikoz markaturik itzuli haien famili, lur eta komunitateetara. Iragan hau isildu dute gehienek, gordetzeak ahanzteak ekarriko lukeenaren esperantzarekin. Baina, gorde arren hor segitzen duenez, gaizki-izatea dute eguneroko ogi garaian ume eta gaur egun adindun direnek, baita hauen ondorengoei ere. Bi datu, belau-

naldiz belaunaldi herentzian transmititzen den traumatismoaz: 15-17 urteko autoktonoen %58 dira alkoholismoaren ala toxikomaniaren menpe... eta suizidio tasa ere Kanadako zuriena baino bi aldiz handiagoa dute.

“Ene aitatxi eta amatxiek biziraun zuten, ez dut sekulan ulertu zergatik ez didaten sekulan ezer aipatu. Gaur egun, ene komunitateko umeen erdia Estatuak bideratu Umeentzako Laguntza Sozialaz segituak dira, gaizki gaude”, kontatzen dio gorpuen aurkikuntza eta pairatu genozidioa salatzeke Montrealeko elkarretartzean egondako autoktono gazte batek pareko kazetariari. Bai, iragana eta egunerokoa beltzegia dute uros eta aske bizitzeko oraindik erreserbetan metaturik eta 1867ko Indian Act lege segregazionistaren menpe diren ume eta gaztetxoek. ●

**ZINKUNEGI
OPTIKA**

NINA MÛR
eyewear

*Egurrezkoak
Eskuz landuak banan-banan
Jasagarriak
Arinak eta erresistenteak
Kalitate handiko eguzki-lenteak*

Hernani 23, 20004 Donostia • 943 420 624 • zinkunegioptika.com

Beñat Rodrigo

CHILL MAFIAKO KILIKI FREXKO

MENA BAT NIRE KOMUNITATEKO KIDE DA, IKASTOLAKO IKASKIDEA BEZAINBESTE

Dub, ska, trap, reggae, reggaetoia, punk, trapa eta Xabier Leteren bertsio bat, dena hamar kantuetako *mixtape* batean, zergatik ez? Autotunea sutan eta txandala. Chill Mafia Iruñerriko musika taldea euskal eszenari astinaldi bat ematera heldu da. Otsailaren 14an plazaratu zuten haien lehen kanta sorta sare sozialetan *Ezorregatik x berpizkundea* izenarekin. *Gazte arruntaren koplak* abestiak 336.000 ikustaldi baino gehiago pilatu ditu aste gutxitan eta *I was born Errotxapean* auzoetako gazteen ereserki berri bilakatu da.

REYES ILINTXETA DANI BLANCO

Zer da Chill Mafia?

Iruñerriko kuadrilla bat. Kuadrilla moduan sortu ginen, baina kolektibo bezala funtzionatzen dugu. Musikan bost pertsona gaude eta *skatean*, grafitietan eta bestelakoetan dabiltzanak ere badira.

Pandemia garaian sortutako taldea izanik ere, kontzertu piloa ematen ari zarete. Zer moduz?

Aurkezpen bira oso ongi doa. Uda potente dator: Hego Euskal Herri osoan, Madrilen... Uztailaren hasieran EHZ Festibalean egongo gara... Jende pila etortzen da. Duela gutxi Bilbon izan ginen. Biz-

kaia aretoan, eta kristorena izan zen. Gu hasi baino bi minutu lehenago burokrata puta bat etorri zitzaigun modu txarrean esanez jendeari gogorazi behar zela niola eserita egon behar zuela. Nik uste dut ez ginela haien gustukoak, ez gu ezta publikoa ere, eta hiru abestiren ondoren Errotxapearen kantaren erdian, moztu ziguten argia, berandu zelako aitzakiarekin, baina orduan jendeak kantatu zuen oso-osorik gurekin batera. Itzela izan zen. Eta hurrengo egunean Bergarako kartzela zaharrean oso-oso ongi, gainera gauerdian etxeratze agindua bukatu zen eta gau osoa kalean. Itzela izan zen.

Lehen parranda denbora askoan?

Beno... parranda batzuk ikusi ditugu nahiko *underground*, COVID-19 aurrekoak bezalakoak kasik.

Baina polizia gazteen atzetik ibiltzen da etengabe...

Hau zen talde errepresibo bati falta zitzaiena. Txartel zuria eman diete jendea zapaltzeko. Sekulako putakeria izan da. Fokua gazteen gainean jarri da eta gazteok ari gara portatzen *de putamadre*. Beti badira lau *gilipollas*, baina oro har aguantatu dugu oso ongi, ez dugu ia lialda potolorik egin. Mendillorin, Erro-

Beñat Rodrigo Garzia

IRUÑEA, 1999

Chill Mafia kuadrilla eta taldeko kidea. Abesti egile, kantari eta taldeko produktoreetako bat. Arrotxapean sortu, hazi eta bizi da. Tronpetako Erdi Mailako grada egiten ari da Pablo Sarasate kontserbatorioan.

txapean, Txantrean poliziak daude *a muerte*. Errotxapean hamabi gazte atxilotu dituzte eta kristorena bota nahi diete. Leporatzen diete ETakoak izatea, baina haiek 14 urte zituzten ETak utzi zuenean. Hori guztia errepresio estrategia baten barnean dago. Auzoan izandako bi istilurengatik leporatu zieten hori guztia, eta garai hauetan istiluak normalak dira jendea oso erreta dagoelako. [Pablo] Hassel kartzelara bidali zutenean Espainia osoa jarri zen sutan hori zelako falta zen azken ttantta. Jendea arrazoi osoz dago nekatuta eta inork ez dio ezer eskertu.

Altsasu berri bat egin nahi dute?

Nik uste baietz eta agian gehiago ere izango da. Espero dut okertua egotea.

Baina zuek diozue ez zaretela oso *jurru*, ez?

Erraten dugu ezetz, baina mugak ez dira horren garbi eta are gutxiago hemen, Iruñean denok garelako ezagunak. Gainera Poliziaren errepresioaren aurrean ez baduzu ezer esaten ez da *jurru* ez zarela, baizik eta *gilipollas* zarela. Eta berdin gosea pasatzen duen jendearekin eta abar. Pertsona bat zara eta gizarte batean bizi zara, beraz politikatik at ezin zara egon. Hainbeste errepresioa jasan dugunez Euskal Herrian, halako zerbaite gertatzen denean denok elkartzen gara eta hori da komunitatea izatea.

Komunitate horretan kanpotarrak ere sartzen dira?

Nik uste dut baietz, euskara ez dakitenak ere sartzen direla. Are gehiago, euskaldun gisa gure helburuak izan behar du komunitate horietan euskara sartzea. MENA [bakarrik datozen adin txikiko atzerritarrak] bat nire komunitateko kide da, guztiz, ikastolako ikas-kidea bezainbeste.

Zuen euskañola kritikatzeko dute batzuek... Euskara desitxuratzen ari zarete?

Nire ikaskide izandako baten kuadrillan %70 marokoarrak dira eta gure kanten bitartez ikusten ari dira *rollo* euskaldun eta euskaltzale horrek ez duela zertan *rollo* zaharkitu bat izan behar. Puntu zaharkitu eta folklorikoak ez du balio jende berria erakarri nahi baduzu.

Gainera, agian nire paranoia izanen da, baina beti ikusi ditut gazte batzuk ikastolan zeudela ez beren gurasoen euskararekiko maitasunarengatik, baizik eta ez zutelako beltz, latino eta ijitoekin nahastu nahi. Horrek badu kristoren kutsu elitista eta hori hautsi behar da. Euskaldunak ez gara hain berezi edo desberdinak. Agian garai batean ongi egon zen, baina gaur egun langile auzo batean edo Erriberan *rollo* identitario horren markatuarekin ezin duzu euskara sartu. Euskalduna izatea identitate kontua da, baina langile auzo batekoa izateak indar handiagoa du.

Gu harro gaude euskaraz gaizki hitz egiteagatik. Hizkuntza bat hiztunek egiten dute eta nik ezin diot solasaldi oso bati eutsi erdarakadarik sartu gabe, eta nik uste dut Iruñerrian horrela egiten dugula. Pena bat? Gure egoera da eta kito.

Hiztun kantitate bat behar da lortu gero kalitatea erdiesteko?

Jakina! *Perladón* bat: garai batean euskarra jaso eta mundu intelektualera eraman behar zen bezala, lau baserritarren kontua ez izateko, orain kontrakoa behar da: elite intelektual horretatik jaitsi eta mundu errealerara eraman behar da, gizartearen beste sektore batzuekin topo egiteko. Eta kalera jaisteko badira adierazpen artistiko batzuk oso baliotsuak: zinema, musika...

Benetan, zin dagizut baditudala lagunak euskaraz sekula ikasi ez dutenak eta gure ez tandarengatik planteatzen ari direnak AEKn sartzea. *De puta madre, ¿sabes?* Musika ezinbestekoa da euskalduntasun ez zaharkitu hori zabaltzeko.

Otsailean lehertu zen Chill Mafia fenomenoaren sareetan, bere polemikak eta guzti. Apaldu da orain?

Apaldu da birala, baina internetek horrela funtzionatzen du. Orain egonkortzeko momentua da. *Fanbase* bat sortzen ari gara, estaturako proiektzioa badugu eta ez da gutxi.... Hazten ari gara, nolabait esateko.

Jendeari pasa zaio boom hori, eta agian zalantzak zituen zuzeneko de-

fendatzeko gure moldeaz, baina gero kontzertuak ikusita ulertu du gelditzeko iritsi garela. Une biralak beharrezkoak dira eta guk bilatzen ditugu. Eta sare sozialetan eztabaidak eta polemikak egotea oso ona da, nahiz eta batzuetan hanka sartzen dugun. Gaur egun marketinean askoz eragin handiago du meme batek EITBko saio batek baino. Meme bat ikusten ahal dute 10.000 pertsonak segundo gutxitan eta gainera inolako kostu ekonomikorik gabe.

Komunikabideek asko ikasi behar dute memegintza-tik gazteak erakarri nahi badituzte. Orain *clickbait* teknika komunikabide tradizional guztietan erabiltzen da. Zure lana da elkarriketa on bat egitea eta *clickbait* bat titularreran jartzea jendea erakartzeko.

Lehen talde batzuk paso egiten zuten komunikabideez...

Ez dakit zergatik. Azken finean debaldeko publizitatea da. Ez naiz tontoa izanen. Ongi dago sare eta komunikabide alternatiboak sortzea, baina hori ez da nahikoa. Oso ongi dago autogestioa baina testuinguru batean bizi zara, medioak behar dituzu musika gehiago ekoizteko eta kontraesana bada, igual zait. Nik ez diet beldurrik kontraesanei. Eta sare sozialak gure bizitzaren parte garrantzitsuak izan dira beti.

Last Tour promotorarekin fitxatu duzue. Ez dira zuek otzantzen saiatuko?

Beldurra nion enpresarioekin hitz egiteari, baina badakite gure askatasuna muga gorri bezala markatua dugula. Adibidez, duela gutxi Last Tourekoek proposatu ziguten Youtubeko azpigituluak erdaraz jartzea eta ezetz esan genien. Sekulako *maketada* da hori. Eta kito. Erabiltzaile batek egin nahi badu egin dezala, bai-na guk ez.

Euskalduna izatea identitate kontua da, baina langile auzo batekoa izateak indar handiagoa du

Ezorregatik x berpizkundera, zuen mixtape-aren izena, nondik dator?

Bada sekulako egotripa. Bada egoa aldarrikatzeko modua, raperoek egiten duten bezala. Nik proposatu nion Flakori jartzea “berpizkundera” eta bera flipatua, oso jaso zela, Renaixençaekin eta halakoekin ari naizelako alderatzen, intelektualegia zela. Orduan sartu genuen “*ezorregatik*” *en plan*... “oraindik ez duzu ulertzen, baina emango dizkiguzu eskerrak”.

Ez Dok Amairurekin lotura zuzena duzuela uste duzue?

Bai. Guretzat haien eragina nabaria da. Gainera haiek bezala saiatzen gara kolektibo bat izaten, arte forma anitzak biltzen dituen, eta gainera talde biak behar batek bultzatuta sortu gara: haiek musika euskaraz sortzeko beharra sumatu

zuten eta guk egungo egoera erabat aldatu beharra zegoela sentitzen genuen. Mundu mailan top kantak ez dira jada baxu, gitarra eta bateriarekin eginak, ordenagailuarekin baizik. Hori, hala ere, ez zen gertatzen ari Euskal Herrian edo oso maila txikian, eta horregatik ikusi genuen berpizkundera beharrezkoa zela.

Zergatik diozue musika tradizionala egiten duzuela?

Tradizioa ez delako inoiz geldirik egoten, bestela folklorea da. Lehenagoko etapak gainditu ahal izateko lehenbizi ezagutu behar dituzu, konplexu eta nostalgia-rik gabe. Guk esaten dugu Muguruza hil behar dugun aita dela, esate baterako, bere kanta guztiak ezagutzen ditugulako. Ezagutu gabe ezin duzu ezer berririk egin. Askotan uste dugu gauza berriak ezerezetik sortzen direla eta gezurra da. Modu berean, autotunearekin ere ez dugu konplexurik, guk entzuten dugun musikak autotunea erabiltzen duelako *a fuego*. Agian zaharrago diren batzuek uste dute akatsak disimulatzeke erabiltzen dela bakarrik, baina guretzat beste baliabide bat gehiago da. Gure logelan sortzen den musika da gurea, soinu txartel kaxkar batekin eta autotunearekin *a fuego*.

Oso zaharkitua dago Euskal Herriko musika eszena?

Pop berria rapa da eta ezinezkoa zen Euskal Herrian rapa edo reggaetoia euskaraz ez egitea. Aldaketa horrek gertatu behar zuen gure belaunaldikook erreferentzia horiek ditugulako. Guk hamar kanta egin ditugu eta denak oso desberdinak, ez genuelako mugarik jarri nahi. Ez dago postureorik gabeko pertsonarik, baina gu abarkadun puska gara eta horregatik ez dugu kanpotarren estiloa edo janzkera imitatu behar. Hemendik gutxira agian jota bat egingo dugu autotunearekin eta euskañolez.

Reggaetoia kritikatzan dutenei zer esaten diezue?

Badira batzuk Kixote konplexua dutenak. *Que les cunda*. Pertsona horiek guztiek ikusi beharko lukete zeinen dibertigarria den perreo. Matxista dela esaten dute batzuek, baina eredu heteropatriarkal honetan sortzen den musika guztia matxista da eta kito. Badira kantak eta kantak, baina fokoa soilik reggaetoian jartzeak badu puntu arrazista bat. Nola esan behar diet nik latinoei nola hitz egin behar duten sexuari buruz, gainera nik inposatutako hizkuntzan?

Ez da inbidia izanen?

Inbidia eta konplexua ere bai. Kanta batean “zurekin larrua jo nahi dut” esaten badute matxistatzat hartzen da, baina neskek ere esaten dute eta ez dago bate-are arazorik. Sexua ez da txarra eta ongi pasatzea ez da txarra. Euskaldunok arazo bat dugu. Ligoteoan minbizia gara, eta beti zeharka esaten ditugu gauzak, pertsona bati ahoa jan nahi diogula esatera ausartu gabe. Askoz toxikoagoa da horrela ibiltzea regetoia baino.

Drogen apologia egiten duzue zuen abestietan?

Drogez hitz egiten dugu gure inguruan daudelako. Hala ere analisi oker bat egiten da: marihuana eta heroína drogak dira baina patxarana ez? Gainera ezkutatzea ez da soluziobidea. Hau da zure etxabeetan gertatzen ari dena, ez baduzu ikusi nahi zure arazoa da. Errealitatearen isla izan nahi dugu, nahiz eta errealitate hori kaka zaharra izan, eta halakoa da. Nik baditugun lagunak soilik kalamuarekin burua betiko galdu dutenak. Dena den, drogak arazo soziala dira soilik auzo zehatz batzuetan. Gorraitzen droga pila dago, baina beste modu batez kudeatzen ahal dute dirua dutelako.

Arazoa gehiago dator prekarietatetik kimikatik baino. Drogen analisiak ez du morala izan behar, soziologikoa baizik. Gazteei laguntzeko modu praktikoa bat da informazioa ematea, esatea zer den sartzen ari direna, adibidez. Alde horretatik lan hobea egiten dute Hegoa-kekoek ezker abertzaleko antidrogek baino. Gainera ezker abertzaleko jende asko ikusi dut drogak kritikatzan eta bost minutuero komunera joaten. Ezin zara gameluen kontra egon, baina drogen alde.

Yung Beef-en La vendición bezalako zigilu bat antolatuko zenukete hemengo hiri musika taldeekin?

Nahi dugu irabazten dugun guztia inbertitu gure hirian eta oso harreman polita dugu Iruñerriko talde guztiekin, baina La vendición bezalako zerbaitez, hori delako genero oso zehatz batena, rap besterik ez da. Hemen zerbaite egitekotan anitzagoa litzateke. Hemen rapa entzuten duen pertsona batek gero Ibil Bedi entzuten du eta Tatxers, eta hori superpolitak iruditzen zait. Etorkizunak erranen du.

Ben Yart zuekin doa?

Noski! Musikalki gure aita da. Berak erakutsi digu nola egiten diren gauzak. Gure erreferente handiena, raperorik onena Iruñerrian eta neurri oso handi batean gure parte da.

Zer ikusten duzue eszenatokitik?

Zortea dugu zaharrek ere kasu egiten digutela. Laurden bat zaharruno intelektualak dira, gu ikusteko pikaturik daudenak, eta gainerakoak gure adineko gazteak.

Zaila ikusten duzu auzoetako gazteon etorkizuna?

Bai. Nik ez diot buelta gehiegi ematen. Amarekin bizi naiz eta datorren bost urteotan independizatzan banaiz izango da zerbaite okupatzen. Hori ongi iruditzen zait, ez delako zilegi etxe batengatik ordaintzea. Gazteak animatu nahi ditut okupatzera, etxe libre pila dago eta. Ni, beti ere, Errotxapean geldituko naiz.

Kiliki, Arrotxapea esaten dela...

Ni ez naiz sartzen mobida horretan, ni ez naiz filologoa... Ez bazait inporta ergatibo bat gaizki sartzea Errotxape-Arrotxapea arteko liskarra are gutxiago... Auzoko kolektiboak, gainera, oso tematuta daude Errotxapearekin. ●

mitxelena
NEURRI HANDIKO MEKANIZAZIOA

EZIAGO POLIGONOA, 21
HERNANI

info@talleresmitxelena.com
www.talleresmitxelena.com

Iritziak

Zure zain

Askotan imajinatu dut zure jaiotza eta makina bat bertsio irudikatu. Ez dakit lasterka helduko zaren edo astiro-astiro egingo ote duzun pasabidean aurrera; ez dakit ilunpetan zabalduko ote dituzun begiak lehenengoz edo kirofanoko argiek itsutuko zaituzten; ez dakit osasuntsu egingo duzun negar edo minezko malakoak isuriko ditugun guk guztiok. Badakit, ordea, ama prest dagoela itsasoratzeke. Aita irrikan dagoe-la zu besoetan baldar bezain maitekor jasotzeko. Eta ahizpak ikasi duela zure izena idazten.

Ulertzen dut irteteko presa askorik ez izatea. Umetokia baino toki hoberik ez da umeentzat, nik uste. Hor barruan dena dago zure neurrira egina, baina hemen kanpoan apur bat konplikaturiko zaitzu existentzia. Hemen kanpoan mundua bere horretan *ttikientzat* egokia ez dela sinestuta gaude eta asmakizun dezente ironikoak sortu ditugu. Begira zenbateraino den bitxia kontua: aurreko batean entzun nuen ezagun baten ezkontza *child-friendly* izango dela haurrak zaintzeko zerbitzua jarriko dutelako. Alegia, joateko lasai umeekin ezezagun bat arduratuko dela festan molesta ez dezaten.

Ia ez dugu erremediorik. Segituan ohartuko zara etorkizunean izango zaren heldu horren aurrerapen gisa irakurriko ditugula zure pauso guztiak, ezinbestean; kostako zaigu ulertzea jada izaki oso bazarela.

Baina, aizu, ez zaitut gogogabetu nahi,

Sekulako oparia izango
da zure munduratzean
parte hartzea.
Aurrenekoz begiratuko
diozu amari begietara.
Berak kruasan egin
berriaren usaina duzula
antzemango du

badira oasiak tokika eta tarteka. Gainera, pentsatzen dut hain ezaguna zaizun amaren ahotsa azalaren bestaldetik nola entzuten den jakin nahiko duzula. Berak dio sabel barruan gustura zaudela eta uste duela oraindik denboratxo batean iluntzeak gozaraziko dizkiozula zure dantzaldiekin. Gutxi geratzen da, dena den. Egun hauetakoren batean hainbeste deseatzin dudan deia jasoko dut eta zure ongietorrian laguntzera abiatuko naiz.

Sekulako oparia izango da zure munduratzean parte hartzea. Aurrenekoz begiratuko diozu amari begietara. Berak kruasan egin berriaren usaina duzula antzemango du. Epel-epel zaudela jarriko zaitu bular gainean. Ahoskatuko duen lehen hitz horrekin deskubrituko duzu nolakoa den letren hotsa azalaren alde honetan. Eta amak dena ulertuko du une batez. Gero ahaztu egingo du

ANA MENDIA
EMAGINA

dena zer den. Iheskorra da instant hori.

Batek daki, akaso letra hauek argitaratzen direnerako zure kabuz ariko zara arnasten. Ezingo zaituztet ama eta zu aldi berean besarkatu orain artean bezala. Ba al dakizu zer? Izugarri gozitzen ditut besarkada horiek azkenaldian. Neguko jertse lodiena jantzita ere ama erabat biluzik antzematen baitut. Zabal. Oso. Iragazkor. Zirrara ageri-agerian. Adituek *gardentasun psikiko* esaten diote haurdunaldiak aurrera egin ahala emakumeek bizi ohi duten sentiberatasun olatu horri. Ahaztutako oroitzapenen atea zabaltzen omen da eta askok beren jatorrira egiten dute buelta. Eskerrak zuek tripa nahasketa horren alde egiten duzuen, ze hemen kanpoan badirudi emozioei beti bare eustea bertute dela. Nolanahi ere, egon lasai: ama garden-garden dago. Bihotza bistan zure esperoan.

Aitona zain duzu baserrian baba handiak bildu eta tomateak presaka landatzen (apur bat berandu dabil aurten). Gainontzeko guztiak ere pronto gaituzu. Prest sentitzen zarenean ekin bideari beldurrik gabe, beraz. Promes egiten dizut ahaleginduko garela zuretzako ume-toki izaten. Eskuzabal jasoko zaitugu. Datorrena datorrela.

Laster arte,

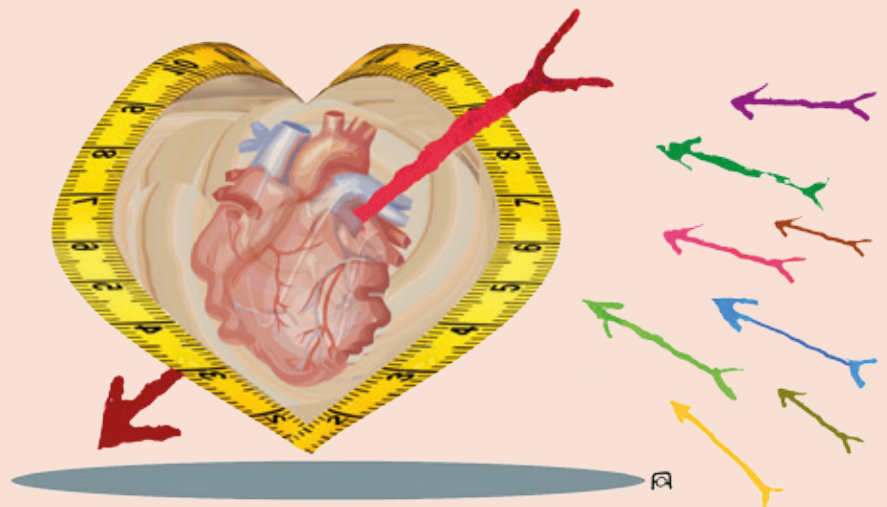
Izeba Ana.

P.D. Zure ahizpak aurrekoan esan zidan hain bere sentitzen duen amaren bularra utziko dizula; berak hartu zuela nahikoa esne eta orain ez duela behar. ●

Afektuen iraultzaren utopia

ANE ABLANEDO LARRION
IRAKASLEA

ANTTON OLARIAGA

Gai honi buruz martxoan hemen berean idatzi nuen artikuluan, disidentzia sentimentalak bikote harremanei zentralitate afektiboa kentzearekin hasi beharko lukeela esaten nuen. Nioenaren agerikotasunagatik behar bada, harritu egin ninduen jendeak bere burua interpelatuago sentitu ez izanak, baina hori izan zen irakurleek helarazi zizkidaten feedback batzuetatik ateratu nuen ondorioa: jendeak uste du bikote formatua idealizatzen duen ideologia erromantikoa gainditua dagoela, gure moduko jende aurrerakoi eta (post)modernoari bederen ez digula eragiten, eta jadanik ez direla garai bateko printzipio zaharkituak gure bizitza afektiboaren gidariak.

Pertzepzio hori okerra da, baina naturalizatua dugu afektuen hierarkia baten existentzia, hainbeste non ikusezin bilakatu zaizkigun bikote-instituzioak dituen pribilegio guziak. Honezkero emantzipatu garela? Ikus dezagun:

Zergatik ez ditugu bikote batekin baizik irudikatzen epe luzerako elkarbizitza, etxebizitza baten erosketa, ekonomia konpartituen hautua, gurasotasuna, edota haurren heziketa bezalako proiektuak?

Zergatik iruditzen zaigu normala lantokian baimen-egunik ez izatea lagun bat zaintzeko, baina eduki ahal izatea,

adibidez, sekula ikusten ez duzun koinatu baten zaintzarako, formalizatutako bikote baten orbita afektiboko satellite izate hutsagatik, gainera?

Zergatik neurtzen ditugu hainbeste *maite zaitut* hitzen bidezko maitasun aitortpenak, kontuz ibili behar bagenu bezala, pertsona egokiari esaten ote diogun? Ez ote da badakigula hitzok benetako maitasuna adieraztearen funtzioa dutela, eta Disney maitasun idilikoak monopolizatutako forma zehatz eta estua suposatzen diogula geuk ere amodio benetakoari?

Bikotea maitasunaren forma gorena ez bada, eta gainerako loturak horren osagarri edo kontsolamenduko sari huts ez badira, nola esplikatu dezakegu “lagunak baino ez gara” esaldia izatea, norbaiten harreman afektibo-sexualik ez dagoela adierazi nahi dugunean erabiltzen dugun formula?

Eta abar, eta abar.

Hegemonikoak diren gainerako instituzioei bezala, bikote-eredu erromantikoari ere bilatu nahi izan zaizkio alternatibak, baina ez beti norabide egokian. Egun, adibidez, bikotea ulertzeko modu hertsia eta karratuuegiak sortzen duen dependentziazatik ihesi, merkatu kapitalista baten logikan baizik sinetsi ez daitekeen independentzia pertsonal erabatekora egin dugu jauzi, non hainbeste babestu

eta zaindu dugun gure indibidualtasuna eta askatasuna, ezinezko bilakatu zaigun, *de facto*, beste pertsona batzuekin modu afektiboki esanguratsuan erlazionatzeko aukera bera.

Interesgarriagoak diren polimaitasuna bezalako alternatibek sarea bikotetik haratago ulertu eta zabaldu beharra kontsideratzen dute afektuetan egin beharreko iraultzaren lehen baldintza. Baina kontuz proposamenok koordinada neoliberaletan irakurtzearekin, pertsonetik harremanak ezin direlako inoiz kontsumismo areagotuaren zentzuan ulertu. Bederen, pertsonen erabileraren interesatua, maitasunaren banalizazio edo afektuen deshumanizazioaren prezio garestia ordaindu nahi ez badugu, edo eragotzi nahi baldin badugu bakar-dadea eta inanizio afektiboaren hotza, izan dadila ohiko formatu afektiboetatik kanpo maitatzea erabaki dugunon hala-behar tristea.

Maitasun konbentzionalari benetako alternatiba sare komunitarioagoak sortzea da, non etiketatik urrun, kutun guziei aitortu eta erakutsiko diegun guretzat duten balioa eta berezitasuna, adiskidetasuna ezarriz harreman guzieren ardatz, eta elkarrekiko konpromiso afektiboak eta harremanen etika zorrotzak bermaturik gure maitasunaren kalitate-labela. ●

Puntu kardinalak, euskaldunon buruhauste

IMANOL ALVAREZ
IRAKASLE OHIA

Betidanik izan dut arazoa puntu kardinalekin. Ñabardurak eta desberdintasunak dauden arren, erdaraz zein euskaraz gertatzen zaidala aitortzen dut; alabaina, argi baino argiago daukat euskaldun izate hutsagatik gertatzen zaidala hein oso handian.

Orain zaharkitu samar gelditu dira *Euskadi Norte* edo *Euskadi Sur* esamoldeak; jada ez ditugu erabiltzen. Nire baitan, aldiz, zizelkatuta bezala daude, gaztaroan hain usu erabiltzearen ondorioz edo. Duda barik, ni *del sur* sentitzen nintzen; hots, hegoaldekoa: (EHko) Hegoaldekoa, Europako hegoaldekoa... Tontakeria friboloegia irudituko zaizue, agian, baina egia borobila da: *para hacer bien el amor hay que venir al sur* zioen Rafaela Carrá-ren kanta hura entzutean, nik aipatutzat jotzen nuen nire burua; esan ohi denaren kontra, beti pentsatu baitut –neure eskarmentutik begiratuta jakina– euskaldunok txortan sarri eta ganoraz egiten dugula.

Espainiarrekin berba egitean, ostera, behin eta berriz esaten zidaten ni *del norte* nitzela; *chicarrón del norte*, alegia. Euren, zalantza izpirik gabe, *Espainiako iparraldeko* adierazi nahi zidaten; nik, ordea, oso bestela neureganatzen nuen, penintsulako iparraldekoa nintzela adituz... edo aditu guran. Hura nire lehen

buruhaustea. Gero beste batzuk etorriko ziren.

Egun, normalduta dago bai euskaraz bai erdaraz *Iparralde* eta *Hegoalde* erabiltzea, euskaldunon artean behintzat. Baina horren harira ere gaizki ulertzeak edo, hobe esanda, zer ulertu ez jakiteak sortzen zaizkit askotxotan. Adibidez, Euskadi Irratian eguraldiaren berri entzuten dudanean, esatariak *iparraldean, euria; hegoaldean oskarbi* dioenean, ez dut jakiten zer jaso. Akaso Baionan aterkia hartu beharko luketela eta Bilbon hobe eguzkitarako betaurrekoak hartzea? Ziur aski ez; baina ehuneko ehuneko seguru ez naiz inoiz egoten. Edonola ere, Euskal Herriko alderdi geografiko soilari erreparatuz, hegoaldea Oion izan liteke, baina baita Tuterara ere; eta ez dut uste beti eguraldi berdintsua egingo duenik alde bietan. Zer ulertu, hortaz, *hegoaldean* diotenean?

Hori guztia gutxi balitz, beste fronte bat zabaldu berri zait orain urte gutxi, hainbat hizkuntzalarik jakinarazi zigutenean ez zela egokia *Iparraldeko euskara* esatea, baizik eta egokiagoa zela *Ekialdekoa* esatea. Hara! Beti *Iparralde* izan duguna, orain, bat-batean, *Ekialde* bihurtu al zaigu? Hori dela eta, are zailagoa zait orain parte meteorologikoa bete-betean konprenitzea. Hori katramila! ●

Defendatzeaz

CASTILLO SUAREZ
IRAKASLEA

Lehengoan, solasaldian, nire liburuen aurkezpenez hitz egiten bukatu genuen. Lehendabiziko liburua aurkeztu nuenean, nirekin batera egon zen Gorka Arrese editorea. Egun horretan bertan aurkezpen bat egin nuen Etxarri Aranatzek eta Juanjo Olasagarrek egon zen nire arrimuan. Ondotik etorri ziren Iban Zaldua, Jon Benito, Igor Estankona eta Beñat Sarasola. Nire liburuetako aurkezpenak egin dizkidaten guztiak gizonak izan dira, azkeneko liburuan izan ezik. Editoreak eta idazleak adostu ohi dute nor egon den aurkezpenean eta,

gezurra eman dezakeen arren, artean ez nintzen horrenbeste jabetzen zeinen garrantzitsuak ziren erabaki horiek. Horregatik beharbada, azkeneko liburuen aurkezpenaz editorearekin hitz egiten ari nintzela emakume idazle batek —jakin batek, esan nahi dut— egin zezala proposatu nion editoreari. Berak liburua bakarrik defendatzea proposatu zidan. Eta horrela egin genuen. Defendatzea izan zen erabili zuen hitza eta proposa iruditu zitzaidan oso. Afera ez delako gizon batek egiten ziguna emakume batek egitea, guk geuk egitea baino. ●

Suiziden plaza

AINGERU EPALTZA
IDAZLEA

Haurren 2021-22ko ikasturterako matrikulazioa gauzatu berri da Nafarroan. Lerro hauek idatzi orduko daturik ez dugu sare publikoan zer gertatu den jakiteko. NIEko ikastoletan, beherakada nabarmena izan da, areago Iruñerriko ikastola handietan.

Ez da kontu berria.

Zenbait hamarkadatan, Nafarroako euskaltzaileen kontsolamendurako balio izan dute ikastetxeetako matrikulazioaren emaitzek. UPNk eta PSNk alor guztietan hesitu nahi izaten gintuzten, baina bederen, urtez urte goiti egiten zuen seme-alabak euskaldun nahi zituen guraso nafarren kopuruak. Noizbait lelo ere bilakatu genuen, harrikada errekurte, etsaia amorratu edo argudiorik gabe utzi nahi genuenerako.

Akitu dira halako garaia.

Barcinak asmatu zuen IIP (Ingeleseztatik Ikasteko Programa; erdaraz, PAI) abiatu zuelarik duela 10 urte inguru. D ereduaren gorakada moteldu zuen pixkana, arruntik geldiarazteraino. Ordutik, urtez urte, hamarrenen batek ihes egiten digu matrikulazioaren ehunekoetan. %33tik hurbil ibili ginen noizbait. Iaz, %29 juxtu-juxtu. Aurten, ikusiko.

UPNk eta PSNk alor guztietan hesitu nahi izaten gintuzten, baina bederen, urtez urte goiti egiten zuen seme-alabak euskaldun nahi zituen guraso nafarren kopuruak

Ingeleseztatik irakaskuntzaren hedapenak ez du, dena dela, pixkanakako beherraldi hau bere osoan argitzen. Barkosen gobernuak (2015-2019) politika garbia eraman zuen D eredua indartzeko eta IIP ahultzeko. Seguru aski gehiago egin zezakeen. Egin zuena ez zen aski izan joera orokorrari bihurtze bat emateko. Chiviteren etorrerak ez du, bistan denez, deus hobetu.

Matrikulazioari dagokionez, gero eta nabarmenagoa da faktore demografikoaren eragina. Jaiotzeak, orokorrean, gero eta gutiago dira, eta gero eta handiagoa, berriz, etorkinen pisua jaiotze tasetan. Ez litzateke hizkuntzarendako hain ara-

zo handia izanen, D eredura hurbiltzen diren etorkinen kopurua handiagoa baltz. Foru Komunitatean, ordea, kolektibo horrek, haurretan emankorrenak, aukerarik baldin badu, euskararik gabeko ereduak aukeratzen ditu nagusi-nagusiki bere seme-alabendako. Aldiz, euskararen eta euskarazko irakaskuntzaren hautua egin ohi duen gizarte sektorearen presentziak gero eta ahulagoa dirudi piramide erreproduktiboan.

Ez dakit inoiz batailarik irabazi(ko) dugun. Demografiarena nabarmen galtzen ari gara Nafarroan, baita, susmo hutsez, Nafarroatik kanpo ere. Alabaina, nahiago afera ez harrotu, atzerakoitzat har ez gaitzaten. Gazteriak bertzelako gizarte politika batzuk beharko ditu gure jaiotze tasak handituko badira. Hori ukatu gabe ere, badugu zertaz gogoeta egin. Alor honetan –eta bertze batzuetan– bakoitzak nahi edo ahal duena egiteko eskubidea du, bertzerik ez zen falta. Hori argi izanik ere, euskaldun eta euskaltzale gisa, suizida samarra iruditzen zait amatasuna eta aitasuna desinzentibitzen duten jarrerai gure mundutxoan ematen zaizen plaza zabala.

Adibide bat ipintze arren. ●

**BAT 118 /
EUSKARAREN
INDAR- ETA
AHULEZI-PRINTZAK
IPARRALDEAN**

bat Soziolinguistika aldizkaria

JEAN-BAPTISTE COYOS > Euskararen indarrak eta ahuleziak gaur egun Ipar Euskal Herrian: hizkuntza-bizindarra.

ENERITZ ZABALETA > Zein lege babes hizkuntza politikarentzat Lapurdin, Nafarroa Beherean eta Zuberoan?

EGUZKI URTEAGA > Euskararen presentzia eta aukerak. Iparraldeko unibertsitate-testuingurua.

ARGIA OLÇOMENDY > Euskararen lekua goi mailako irakaskuntzan eta ikerketan. Ipar Euskal Herrian (2010-2020).

XAN AIRE > Motibazio sozialaren printzak, ikastetxetik plazara.

XANTIANA ETXEBEST > Euskara eta irakaskuntzaren arteko hausnarketa.

GUREAN ATALA
AITOR MONTES > Osasuna eta euskara: bidegurutzean.

SOZIOLINGUISTIKAREN MUNDUKO LEIHOA
Liburu berri hautatuak soziolinguistikaz

harpidetu edo oparitu > URTEAN 40 euro

<https://bat.soziolinguistika.eus> / 943 592 556 / bat.aldikaria@soziolinguistika.eus

'D+' eredua = etxean + hezkuntzan + aisian

IÑIGO OTXOA FERNANDEZ
AITA ETA EUSKALTZALEA

Deredua, Nafarroako ikastetxeetan behintzat, bizikidetza faltsu eta tranpati baten izenean, ereduak nahasten hasi direnetik (Eredu mistoen sustapena: 2019-2023ko Programa Akordioa, 3.1 apartatua, 32. puntua), eta ingelesari ordu gehiago eta lehenagotik (PAI) ematen diotenetik, "D-" eredua bilakatzen ari da. "D-" ereduarekin, hau da, murgiltzearen oztopatzearekin eta euskararen disoluzioarekin, D ereduarekin lortzen ziren helburuak ere ez lortzeko arriskua daukagu. Gogora dezagun, gaur-gaurkoz, gaztelera nagusi den herrietan behintzat, D ereduarekin, euskara ulertu eta erabiltzeko gaitasun orokorra lortzeko zailtasunak handiak direla. Eta gogora ditzagun soziolinguistika datu orokorrak: ezagutza gora doa nabarmen eta erabilpena mantendu edo beherako joeran dabil. Iruñerriko kasuan, erabilpenera salto egiteko zailtasunak nabarmenak dira, noiz eta geroz eta euskaldun gehiago gaudenean. Behar duguna, beraz, "D+" eredua da, galdera honetatik sortzen den eredua: zure haurrak euskaraz egitea nahi duzu edo nahikoa duzu ulermen gaitasunarekin?

Komeni da aipatzea, eredu mistoen gainean kritiko agertzen naizenean, hainbat tokitan lortu den D ereduaren ezarpenaren ondorioz ezarriko den eredu bizikidetzaz ez naizela ari (Allo, Castejon, Mendigorria berriki,...). Nafarroako erdiguneko betaurrekoetatik begiratuta, euskararik ez zegoen tokian, euskarazko adar baten lorpena, onartu eta txalotu beharreko aurrerapauso bat da. Euskaraz funtzionatzen zuen ikastetxe bat eredu misto batera pasatzea, or-

Zer da orduan "D+"
eredua? Hezkuntzak
eskaintzen duen D
ereduari, guraso, langile
eta eragile euskaltzaleon
kontzientzia euskaldunari
esker sortutako
gehigarria eredu
estraofizial berri bat
izateraino

dea, atzerapen bat da, are gehiago, euskara hutsez funtzionatzeko ikastetxeak edukitzeko biztanleria nahikoa duten udalerrietan, Iruñeko haur eskoletan bezala.

Zer da orduan "D+" eredua? Hezkuntzak eskaintzen duen D ereduari, guraso, langile eta eragile euskaltzaleon kontzientzia euskaldunari esker sortutako gehigarria, eredu estraofizial berri bat izateraino ailegatzen dena. D+ ereduak, gehiegi sakondu gabe esanda, euskararen transmisiorako, hezkuntza arautuko D eredua hobetu eta hezkuntzatik haratago dauden transmisio multzo batzuetan eragiten du: etxeko giroa eta aisia.

Etxeko giroan eragiteko, eskolak, guraso elkarteek eta tokiko eragile euskaltzaleek haurrentzako materialak, jolasak, ipuinak, telebista edo internet saioak... proposatuko dituzte.

Hezkuntza arautuan, euskararen erabilpena helburu duen euskara plan bat

du. Horretarako, hezkuntzako langileek, euskaraz eta euskaratik lan egiteaz gain, gurasoe kin dituzten bileretan, gurasoe kin batera, haurren euskara plana ego kitu egiten dute, eboluzioa aztertuz eta beharrezko baliabideak eskainiz. Euskara etxetik dakarten umeak indartuko ditu euskarari eutsi diezaioten. Eta etxean euskararik ez duten umeak lagunduko ditu.

Aisiak berebiziko garrantzia hartuko du. Haurrentzako euskarazko eskaintza oparoa eta askotarikoa izan behar da. Euskara eskolatik haratago identifikatzeak izugarrizko garrantzia dauka. Euskara eskolaz kanpoko jardueretara, kultur agendara, opor garaietara, komertziora, kirolera... ailegatzea.

Gogora dezagun, Kike Amonarrizek bere liburuan erakutsi digun "bidegurutzean" gaudela. Eta gure gaurko kudeatzaileek, harrigarria bada ere, "euskaltzale" batzuen laguntzaz, Irlandako gaelikoaren bidea erakusten digutela: ezagupenean zabalduz doana baina normalizaziorik lortzen ez duena; folklorean geldituko dena; itzaliz doana arnasarik gabe geratu arte. Guk, Iruñerrian, badugu gure bidegurutze propioa ere, erabilpenera salto egitearena edo euskara erabiltzeko oinarri minimoak ere ez lortzearena. Begiak irekiz gero, badira baikor egoteko arrazoiak. Geroz eta gehiago gara, euskara etxean duten geroz eta ume gehiago daude, badira kultur, merkataritza, aisialdi eta lagun-arte zirkuituak... Arazoaz jabetu, ahaldundu, kontzientzia euskalduna gureganatu eta ekintzarako beharrezko indarra lortzea da gakoa. "D-" edo "D+", nik nahiago positibo. ●

Ruandako genozidioa

FRANTZIAK BERE ARDURA ONARTU DU

Emmanuel Macron Frantziako lehendakaria Ruandan izan zen iragan maiatzaren 27an eta 1994ko genozidioan bere herrialdeak izandako erantzukizuna onartu zuen. Hutu etniako muturreko gobernuak tutsi etniako 800.000 pertsonen hilketa antolatu zuen. Frantziako agintari nagusienen begiradapean gertatu zen guztia, eta Frantziak 27 urte behar izan ditu bere errua onartzeko. Oraindik, oster, ez du barkamenik eskatu.

 XABIER LETONA BITERI

Ehun egunetan gertatu zen guztia, 1994ko apirilaren 7tik uztailearen 13ra. Hiru hilabete pasatxotan, Ruandako hutuen gobernuak gidatutako giza ehizan ia milioi bat pertsona hil zituzten. Kopuruei buruz esaten da milioi erdi eta milioi bat pertsona artean hil zituztela, baina onartuena 800.000 hildakoena da, Ruandako tutsien %70. Gehienak bai, baina denak ez ziren tutsiak, milaka hutu “moderatu” ere hil zituzten.

Hori guztia herrialdea zaintzen ari ziren NBEko 2.300 kasko urdinen begiradapean, horietako asko Belgikako soldaduak. Frantzia ere xake taula gainean zegoen, baina hutuen genozidioaren gobernuari sostengua ematen, bai hilketak hasi aurretik eta bai ondoren. Areago, tutsi matxinatuek Kigali hiriburua hartu eta hutuen gobernuak ihes egin behar izan zuenean, orduan ere ihes bidea eskaini zien Frantziak, Turkesa operazio humanitarioaren bidez. Frantziak beti

esan du ez zekiela zer gertatzen ari zen, are gutxiago genozidioa prestatzen ari zela. Gaur egun argi dago bazekiela eta, berba-mozorroz bada ere, horixe da orain Macronek Kigaliko Genozidioaren Memoriaren Zentroan onartu berri duena. Han dira lurperatuak 250.000 pertsonen gorpuk.

Ruandako genozidioari buruzko dozenaka liburu daude, filmak, txostenak eta milaka artikulua. Horietako txosten bi oraintsukoak dira. Bata, Ruandako Gobernuak Washingtingo abokatu talde prestigiotsu bati eskatutakoa –*Muse txostena*–; eta bestea, Emanuel Macronek Vicent Duclert historialari frantse-sari agindutakoa –*Duclert txostena*–. Biak datoz bat Frantziaren erantzukizunean, ez ordea, ardura maila zehaztean. Geroxeago ukituko ditugu txostenen ondorioak, lehenik mende bat atzera egingo baitugu, genozidioaren afera guztia nekez uler baitaiteke bere arrasto koloniala sikiera azaletik jarraitu barik.

HUTU EDO TUTSI MARKA

Ruanda Alemaniaren kontrolpean zegoen Lehen Mundu Gerraren garaian, baina gerra bukatu ondoren Belgikaren menpera igaro zen. Bi talde nagusi ziren bertan orduan, %85 hutuak, gainerakoia guztiak tutsiak eta %1 twa etniakoa (pigmeoak). Hutuak nekazariak ziren oro har eta tutsiak ganaduzaleak. Kolonizatzaile berriek tutsiak sostengatu zituzten eta gutxiengo horrek zorrotz kontrolatu zuen kasta gutxitu izaera zuen hutuen gehiengoa. Belgikak, halaber, gero 1994ko genozidioan giltzarri izango zen tresna eman zien hutuei: nortasun agiri berriak, herritarra tutsia edo hutua zen zehazten zuen.

Baina kolonialismoaren aurkako eta askapen nazionalerako haize berriek ez zuten belgikarren alde egin eta "beren tutsiak" Ruandako independentzia prozesuaren buruan jarri ziren, sozialista ukituko mugimendua eratuz. Belgikak aliatuz aldatu zuen orduan eta, Eliza Katolikoaren laguntzarekin, hutuak sostengatzen hasi zen, errege tutsia kanporatu zuten eta errepublika aldarrikatu. Tutsiak ziren orain bigarren mailako herritarrak. 50eko hamarkadatik aurrera bi taldeen arteko hilketak eta jazarpenak ugariak izan ziren.

Horien artean 1959an izandakoa nabarmendu behar da, hutuek tutsiei eraso egin zieten, milaka hil zituzten eta beste

milaka askok inguruko herrialdeetara ihes egin zuen, besteak beste Ugandara. Une hau garrantzitsua da, herrialde horretan erbesteratutako taldetik sortuko baitzen gero 1994an boterea hartuko zuen tutsien Ruandako Fronte Patriotikoa (RFP). Paul Kagame zen orduan gerrilla talde haren buru, 1994ko uztailean Ruandako buruzagitza hartu zuen eta gaur egun arte eutsi dio aginteari.

JUVENAL HABYARIMANA

Independentzia eta gero hainbat estatu kolpe izan ziren Ruandan, horietako bat Juvenal Habyarimana jeneral hutuak emandakoa. Hau ere izen klabea da genozidioaren historian, ordutik au-

Bisesero eremuan
hildako 60.000 lagunen
oroimenezko gunea.

ISURAPE.COM

rrera tutsien aurkako bazterketa etnikoa areagotu egin baitzuen, bazterketa apurka garbiketa etniko bihurtzeraino; agintean zen 1994ko Ruandan eta bere gobernua giltzarri izan zen *tutsi labezomorroen* –hala deitzen zituzten– zanaketa.

Josep Fontana historialari jantzia zena *Por el bien del imperio* liburu eza-gunean dioenez, belgikarrek eta Eliza Katolikoak behin eta berriro lagundu zituzten hutuak; baita “erbesteratutako tutsien inbasio saioei eta 1963tik aurrera gertatu ziren hilketa programatuei eusten ere, 1994an gertatuko zenaren iragarle”. Frantziak 1975ean sinatu zuen akordio militarra Habyarimana jeneralarekin. Harrez gero, erregimena eskuz esku aritu zen Frantziarekin, eta bereziki François Mitterrand lehendakari sozialistarekin. Habyarimanak eta hark harreman pertsonal estua finkatu zuten, txostenek gerora adierazi izan dutenez, oso garrantzitsua izan zena genozidioaren aurrean izandako jarrera ulertzeko.

Aitortu behar da ez dela samurra Ruandako genozidioaren arrastoa jarraitzea, ikuspegi ugari daudela eta kontakizuna ere hainbat modutara egi-

ten dela, horrelakoetan ohikoa denez. NBERen ikuspegia, AEBetako, Frantzia eta Belgika, Afrikaren Batasunerako Erakundea... Zer eta nori sinetsi? Alde horretatik, erreportaje honetan Fontanaren makulua ezinbestekoa da “ehun egunetako genozidioaren” nondik norakoak hobeto ulertzeko.

SARRASKIAREN PLANGINTZA

1990etik aurrera indarra hartu zuten RFPko erasoek eta, haren etengabeko kolpeek eta herrialdearen egoera ekonomiko txarrak, Paul Kagamek gidatzen zuen talde matxinoarekin bakea sinatzera behartu zuten Habyarimana. Itxurazko demokratizazio prozesua ere ireki zen eta Arushako Akordioa sinatu, Ruandako armada hutuak behin ere onartuko ez zuena. Egiazki, Habyarimanak berak ere ez, eta buruzagiak –armadaren matxinadek ere bultzatuta– publikoki adierazi zuen akordioa “paper zati bat” besterik ez zela.

Fontanak deskribatzen duenez, Arushara (Tanzania) akordioa sinatzera lagundu zion Thenoeste Bagosora kornelak zera esan zuen handik itzuli berritan: “Apokalipsia prestatzera nator”. “Bitartean –jarraitzen du historialariak–

lehendakaria *interahmwe* milizietako 35 buruzagirekin bildu zen hil behar ziren guztien zerrendak egiteko eta lana gauzatzeko atzerrian behar ziren armak erosteko”.

NBEk sortutako Ruandarako Nazioarteko Auzitegi Penalak 2008an bitzta osorako espetxe zigorra ezarri zion Bagosorari, hura “genozidioaren planifikatzaile” nagusitzat hartuta. Arushako Akordioa sinatu bai, baina aditu gehien esanetan, Habyarimanak eta bere klanak urteak zeramatzen hutuen “azken irtenbidea” prestatzen, “mila muinoen herrialdea” tutsiez garbi uzteko, eta behingoz “hutuen arazoa amaitzeko”. 1990etik 1993ra Frantziak 20,5 milioi euroko balioa zuen arma kopurua bidali zuen Ruandara; baita armadaren eta gero genozidioaren oinarri izan ziren milizien trebakuntzarako aholkulariak ere. 600.000 matxete ere erosi zituen Ruandako Gobernuak, hilketetan gehien erabili zen arma. Gaia ikertu duten txosten guztiek diote hilketen prestatuntza handia eta oso metodikoa izan zela. Muturreko hedabide hutuek ere gogotik prestatu zuten genozidio giroa, horien artean nabarmendu zen Mila Muinoen Irrati Telebista Askea.

Frantziako soldadu bat Kigaliko aireportua hesitzen.

ANDY DUNAWAY

Ezkerrean Emmanuel Macron Kigalin egin berri duen hitzaldian; eskuinean Juvenal Habyarimana Ruandako lehendakaria eta François Mitterrand Frantziako lehendakaria.

ABIAPUNTUA: HABYARIMANAREN HERIOTZA

1994ko apirilaren 6an misil batek Habyarimana eta Cyprien Ntaryimira Burundiko lehendakaria zeramatzan hegazkina jo eta biak hil zituen. Lehendik ari ziren prestatzen genozidioa, baina bihar munean hasi zen sarraskia. Ruandako armadak eta milizia hutuek, lehen ministro hutua eta hura zaintzen zuten hamar kasko urdin belgikarrak hil zituzten; Auzitegi Konstituzionaleko lehendakaria eta beste kargu instituzional asko ere bai. Horrela, tutsien ehiza ere irekitzat eman zen.

Eta nork jaurti zuen hegazkinaren aurkako misila? Hutuen arabera Kagameren RFPko indarrek, eta tutsien arabera muturreko hutuek. Garai hartan aipatu zen Belgikako soldaduak ere izan zitezkeela, eta Belgikako *Le Soir* egunkariko Colette Braekmanek artikulu bat argitaratu zuen Frantziako soldaduak izan zirela esanez. Fontanak dio, azken ikerketen arabera, misila bakarrik jaurti ahal izan zela Ruandako armada zegoen eremuetatik.

Bi faktore bederen oso garrantzitsutzat jotzen dira halako hilketeta handia horren denbora laburrean egin ahal izateko: bat, hutuek tutsien zerrenda oso zehatzak egin izana; bi, biztanleria hutuaren parte handi batek esku hartu zuela hilketetan, batzuetan giroak bultzatuta eta beste askotan behartuta: edo herritar hutuek tutsiak hiltzen zituzten, edo miliziek haiek hiltzen zituzten. Adibidez, eliza batean 2.000 lagun bildu –sarri han babeslekua eskainiz– eta

denak hil, tiroz, granadaz eta matxetez. Esaten da inoiz ez dituztela horrenbeste pertsona hil elizetan, eta okerre dena, sarri-sarri elizako gizon eta emakumeen konplizitate edota partehartze zuzenarekin, noraino eta Vatikanoren barkamena eskatu dutenen zerrendan agertzeraino.

1990etik 1993ra
Frantziak 20.500
milioi euroko balioa
zuen arma kopurua
bidali zuen Ruandara;
baita aholkulari
militarrak ere

ETA NAZIOARTEAK ZER?

Maiatzeko *Le Monde Diplomatique*-k landutako dossierrean sakon aztertzen dira subjektu garrantzitsuenen erantzukizunak. Survie erakundeko ikerlari François Granerrek zehatz deskribatzen du Frantziarena, artxiboen azterketan estatuak oraindik ere jartzen dituen eraguztietako oztupoak azalduz. Ruandako agintariek, Kagame buru, behin eta berriz salatu dute Frantziak uko egiten diola Kigalik eskatutako dokumentuen argitara ematea.

Collette Braeckman, *Le Soir*-eko kazetariak bere herrialdearen ardurak aztertu ditu, ikuspegi historikoa zein genozidioaren garaia jorratuz. Kolonialismoaren garaiaz adibidez, ebanjelizazio masiboa, tutsien erabilera eta etnien arteko kohesioaren suntsiketa lana aipatzen ditu, adibidez “boterea hiru buruzagitan banatzen zuen sistema tradizionala, bata lurrarentzat, bestea abereentzat eta hirugarrena armadarentzat”.

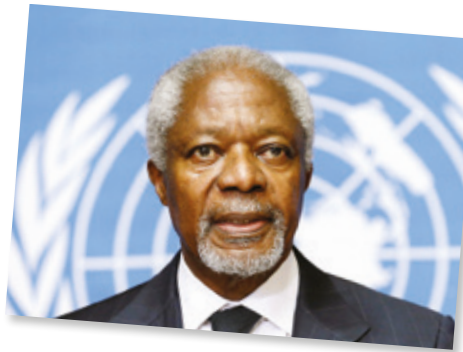
Hilabetekariaren dossierrean bada irugarren artikulu aski esanguratsua, oso modu zorrotzean azpimarratzen duelako afrikarrek genozidioaren aurrean izan zuten isiltasuna. Horren adierazgarria izan zen 1994ko ekainean, sarraski betean, Afrikaren Batasunerako Erakundeak urteko gailurra izan zuela Tunisian eta Ruandako egoera ez zela sartu ere egin gai-ordenan. Boubacar Boris Diop idazle senegaldarrak aztertu du gaia artikuluan eta dioenez, azkenean Hegoafrikan lehendakari hautatu berria zen Nelson Mandelak ekarri zuen gaia bere hitzaldian: “Ruandan gertatzen ari dena lotsagarria da gu guztiontzat. Eginkizun zehatzekin erakutsi behar dugu haiei amaiera emateko gai garela”. Haren berbak laster iritsi ziren Parisera eta Mitterrand lehendakariak gisa honetako hitzak luzatu zituen Eliseoan: “Mandelarekin edo gabe, ez diegu utziko anglosaxoiei gure arazoetan muturra sartzen”. Eta horren ondorioa izan zen ahalik eta lasterren Turkesa Operazio humanitarioaren antolaketa, afrikarrek beren indarrak antolatu eta bidali aurretik.

Eta NBERen ardurak? Gaur egun oso onartuta dago NBEk beste aldera begiratu zuela. Noraino eta zein erantzukizun mailarekin... horretan balorazioak ez datoz bat. Ruandako kasko urdinen buru ari zen Roméo Dallaire jeneral kanadarrari gertatutakoa jartzen da erakundeak izandako jarreraren erakusgarri: jadanik urtarri-lean, Hutu Power erakundeko buruzagitzan aritutako desertore batek genozidio planen berri eman zion jeneralari eta hark, ondo armatutako 5.000 kasko urdin gehiago bidaltzea eskatu zion erakundeari, horrekin hilketak geldiaraziko zituelakoan. NBEk, aldiz, han ziren 2.300 soldatu erretiratu eta armatu gabeko 270 behatzaille bidali zituen. Areago, Fontanaren esanetan, Boutros-Ghali erakundeko sasoiko idazkari nagusiak galarazi egin zuen jeneralaren testigantza eta eskaera biltzen zituen faxa Segurtasun Kontseilura iristea.

Hamar urte geroago, NBEk genozidioa gogoratzeko egin zuen ekitaldian, garai hartan NBEko bake operazioen arduraduna zen Kofi Annanek –jadanik NBEko idazkari nagusi– honakoa onartu zuen: “Nazioarteko komunitateak azkartasunez eta irmotasunez jardun izan balu genozidioaren zati handi bat eragotziko zuen, baina ez zen borondate politikorik egon, ezta soldadu-talderik ere”. AEBei buruz gutxi hitz egin badugu ere, giltzarri izan zen eta Ruandara laguntza bideratzeko edozelako proposamen blokatu zuen Segurtasun Kontseiluan, geroa Bill Clintonek onartuko zuen bezala.

TURKESA OPERAZIOA

Tutsiak munduaren inongo laguntza bari-rik geratu ziren, baina Ugandatik abiatuta, RFP Ruandan sartu eta hilabete gutxitan lurralde osoa konkistatu zuen. Uztailaren 19an hutuen eta tutsien gobernu bateratua sortu zen eta orduko RFPko lider Paul Kagame gaur egun Ruandako lehendakari

“Nazioarteko komunitateak azkartasunez eta irmotasunez jardun izan balu, genozidioaren zati handi bat eragotziko zuen”

Kofi Annan

da. NBERen onespenearekin, Frantziak Turkesa operazioa abiarazi zuen, helburu humanitarioekin 2.500 soldatu bidaliz. Fontana oso zorrotza da operazioarekin eta bere ustez, batez ere balio izan zuen borrokalari hutuei babesa emateko eta haien ihesa bideratzeko. Egia esan, ez da harritzekoa, Frantziako Gobernuak laguntzat baitzuen hutuen gobernu eta etsaitzat RFPko gerrilla. Estatuaren jarreraren erakusle ere bada honako datua: 1994aren amaieran egin zen herrialde frankofonoen bilkura Miarritzen, baina Frantziak ez zuen Ruandako gobernu berria gonbidatu gailurrera. Frantziak eta Afrikako bere estatatu lagunek, halaber, babesa eman diete genozidioan ardurak izan dituzten pertsona esanguratsu ugari.

Horrela, Turkesa Operazioarekin, Frantziak Ruandako hegoaldean eremu handi bat eratu zuen –lurraldearen bosten bat– hutuei babesa emateko. Bi milioi hutuk egin zuen ihes hara Ruandako armadarekin batera eta, mendekua hartuz, tutsiek milaka hutu hil zituzten haien ihesean. Zaireko Goma hirian eratu zen bi milioi errefuxiatu hutuen kanpalekua, munduan izan den handienetakoa.

MUSE ETA DUCLERT TXOSTENAK

Ruandak 2017an eskatu zion Washington DFko Levy Firestone Muse abokatu bulegoari genozidioari buruzko txostena egitea. Taldeak iragan apirilaren 19an aurkeztu zituen ondorioak, martxoaren 26an *Duclert txostena* publiko egin ondoren. Azken hori Emmanuel Macronek Vicent Duclert historialariari egindako enkargua da eta horrek hamabi laguneko taldea osatu zuen ikerketa egiteko. Duclerten taldea agiri ofi-

Paul Kagame,
Ruandako
lehendakaria.

JEUNE AFRIQUE

zhalen ikerketan oina-

rritu da, nahiz eta onartu duen ezin izan dituela eskuratu nahi zituen guztiak, besteak beste Asanblea Nazionalak eskatutakoa ukatu diolako. *Muse txostena*-k, milaka agiriez gain, 250 pertsonen lekukotasunak ere baliatu ditu txostena osatzeko.

Duclert txostenak dio Frantziako Estatuak erantzukizun politikoa, instituzionala eta etikoa izan zuela Ruandako genozidioan, “batez ere gertaeren jariora aldatzeko aukera izan zuten agintariak hori egiteari uko egin ziotelako”. Eta esaten du, halaber, estatuko agintaritzaren gorenko mailetan ezikusia egin zela gertatzen ari zenaren aurrean, erabakiak hartzeko informazio guztiaren berri bazutenean. Hala ere, arduren leporatzea oso modu lausoan egiten du eta konplizitate arduratik libre utziz, ez baitu ikusi Frantziak genozidioan parte hartu zuenik, ez zuzenean ezta zeharka ere.

Muse txostena zorrotzagoa da Frantziarekin. Batetik, ongi hartzen du *Duclert txostena*, eta Frantziak erantzukizunak bere gain hartzeko norabide egokian ikusten du. Artxiboen apurkako irekiera ere ongi baloratzen du, baina salatzen du oraindik dena ez irekitzea. Aldi berean, kritika ere egiten dio Duclerten ikerketari, batez ere “ez duelako finkatzen Frantziako Estatuak izan zuen egiazko ardura. Egiazki, hark ez dio erantzukizun handirik leporatzen Frantziako Estatuari, honek saihegarria zen genozidioa posible egin zuelako. Gure txostenean bai egiten dugu”. Vicent Duclertek honakoa zioen estatubatuarren txostenaz *Le Monde*-n emandako elkarrizketan: “Gezurak, manipulazioak eta grinak kutsatzen dute Ruandako dosierra”.

Frantziako eta Ruandako agintariak bi herrialdeen arteko hurbilketa prozesua egiten ari direnean, ikusteko dago estatu interesek zein neurritan estaliko dituzten frantziarren erantzukizunak. Egia bere bidea egiten ari da apurka, baina justizia eta erreparazioarena beharbada diruz erosteko tentaldia izan dezake Emmanuel Macronek, nazioarteko laguntza gisa jadanik iragarritako duen diru zaparrada medio. ●

DATU PERTSONALEN BABESA
EUROPAKO ARAUTEGIA

Zure enpresa egokitzen
lagunduko dizugu

SIGACUS

☎ 943 453 588 · www.sigacus.com

Kalaallit Nunaat-eko groenlandiera biziberritua

Groenlandiak 1979an lortu zuen Danimarkarekiko autonomia eta estatutua berritu zuen 2009an. Bertako hizkuntzak indarra hartu du orduz geroztik: hizkuntza ofizial bakarra da, eskolako maila guztietan groenlandieraz ikasten dute, eta administrazioan, tokiko erakundeetan zein lan munduan bertako hizkuntza da nagusi.

 MIEL A. ELUSTONDO

Hitz adina mintzo zikloaren azken hitzaldia izan zen apirilekoa Gasteizen, Oihaneder Euskararen Etxean. Ikastaro amaiera aurtengoz, eta betikoz, sei ikasurte egin eta gero ez baita ondoko ikastaldirik izango. Groenlandieraren gaineko hitzaldiak burutu zuen munduan zehar gutxituak diren hizkuntzen gaineko ibilaldi berezi hau.

Kalaallisut, Groenlandiako inuitak hitz egiten duten hizkuntza dugu, Eider Palmouk eta Txerra Rodriguezek aurkeztu zigutena. Urretxindorra ikastolako Haur Hezkuntzako zuzendari da Palmou, eta Hik Hasiko kide, besteak beste. Txerra Rodriguez, berriz, hizkuntza ahol-

kulari da Emunen. Ezaguna dugu ARGIA, soziolinguistika dibulgatzea helburu duen bloga baitu ARGIA.eus-en. Hitzaldiaren sartze modura esan zutenez, “munduko uharterik handiena da Groenlandia, Australia kontinentetzat hartzen baita. 2.166.086 kilometro koadro ditu, horietatik 44.087 kilometro kosta, eta %81 izotza. 56.000 pertsona bizi dira uhartean; horietatik 14.000, Nuuk hiriburuan”. Jakina denez, itsasertzeko hiri eta herrietan bizi dira bertakoak, barnealdeko izotz artean biziko den gizakirik ez baita.

Palmouk eta Rodriguezek atarikoan jakinarazi zigutenez, hemeretzi inuit talde daude munduan, batean

eta bestean sakabanatuak, Groenlandian ez ezik Alaskan, Kanadan eta Errusian ere bizi baitira inuitak. “Hala ere, Groenlandian ez beste herrialdeetako inuiten egoera, ekonomikoa zein kulturala, okerragoa da”. Eta egoera eskasago horrek hizkuntzari ere eragiten dio. Groenlandia ez besteko herriez ari gara, betiere.

58.000 groenlandiera hitzun bide dira munduan. Horietatik 53.000 Groenlandian bertan, eta gainerako 5.000 hitzunak diasporan sakabanatuak, nahiz Kopenhagen (Danimarka) diren guztiz gehienak. Groenlandian bizi den populazioaren %90ak daki bertako hizkuntzan hitz egiten eta “azken urteotan, gainera, ezagutza eta erabilera zabaltzen ari dira”. Bada, hala ere, ez dakienik, ikasiko ez duenik: “Groenlandian bizi diren daniar gehienek ez dute berbarik egiten inuiteraz; egia da horietan gehientsuenek ez dutela uhartean bizi-proiekturik eratzten”. Eta lehenbiziko argazkia entzuleei eskainirik, zenbait mito eta bitxikeria, eta denbora-lerro historikoa azaldu zituzten bi hizlariak, bete-betean hizkuntzari dagozkionak aletzeari lotu aurretik.

KALAALLISUT

Hizkuntzaren ezaugarri batzuk ematen hasi zirelarik, Palmouk eta Rodriguezek azaldu zuten hiru dialekto nagusi daudela Groenlandian: “Iparraldekoa, inuktun; ekialdekoa, tunumiisut; eta mendebaldekoa, kalaallisut”. Eta, hain zuzen, kalaallisut dialektoa hartu da estandarra eraikitzeo oinarritzat, nahiz gainerako hizkelgi bietako hitzak ere bereganatu dituen. “Estandarrari esker, inuitek elkar ulertzen dute”. Estandarizazioaz den bezainbatean, hizkuntza bateratzeko lehen ahalegina 1850eko hamarkadako dugu, Samuel Kleinschmidt-ek egindako saioa, zeina mendebaldeko itsasaldeko dialektoan oinarritu baitzen. Bidea egin zuen estandarizazio ahalegin hark, harik eta 1973an Kleinschmidt proposamen eta arauak sakon berrikusi zituzten arte. Gaur egun, “inuitak, tokian toki, hiru alfabetoz baliatzen dira: Groenlandian alfabeto latinoak darabilte; Kanadan, silabikoa; Errusiako Siberian eta Alaskan, berriz, zirilikoa”. Hiru alfabeto, eta hiru hizkuntza egoera ere bai: “Groenlandian sendo, Siberian eta Alaskan larri, eta hortxe-hortxe Kanadako inuiten komunitatean. Kanadako lurralde batzuetan ongi ari da, baina ez beste batzuetan”. Hizlariak tarte honetan esan zutenek, inuiten izenek ez dute

Nive Nielsen da argazkiko kantaria, musika estilo modernoetan groenlandieraz kantatzen duen abeslarietako bat.

SCHORLE

generorik, ezta hizkuntzak berak ere. Hizkuntza polisintetikoa da eta, euskararen modura, ergatiboa du.

Lege-estatusari dagokionez, groenlandiera hizkuntza ofiziala da 1979az gero, Danimarkaren eskutik hein batean aldendu eta autonomia eskuratzearekin batera, groenlandiera eta daniara uharteko hizkuntza ofizial bihurtu baitziren: “Bigarren Mundu Gerraz gero, Groenlandiak daniarren kolonizazio gogorra jasan zuen, eta akulturatzeko gogorragoa. Esaterako, ordu arte herri nomada zena, batean eta bestean kokatzera behartu zituen Danimarkako Gobernuak. Kristautasuna ere ordukoa da uhartean, lehen animistak baitziren; oraingo egunean, kristau animista dira. Garai berean, Groenlandiako zenbait ume hartu eta Kopenhagera eraman zituen daniar gobernuak, ikas ezaten –unibertsitate ikasketak ere eginez–, ostean uhartera itzuli eta buruzagi izan zitezten. Horrek bumeran efektua izan zuen, ordea, Kopenhagera eramandako haietxek izan baitziren autonomiaren aldeko mugimendua sutsuen bultzatu zutenak, Iraultza Artikoa gauzatzearekin ziutenak”. Modu baketsuan zertu zen autonomia, eta diren eta ez diren eskumenak bereganatu zituzten inuitek, bi izan ezik, justizia eta armada, Danimarkaren esku irauten dutenak.

2009an, bestalde, autonomia estatutua berritzearekin, hizkuntza ofizial bakarra izendatu zuten groenlandiera. Administrazioan gehien erabiltzen den hizkuntza da. Oqaasiliortut izeneko administrazio erakundea arduratzen da hizkuntzaz, aholku ematen dio gobernuari hizkuntza politikaz. Besteak beste, toponimia batzordea du, bertako izenak berreskuratu eta normalizatzeko aldera. Eta Palmouk eta Rodriguezek esan zigutena: “Herritik oso gertu dago Oqaasiliortut erakundea, nahiz eta gobernuaren parte izan”. Daniera ere hor da, beti, justizia arloan, bereziki, auzitegi gorenek eta gainerakoek Danimarkan baitute egoitza, eta daniarren presentzia handia da instantzia horietan. Tokiko erakundeetan eta lan munduan, ordea, desagertzen ari da daniara Groenlandian.

HEZKUNTZA ETA HEDABIDEAK

Iragan mendeko 50eko hamarkadaz gero, daniara indarrez sartu zen Groenlandiako hezkuntza sisteman, horixe baitzen goi mailako ikasketak egin ahal izateko hizkuntza nagusia. 1979an aldatu zen egoera, uharteak autonomia lortu zuenean. Palmouk eta Rodriguezek esandakoaren arabera “autonomiaz jabetzeaz batera, inuitera eskolara sartu zen, beheko mailetatik gorakoetara. Eta,

“Herria egiten asmatu dute eta badoaz”

Eider Palmou eta Txerra Rodriguez 2013an izan ziren Groenlandian. 21 eguneko bidea egin zuten, inuitak ondoan. Informazioa bildu zuten eta, hor da, besteak beste, Francesc Bailon antropologoari egin elkarrizketa (www.youtube.com/watch?v=rpilcnd015A&feature=emb_logo). Eta uhartean ziratekeen aurten ere, pandemia izan ez balitz. Euskal Herria eta Groenlandiaren egoerak alderatzeko eskatu eta etorri da gogoeta: “EAEk autonomia eskuratu zuen garai bertsuan lortu zuten haiek ere eurenena. Bi herrion garapena oso ezberdina izan da. Haiek ere bi hizkuntza ofizial, inuitera eta daniera, izan zituzten hasieran. Ordea, laster sartu zen inuitera administratzaia, hezkuntzara, hedabideetara... 2009an, autonomia estatutua berritu zuten, eta inuitera hizkuntza ofizial bakar izendatu. Hala ere, elebidun edo hirueledun dira, groenlandiera, daniera eta ingelesa dakizkitez. Guztiarekin ere, groenlandiera dute lehenen. Herria egin dute, Danimarkarekiko dependetzia ekonomiko handia gorabehera. Dena den, klima aldaketa dela kausa, izotz geruza mehetzen ari da, eta inoiz baino merkeago zaie lurpeko mineral aberatsak ustiatzea”. Eta azken hitza: “Komunitate dira, pertsonaren gainetik jarria dute komunitatea. Herria egiten asmatu dute, ahaldundu dira, eta badoaz. Autodeterminazio erreferenduma egitekoak ziren aurtengo ekainean... Haiek badoaz. Gu, aldiz...”.

era berean, Groenlandiako curriculumak eratzen hasi ziren. Gaur egun, eskolatzeko derrigorrezkoa da 6 urtetik 18 urtera. Groenlandieraz gauzatzen da eskolatzeko osoa. Danierari dagokionez, berriz, lehen hezkuntzan bertan agertzen da daniera ikasgaia. Ingelesak, aldiz, bigarren hezkuntzara arte egon behar izaten du zain. “Materialgintzan eta pedagogian inbertsio handiak egin dituzte inuitak azken urteotan”, bi hizlariak esan zuten.

Badira bi egunkari bertako hizkuntzan. Argazkian duzue *Sermitsiak* izeneko egunkariaren orrialde bat. 2020koa da albistea, gobernuak Groenlandiako hainbat eremutan alkohola debekatu zuela berri ematen du.

Hedabideez den bezainbatean, 1861ean argitaratu zen lehen egunkaria groenlandieraz: *Atuagagdliutit* du izena, eta bizirik da oraindano. Ez da, haatik, kazeta bakarra. “1958an bigarren egunkaria ireki zuten: *Sermitsiak*. Irratiari dagokionez, 1926an egin zituzten lehen groenlandiera emankizunak, nahiz eta 1982 arte ez abiarazi irrati-telebista publikoak, zeinak baitira KNR Radio eta KNR TV. Hasieratik erabaki zuten euren programak groenlandieraz egitea, baina, haiekin batera, telebistan, adibidez, daniar telebistaren hainbat programa ere jartzen zituzten antenan. 2007az gero, berriz, TDTr igaro eta groenlandiera hutsez emititzen hasi zen bertako telebista”. Eta, bestalde, toki-irradiak ere badira, eta informazio orokorreko aldizkariak eta espezializatuak ere bai, dela kirol, ehiza edota turismo agerkariak, alegia. Groenlandiar guztiek jasotzen dituzte tokiko prentsa eta irrati-telebisten ekoizpenak. “Baina, han, toki-koak esan nahi du 2.000ren bat pertsonako komunitateari dagokiola eta, bestalde, leku batetik besterako distantziak oso handiak dira”, Palmouk eta Rodriguezek ohartarazi gintuztenez.

KULTURA

Palmouk eta Rodriguezek eman nahi izan zuten datua da: “Groenlandierazko lehen eleberria 1914an argitaratu zen. Emakume batek idatzitako lehen eleberriak, berriz, 1981ean ikusi zuen

argia”. Musikari dagokionez, inuiten folk musikaz gain, estilo modernoak ere erabiltzen dituzte, rocka edo hip-hop, adibidez. “Taldea kantari batzuen izenak ematekotan, hortxe dira Nive Nielsen, Simon Lyuge, Sumé, Nanook, Uyarqk eta Prussic”. Antzerki konpainia nazionala ere badute Groenlandian, eta urtero hiruzpalau obra gauzatu, groenlandieraz betiere, eta herriz herri erakusten dituzte, herri tradizioa eta abangoardia lotuz, inondik ere. Margolaritzari dagokionez, bestalde, Aron de Kangeq artistaren izena eman zuten Palmouk eta Rodriguezek, erreferentziatzat, eta zenbait film ere egin dituztela esan zuten. Bi hizlariak *Inuk* eta *Smila* jarri zuten adibide.

Hizkuntza biziberritzen asmatu dute Groenlandian –biziberritze orokor eta zabaldutako baten barnean kokatu zuten Palmouk eta Rodriguezek–, *kalaaleq* edo groenlandiar sentimendu jakin bati guztiz lotua: “*Kalaaleq* sentimendu hori XIX. mendean piztu zen eta XX. mende-ko 60ko hamarkadan puztu. Aktibista multzo txiki batek haize eman zion groenlandiar izateko harrotasunari, eta gaur egun, gogo hori nagusi da Groenlandian”. Herrialde zuri honetan barrena egin dugun ibilian gidari izan ditugun Palmou eta Rodriguezen iritziko, “mugimendu horrek esplikatzeko du, hein handi batean, Groenlandian piztu den Iraultza Artikoa”. Horixe izan baitzen erabili zuten terminoa: Iraultza Artikoa. ●

DEPARTAMENDUKO ETA ESKUALDEKO HAUTESKUNDEAK

Pauetik ere Ipar Euskal Herriaren alde eragin nahian dabil EH Bai

Berriz ere hauteskundeak dituzte Lapurdiko, Nafarroa Behereko eta Zuberoako hautesleek ekainaren 20an eta 27an. Departamenduko eta eskualdeko kontseilariak izendatuko dituzte. Abertzaleei dagokienez, EH Bai koalizioa bakarrik departamendurako aurkeztzen da eta EAJk erabaki du lehian ez parte hartzea. Pauera begira, kantonamenduka bi ordezkari izendatzen dira eta Ipar Euskal Herriko hamabi eremuetan aurkeztzen da EH Bai. 2009-2015eko salbuespenaz aparte, betidanik da eskuinean kokaturik Pirinio Atlantikoetako departamendua eta aldi honetan ere berdina aurreikusi dezakegu.

JENOFA BERTHOKOIRIGGIN

Karrikako giroari fidatuz gero ez genuke asmatuko hemendik egun batzuetara berriz ere hauteskundeak ukanen ditugula Ipar Euskal Herrian. Alta, ekainaren 20an eta 27an iraganen dira bat ez, bi hauteskunde: Pirinio Atlantikoetako departamendukoak baita Akitania Berria eskualdekoak ere.

Departamendu mailako kontseiluak sozial arloan du batez ere betekizun handia: haurtzaroren, zahartzaroren, ahalmen urritasunaren eta laguntza sozialaren ardura du instituzio honek. Bizi dugun COVID-19 garaian eta honek eragindako krisi ekonomiko eta sozialaren testuinguruan, bertan bozkatuko diren politikek ukanen dute eragin handia herritarren biharko egunerokoan. Eskualdeari dagokionez berriz, sektore ezberdinetan dira honen politikak sendi eta nahiz eta batzarrak Ipar Euskal Herriko urrun egin, eragin handia dute gure egunerokoan.

Hori horrela, nahiz eta kontseilarien batzarrak Pauen zein Bordelen egin, ezkerreko abertzaleak instituzio hauei begira daude, indar guztiak jartzen dituztela Departamenduko Kontseiluan hautetsiak lortzeko. Hain zuzen, aldi honetan ez dira 2010ean bezala eskualderako aurkeztzen, eta ez dute ere 2015ean bezala bozka manurik bideratzen. Arrazoi nagusia: terrenoko presentzia, hurbiltasuna eta haien aldarrien

irismen gaitasuna ez dutela bermaturik eremu zabalegia den eskualdean –azkenean Akitania Berriko 84.000 km²etatik 3.000 km² dira soilik Ipar Euskal Herri–.

Departamenduko bozketak “lekuko hauteskundeak” direla dio EH Bai koalizioko zuzendaritzan den Nikolas Blainek. Departamendua kantonamenduka zatitua da eta kantonamendu bakoitzak lekuko ordezkariarentzat bozkatzen du –Ipar Euskal Herrian hamabi kantonamendu dira eta Biarnoan berriz hamabost, kantonamenduka bi kontseilari direlarik izendaturik–. Hamabi eremuetan aurkeztzen da EH Bai eta ohartarazten duenez, “kantonamendu guztietan presente den hautagaitza bakarra da”. Koalizioko kideek iazko azaroan buruturiko biltzar nagusian erabaki zuten departamenduko bozetara aurkeztea.

EAJ haatik ez da presente izanen bozketak hauetan ez eta ere eskualde mailakoetan –Biarritzeko kantonamenduan haatik Christophe Lamboley-Depoire alderdi kidea presentatzen zaie Générations Biarritz hautagai zentristan–.

Hauteskunderen hauteskunde argi gelditzen ari da ezkerreko abertzaleek geroz eta pisu gehiago dutela instituzioetan –izan udaletan, Euskal Hirigune Elkargoan zein departamenduan–. Duela 20 urte lortu zuten lehen kontseilari Pauen: Jean-Mixel Galant azkaratearra Abertzaleen Batasunaren izenean nagu-

situ zen Baigorriko kantonamenduan. Hortik zazpi urtera Alain Iriartek zuen irabazi Hiriburukoan, abertzale independente gisa aurkeztuz eta 2015ean garaipena errepikatuz, aldi horretan EH Bairen izenean (ondotik, 2017an demisionatu zuen, elkargoan presidenteordearen aulkia hartu zuenean, kargu metaketa saihesteko gisan).

ESKUMEN BATZUK EUSKAL HERRIRATZEKO ESKAERAREKIN

Aldi honetan ere lortu dezakete ordezkartza bat. Irabaziz gero, departamendu mailako politikan inplikaturiko dira, baina horrez gain Ipar Euskal Herriaren alde ere ariko dira, Euskal Hirigune Elkargoarentzako botere gehiago eskuratzeko asmoz. “Elkargoari eta departamenduari begiratzen bazaie, batzuetan eskumen berak dituzte biek eta errepikatze horrek ez du zentzurik. Pauetik ariko gara eskumen hauek eta hauei bideraturiko aurrekontuak elkargora bideratzearen alde lanean”, Blainek dioenez. Turismoa, mugaz gaindiko harremanak, hizkuntza politika... bat baino gehiago dira Pauetik zein Baionatik jorratzen diren lan esparruak. Hala eta guztiz ere, kontziente dira “elkargoa ez dela oraindik departamendua ordezkatzeko gai”, baina ondokoa zehazten du EH Baiko zuzendaritzako kideak: “Departamendu mailan

Bere hautagaiak aurkezteko EH Bai ezkerreko koalizio abertzaleak egindako prentsaurrekoa. Apirilean egin zuten aurkezpena Itsasutik.

EH BAI

ala Euskal Hirigune Elkargoan? Nondik gara eraginkorrago? Arloz arlo horri begiratuko diogu... gure lurraldetik aritzeak zentzu gehiago baldin badu, orduan hitzarmenak nahi genituzke, eskumena eta aurrekontua elkargoa- ren esku uzteko gisan”.

Baina horretarako hautetsiak behar- ko dituzte Pauen. Lortzeko heinean direa? Hamabi kantonamenduei begi- ra jarri eta badira, hala ere, garaipena biltzeko gisan diren batzuk. Hasteko, Hendaia Hego Itsasbazterra izeneko kantonamendua dugu hurbiletik se- gitzekoen artean. Aspaldidanik dugu ezkerria nagusi, baina aldi honetan Kotte Ecnarro kontseilari hendaiarra ez da aurkeztuko. Soilik hiru udal bil- tzen ditu kantonamendu honek –Hen- daia, Biriatu eta Urruña– eta oroit gara Urruñan herriko etxea irabazi zutela abertzaleek, Biriatur ere abertzalez osaturiko hautagaitza zela nagusitu eta Hendaian Ecnarro eta abertzaleen ar- tean elkarlanean dabilzala.

Bestalde, 2015ean emaitza onak lor- tu zituzten Uztaritze-Errabin –%44,4 bigarren itzulian– eta aurten ere espe- ro dituzte emaitza onak, ikusiz eremu horretako herriko bozetan gora egin zuela boto abertzaleak.

Zuberoako eta Nafarroa Behereko zati handi bat biltzen dituen Euskal Mendi deiturikoan eta Bidaxune-Oztibarre- Amikuzen zer gertatuko da? Bi hauetako kontseilariak aspaldian dira boterean –eskuineko Pepela Mirande 1994tik eta departamendu presidente ere den Jean-Jacques Lasserre zentro-eskuinda- rra 1982az geroztik–. Hautesleen artean behin-betikoz kargutik kentzeko nahikaria gailentzea espero dute abertzaleek. Ekai- naren 20an ezkerreko lehen indar gisa nahi lukete kokatu, bigarren itzulian aspaldiko kon- tseilariei lehiatzeko gi- san. Bata zein bestean, bigarren itzulian izan ziren jada 2015ean.

Inskribituen %12,5 lortu behar izaten da biga- rren itzulira pasatzeko. Abs- tentzio handia aurreikusten da –2015ean %47,20koa izan zen departa- mendu mailan eta aldi honetan oraindik handiagoa izan daiteke–. “Abertzaleok oinarri militantea ukanki gure botoa se- gurtaturik dugula? Ez naiz segur... behar- bada gutxiago hunkiak gara, baina ez gara guztiz babestuak”, Blainek dioenez.

2015ean bost kantonamendutan ziren bigarren itzulira pasa eta emaitza onak egin bazituzten ere, bakarrean zuten es- kuratu garaipena, Iriartek bigarren aldi- koz irabaziz.

Historikoki Pirinio Atlantikoetako departamendua ia betidanik kokatu da eskuinean: soilik 2009-2015eko agin- taldia gidatu zuen ezkerrek. Aurten ere

indartsu aurreikusten da eskuina, elkarrekin aurkezten direla- ko eskuineko eta zentro-

ko alderdiak –oraingoz RN eskuin muturra ez da batasunaren barne, eta zehaztekoa da Ipar Euskal Herriko hamai- ka kantonamenduetan dugula eskuin muturra hautagaien artean–. Pa- rean aldiz, ezkerria berriz ere zatiturik dugu eta pen- tsatu daiteke postura honek eskuinari bidea libre utziko diola.

Eskualdean, haatik, ezkerria da bote- rean eta berriz ere aurkezten da 1998az geroztik presidentetza duen Alain Rous- set sozialista. Zundaketek garaile koka- tzen dute berriz ere, puntu bateko aldea- rekin duelarik hurbil-hurbil RN eskuin muturra. ●

“
**Abertzaleon oinarri
militanteak botoa
segurtatzen digula?
Beharbada abstentzioaz
gutxiago hunkiak gara,
baina ez gara guztiz
babestuak”**

Nikolas Blain

Eskulapioren sugea

Euskal Herriko basoetan ezkutatua, farmazietan ikur bihurtua

Eskulapioren sugeak udaberria du gustuko. Galazko traje beltzarekin ateratzen da garai honetan. Lirain, luze eta arin. Eta hala ikusiko zenuen zuk ere, zure herrian bertan, agian. Izan ere, Eskulapioren sugeak badu sekretu txiki bat gutxi ezagutzen duena: farmaziak ditu gustuko.

 IÑAKI SANZ AZKUE EGOITZ ALKORTA MIRANDA

Eguzki izpiak borrokan ari dira hostoen artetik igaro nahian. Basopeko argi-itzen dantza etengabea, bada animalia bat eroso sentitzen dena. Isilik mugitzen da. Bere eremuan dago. Landare artean sigi-saga doa, eta halako batean, aurkitu du bilatzen zuen oasi txikia: gorputza berotuko dioten izpiek basoko lurtean sortu duten argi irla berroa. Kiribilduta, geldi dago. Begiak eta miztoa, ordea, erne ditu.

Suge handia eta iluna. Beldurgarria batzuen begietara. Erakargarria eta liraina beste batzuenera. Eskulapioren sugea ikusiz gero, behintzat, gogoan izango duzu hura topatu izana. Batetik, egunero ez delako suge bat ikusten, eta bestetik, suge ilunek eta handiek uzten dutelako euren marka gure memorian. Izan ere, sugeak gaztigatu eta gutxietsi dituen kultura batean bizi gara. Haieki-ko gorrotoa ahoz aho transmititu duen gizartean. Baina ez nahastu. Munduan bai baitira lekuak sugeak egurtu baino, gurtu egiten dituztenak. Badira lekuak, haiei buruzko ezagutza eta gizakiari egiten dioten mesedea lehen lerroan jarri dituztenak. Okerreko uste guztien gainetik, ezagutzari egin beharko genioke kasu eta hala, sugeari merezi duen fama eman.

Eskulapioren sugeak ez du beldurtzeko arrazoirik eman beharko ligukeen ezer. Kontrakoa. Mikrougaztun edo ugaztun txikien jale amorratua da. Bi-

kaina etxe inguruan, baratzean haien izurriteak kontrolatu nahi baditugu. Ez du pozoirik, eta bakean uzten badugu, ihes egiteko joera du. Ez digu aurre egingo, beraz.

Aurre egin ez, baina aurrean topatzen du noizbehinka uste eta mito okerreren oinarritzen den bi hankakorik. Hala, zoritxarrez, urtero-urtero aurkitzen dira Eskulapioren sugeak hilda, buroan kolpea jota, zapalduta, edota beste kasu batzuetan, hesietako txarrantxa puntadunetan iltzatuta, ondo agerian uzteko, hil duenak nahita hil duela. Eta halaxe, Europa mailan babestuta dagoen espezie honek, etsaiak nonahi aurkitzen ditu. Ez da harritzekoa, beraz, basopeko argi-itzen artean babesa aurkitu nahi izatea, bakardadean eta isiltasunean.

USTEAK ETA KONDAIRAK ERREALITATEAREN EZKUTALEKU

Biblian begiratu besterik ez dugu, sugen fama txarra zabaltzeko ahaleginaz ohartzeko: "Sugea zen Jainko jaunak egindako piztiarik maltzurrena" gisako pasarteak aurkituko ditugu bertan. Eta gogorazaziko digute segituan, hanka gabeko animalia hori izan zela Adanen eta Ebaren bekatuaren eragilea.

Koranean ere izaki gaiztotzat hartzen da sugea, eta hebrearrek izaki ez purutzat dituzte narrasti guztiak. Hainbat kulturatako kondairen artean zabaldua da, gizaki zitalenen bizkarrezurretik

sortuak direla sugeak.

Argi-itzen dantzan, ordea, argiguneak bilatu behar bizirauteko, eta hala, eguzkia esnatzen den gunean, ekialdean, aurkituko ditugu guk ere sugeekiko pentsaera ezberdinak. Kultura txinatarrean gurtuak izan dira sugeak, eta Egipto zaharrean leku berezia eman zieten, eta haiek sugeekiko gertutasun hori greziarrei transmititu. Hala, igarpenaren, zuhurtziaren, birsorkuntzaren eta sendagintzaren adierazle bihurtu ziren sugeak heleniarren artean, eta gu konturatu gabe, gure herrietaraino ekarri dute haien pentsamoldea. Gu konturatu gabe, Euskal Herriko herri askotan sartu dute Eskulapioren sugea. Ez agian fisikoki, baina bai sinbolo moduan.

BASOETATIK FARMAZIETARA

Eskulapioren sugea osasunaren zaindari eta sinbolotzat hartua izan da greziarren zibilizazioan, eta beranduago gurtze hori erromatarren zibilizaziora zabaldua izan zen. Eskulapioren sugeak bere izena Asclepio izeneko mediku greziar ospetsuari (erromatarrek "Esculapio" deitzen ziotenari) zor dio. Asclepio medikua bere heriotzaren ondoren jainkotua izan zen eta hor hasi zen bereganako miresmena. Geroztik, kultura grekoerromatarreko hainbat literatura lanetan izan zen aipatua mediku ezaguna eta bere omenezko 300 tenplu eraiki ziren (asklepioak deituak),

Eskulapioren sugea
(*Zamenis longissimus*)
Hernanin, Urumea bailaran.

asko gaixorik zegoen jendea zaintzeko eraikiak, ospitale moduan.

Kondairak dioenaren arabera, Asclepio medikua Glauco gaixoa sendatzen ari zen batean, suge bat agertu zen euren aldamenean eta Asclepiok bastoiarekin akabatu zuen. Segituan, beste suge bat azaldu zen ahoan belar batzuk zituela, eta belar horiekin hark hildako sugea berpiztu zuen. Hori ikusirik, Asclepiok belar horiek erabili zituen Glauco sendatzeko. Ordutik, Asclepio, makila eta sugea oso loturik izan dira osasunaren sinbologiarekin. Eskulapioren sugea gaur egun ere osasunarekin lotzen da. Horrenbeste kondaira eta mitoren protagonista den suge hau, medikuen eta botikarien sinbolo da egun. Nahi gabe, basotik farmazietara pasa da sugea.

SUGEAK IKUSARAZTEKO AHALEGINEAN: #SUGEBIZI

Sugeak okerreko usteetatik libratu nahian, eta gizartean euren funtzioa eta haiekiko errespetua zabaltzeko asmoz, Aranzadi Zientzia Elkarteko Herpetologia Sailak #sugebizi proiektua jarri du martxan aurtengo udaberrian.

Hala, jendeak aurkitzen dituen sugeak #sugebizi traolarekin, argazkiarekin eta kokapenarekin bidaltzera animatzen ditu Twitter sare sozialean. Argazkia bidali ahala, adituek zein espezie den erantzuten dute, eta haiei buruzko ezagutza handitzeko datuak ematen. Horrez gain, dibulgazio txioak ere zabaltzen dituzte, suge espezieen ezagutza azalduz, eta bi astetik behin ordura arte jasotako aipu guztiak Euskal Herriko mapan kokatuz.

Helburua sugeekiko ezagutza eta errespetua zabaltzea da, eta herritar zientzia erabiliz, Euskal Herrian sugeei buruz dugun ezagutza handitzea. Honekin guztiarekin batera, noski, arduraz jokatzeko mezuak ere zabaltzen dira. Distantzia batetik begiratuta sugeak lasaitasuna irabaziko du eta guk, arriskurik gabe, narrasti eder horrekin gozatu ahalgo dugu.

EUROPA IPARRALDETIK EUSKAL HERRIRA. KOSTATIK BARRUALDERA
Euskal Herriko hainbat txokotatik iritsitako datuei esker berretsi da Eskulapioren sugeak basoa maite duen arren,

beste hainbat bizileku ere badituela. Herritarrek aurkitu dute, esaterako, Urumeako basoan, edota Jaizkibelgo magalean kokaturiko lorategidun etxeen artean. Ikusia izan da golf zelaiaren belar moztu berrian, erreka aldamenean, baita Bizkaiko kostaldean ere, itsasotik gertu, hondartza atzealdeko belarrean edota Bergarako mendi-pista batean.

Eskulapioren sugeak Euskal Herri atlantikoa du gustukoen. Europa iparraldetik hasi eta gudanaino zabaltzen da bere bizilekua. Beherago, alabaina, ez da jaitsiko. Hala, ez dira gutxi Iberiar penintsulako ertzetatik metro eta erdiko tamaina (asko jota) hartu dezakeen sugetzar ilun hau ikustera etortzen diren herpetologoak, anfibioetan eta narrastietan adituak.

Mito, kondaira eta usteen erdian, basoko arboletan gora habietako hegazti arrautzen bila ibiltzeko gaitasuna duen suge honek badu zerbait erakartzen duena. Greziarrak eta erromatarrak maitemindu zituen. Ez litzateke gutxi, euskal herritarren bihotzak, pixka bat, sikiera, ukituko balitu. ●

ATEGORRIETAKO SARRASKIA 1931

EUSKAL HERRIKO BORTITZENA

Pasaiako arrantzaleek lan baldintzak hobetzeko greba egin zuten Espainiako Bigarren Errepublika sortu berrian. Larrutik ordaindu zuten: atxilotuak, guardia zibilen tiroak, zazpi hildako eta dozenaka zauritu. Ategorrietan, erlojuko orratzek 10:00ak jo zituztenean. 90 urte pasatu dira Ategorrietako sarraskia gertatu zenetik.

 MIKEL ELKOROBEREZIBAR BELOKI

 IRUTXULOK
HITZA

Erreportaje hau Irutxuloko Hitzak argitaratu du eta Creative Commons lizentzia libreari esker ekarri dugu orriotara.

Maiatzaren 27an 90 urte bete dira Ategorrietako sarraskia gertatu zenetik. 1936ko gerra eta frankismo-ko fusilamenduak kontuan izan gabe, XX. mendean Euskal Herrian langileen aurka izandako sarraskirik handiena izan zen Donostiakoa: Guardia Zibilak zazpi langile hil eta dozenaka pertsona zauritu zituen Ategorrietako erlojuko orratzek 10:00ak jo zituztenean. Sarraski hura

ezkutuan mantendu ez den arren, donostiarrek ahaztu egin dutela dirudi. Izan ere, askotan memoria deserosoa izaten da. Hala ere, Josetxo Otegi historialari donostiarra buru belarri aritu da Ategorrietan gertatutakoa ikertzen, eta bere ezagutza eta jakintza ezinbestekoak dira geure historiaren pasarte garrantzitsu horren berri izateko. Iraganari aurre egitea dagokigu: zer gertatu zen Ategorrietan 1931ko maiatzaren 27an?

Donostiako Ategorrietako etorbidearen argazkia atera zuen Ricardo Martin argazkilariak, sarraskia gertatu eta hurrengo egunean. Erlojuaren pare horretatik egin zieten tiro guardia zibilek hirira sartu asmo zuten herritarrei. Dokumentu historiko hau *Mundo Gráfico* aldizkariak argitaratu zuen 1931ko ekainaren 3ko zenbakian.

Ategorrietako sarraskia ez zen gertakizun isolatu bat izan, eta horregatik, testuingurua ezagutzea ezinbestekoa da. 1931ko apirilaren 14an Espainiako Bigarren Errepublika aldarrikatu zuten Eibarren, eta Alfontso XIII.a erregeak erbestera alde egitean, erregimen politikoa aldatu zen Espainiako Estatuan: itxaropena nagusitu zen gizarteko hainbat sektoreen artean. “Primo de Riveraren diktaduran energiak hertsita egon ziren, eta bat-batean ikusi zuten diktadura gero eta ahulagoa zela: langile mugimendua bere indarra berreskuratzen eta bere aldarrikapenak berriro egiten hasi zen, behar handia zegoelako. Errepublika iritsi zenean, kontserbadoreek larritasuna sentitu zuten: erregea desagertu da eta ez dakite zer etorriko den. Langileek justu alderantziz: itxaropen izugarria dute; uste dute Errepublikarekin gauzak hobetuko direla”, azaldu du Josetxo Otegi historialariak.

Errepublikaren ezarpenari krisi ekonomikoa gehitu behar zaio: “1929an New Yorkeko *crash*-a izan zen. Beraz, krisi ekonomiko oso gogorrean zeuden, eta jende langilea nahiko gaizki pasatzen ari zen”, Otegiren arabera.

Langileen bizi baldintzak oso kaskarrak ziren 1930eko hamarkadaren hasieran. Pasaiaiko portuan, zehazki, “oso latzak” ziren, historialariaren arabera: “Arrantzale izatea beti izan da nahiko gogorra, baina are gehiago garai hartan.

Gainera, konturatu behar dugu Pasaian arrasteontzietako flotan gehienak zirela Galiziatik etorritakoak, gero hona bizitzera etorri eta euskal herritar bilakatuak. Egoera gogor batetik zetozen, eta hemen ere egoera gogorrarekin topo egin zuten”.

Hala ere, Pasaiaiko arrantzaleak bizi eta lan baldintza gogorre aurre egiteko antolatzen hasi ziren, eta Union Maritima sindikatua sortu zuten. Hiru aldarrikapen nagusi zituzten Pasaiaiko arrantzaleek. Lehenik, Sole Handira arrantzara joaten ziren gizonek hila-betero 300 pezeta irabaztea eskatzen zuten. Bigarrenik, astean egun bat jai izatea: “Arrantza nahiko berezia da: itsasontziarekin ateratzen zara eta ez duzu berehala aurkitzen arraina. Behin aurkitzen duzunean, ez zara gelditzen sarda desagertu arte edota itsasontzia beteta egon arte. Hori ulergarria izan daiteke, baina horrez gain baldintza oso gogorrak zituzten. Astean behin atsedeen hartzea eskatzen zuten: lurtean lan egiten zutenek igandea jai bazeukaten, arrantzaleek zer zeukaten?”. Hirugarrenik, lanaldia hamabost ordu baino gehiagokoa ez izatea eskatzen zuten. “Kontuan izan behar dugu 1919an, duela oso gutxi, lortu zela zortzi orduko lanaldia Espainiako Estatuan, eta langile hauek hamabi urte beranduago oraindik hamabost ordukoaz hitz egiten zuten”, azaldu du Otegi.

Oso politizatuta zeuden Pasaiaiko arrantzaleak. Union Maritima sindikatua UGT sindikatuarekin federatuta zegoen arren, komunistak, anarkistak, sozialistak eta bestelakoak zeuden arrantzaleen artean: “Union Maritimak ez zuen UGT-Tren ideologiarekin guztiz bat egiten; Union Maritimako bozeramailea greba honetan Juan Astigarrabia izan zen, PCE-ko militante oso ezaguna”.

Arestian aipatutako hiru eskakizun nagusiak egin zizkieten arrantzaleek armadoreei 1931ko apirilean, eta patronalaren ezezkkoa jaso ostean, Maiatzaren Lehenerako greba hasi zuten langileek: “Arrasteontzietako flota osoak grebari ekin zion: gutxi gorabehera 3.000 lagun izango ziren”, Otegiren arabera. Patronala, ordea, saiatu zen greba zapuzten: “Galiziatik beste marinela batzuk ekarri zituzten armadoreek, baina ez zieten esan eskirrol moduan eramaten zituztela. Kasu batzuetan duintasunez erantzun zuten eta grebara batu ziren iritsi berriak”, azaldu du Otegi.

Errepublikako gobernuaren ahalegin- du zen langileak eta armadoreak mahai baten bueltan esertzen eta zubi lan bat egiten, baina langileek eutsi egin zieten aldarrikapenei: “Dena den, langileen artean ere izan ziren tirabirak aldarrikapenei buruz. Izan ere, greban egonda ez zuten dirurik irabazten, eta jendeak gosea zuen. Dena dela, antolatu zuten elkartasuna, eta eutsi egin zioten grebari”, Otegiren arabera.

Gainera, bi langile atxilotu zituzten: “Armadoreek itsasontzietako tresneria ezin zuten Pasaiaitik atera, baina hartu eta Getariara eraman zituzten horko arrantzale batzuek erabil zezaten. Langileak horretaz jabetu ziren, eta sabotaje batzuk egin zituzten: itsasora hainbat tresna bota zituzten, eta bi lagun atxilotu zituzten maiatzaren 26an. Juan Astigarrabia Ramon Aldasoro gobernadore zibilarekin hitz egitera joan zen, eta eskatu zion atxilotu horiek askatzeko. Aldasorok ezetz esan zion eta onartzeko gobernuaren zubi lana”, azaldu du Otegi. Villa Arville gobernadore militarrek gauza bera eskatu zien langileei, Pasaiaira pertsonalki joanda. Langileek ez zuten agintari errepublikanoek esandakoa onartu, eta manifestaziora deitu zuten maiatzaren 27rako: Pasaiaitik Donostia-ra joateko asmoa zuten, *Ogia eta askatasuna* lelopean, atxilotutako langileen askatasuna, hamabost orduko lanaldia, jaiegun bat, eta 300 pezetako soldata eskatzeko. Ramon Aldasorok esan zien

1931ko manifestazio errepublikazale bat.

Ategorrietako hilketen albistea azkar zabaldu zen eta langile talde batek, tranbia bat irauli zuen goiz hartan.

RICARDO MARTIN / KUTXA FOTOTEKA

“bitarteko guztiak” erabiliko zituztela manifestazioa gelditzeko.

MAIATZAREN 27A: SARRASKIAREN EGUNA

1931ko maiatzaren 27an, 09:00ak aldera irten ziren Trintxerpetik 1.500 eta 2.000 pertsona inguru, Donostiara bidean manifestazioan, han baitzegoen Gobernu Zibila. Mirakruz gainera heltzean, armada zeukaten zain: “Ohikoa zen istilu gogorrek zeudenean armada –Siziliar Erregimendua– kalera ateratzea ordena publikoko funtzioak betetzera”, azaldu du Otegi. Langileek soldaduekin hitz egin zuten eta aurrera jarraitzen utzi zieten, eta gauza bera gertatu zen aurrerago zegoen soldaduen oztopo batean, baina “soldaduek esan zieten kontuz ibiltzeko, Ategorrietan guardia zibilak zeudelako, inori pasatzen ez uzteko agindua betetzen”, Otegiaren arabera. 40 guardia zibil zituzten zain manifestariak Ategorrietan.

Josu Iraeta zinemagileak zuzendutako *Trintxerpe: galiziarrek Euskal Herrian* dokumentalean Nemesio Goia azaltzen da: arrantzalea zen Pasaian, eta manifestazio horretan zegoen. Horrela kontatu zuen bizitakoa: “Mirakruz gainera iritsi ginen, eta soldaduak agertu zitzaizkigun. Sarjentuak aurrera joaten utzi zigun, bai-

na esan zigun aurrerago Guardia Zibila zegoela, zaldi gainean. Gazteak ginenez, aurrera segitu genuen. Tiro egiten hasi ziren, eta aurrean geundenok zortea izan genuen, zaldi gainean altu zeudenez tiroak atzealdekoengana iristen zirelako. Zenbait zauritu eta hildako izan genituen. Hortik korrika Trintxerpera itzuli ginen. Oso egun tristea izan zen Trintxerpeko auzoarentzat”.

ZAZPI HILDAKO ETA DOZENAKA ZAURITU

Ategorrietako sarraskian zazpi izan ziren guardia zibilek tiroz hil zituzten langileak: bi berehala hil ziren, lau ondorengo orduetan, eta beste batek ekainaren 2an galdu zuen bizia. Gazteenak 19 urte zituen, eta zaharrenak 34; sei galiziarrek ziren, eta bat Valladolideko (Espainia). Jose Carnes, Manuel Perez, Jose Novo, Antonio Barro, Julian Zurro, Jesus Camposoto eta Manuel Lopez ziren beraien izenak. Dozenaka zauritu izan ziren, eta tartean emakumeak ere baziren. “Egundoko sarraskia izan zen: 1936ko gerra eta frankismoko fusilamenduak kenduta, Euskal Herriko sarraskirik gogorrena da: Gasteizkoa [1976ko martxoaren 3koa] gainditzen du”, Josetxo Otegiaren arabera.

Eraildako zazpi langileetako bat Jose Novo zen, eta bere iloba gaur egun Errenterian bizi da: Cristina Novo du izena, eta bere iritziz, “oso garrantzitsua da jende gazteak gertatutakoa ezagutzea”.

Jose Novo Galiziakoa zen –Santa Eugenia de Riveirakoa, zehazki–, eta lanera etorri zen Euskal Herrira: “Ategorrietako sarraskia gertatu baino pixka bat lehenago etorri zen Pasaia. Armadoreak jende bila joan ziren Galiziara, hemen lan egiteko jendea behar zutelako. Hona iritsi zenean, hemen zeuden arazoez jabetu zen, eta, jendea greban zegoela ikusita, lanera ez joatea erabaki zuen. Lankide euskaldunekin bat egin zuen, eta horregatik erabaki zuen manifestaziora batzea”, azaldu du bere ilobak. Zoritzarrez, 25 urteko gazte tiroz hil zuen Guardia Zibilak Ategorrietan.

Senideak, ordea, Euskal Herrian geratu ziren. Novotarrak 22 anai-arreba ziren, eta Jose izan zen etorri zen lehenengoetarikoa: gero beste bost anai-arreba eta ama etorri ziren Euskal Herrira. Cristinaren aita 1936ko gerraren ostean heldu zen Trintxerpera, eta hor jaio zen Cristina: Trintxerpe Etxean, hain zuzen ere. Errenterian bizi da egun bere senarrarekin eta bi alabekin.

RICARDO MARTÍN / KUTXA FOTOTEKA

Ategorrietako sarraskiaren ondoren, greba orokorrera deitu zen Donostian, eta gobernuak gerra egoera ezarri zuen.

SARRASKIAREN ONDORIOAK

Ategorrietako sarraskiaren albistea berehala zabaldu zen Donostian, eta greba orokorra deitu zuten. “Garibai kalean tranbia bat irauli zuten, eta Askatasunaren hiribidean zegoen arma denda batean sartu eta armak hartzen ahalegindu ziren, baina hor udaltzainak agertu ziren”, azaldu du Otegi.

“Ramon Aldasorok egin zuen gauza oker bat izan zen horrelako manifestazioak errepublikaren aurkako ekintza gisa hartzea: ez zen bere akats pertsonala, ohikoa zen. Soilik ikusten zuten errepublikaren autoritatea kolokan jartzen zutela, eta horrela hartu zuten PSOEkoek eta UGTkoek: grebaren aurka agertu ziren. San Frantzisko kalean Guillermo Torrijos PSOEko zinegotziak ebanisteria bat zeukan, eta pikete bat ixtera joan zen; hauek ez zutela itxiko esan zuten. Enpresako langile gehienak PSOEkoak ziren, eta barrutik tiro egin zieten eskopeta batekin piketekoei: zortzi zauritu zituzten, bat larri. Ezkerraren artean kontraesanak zeuden: Torrijos 1934ean atxilotua izan zen Egia auzoan, urriko iraultzako Gipuzkoako agintari goren moduan. Borroka armatuaren alde eta aurka zeuden, interesen arabera”, azaldu du Otegi.

Gerra egoera ezarri zuten Donostian, eta grebak aurrera jarraitu zuen. Komunisten aurkako errepresioa nabarmena

zen: “Martuteneko taberna batean haia maika pertsona atxilotu zituzten, eta prentsan sarraskiaren erantzule moduan izendatzen zituzten”, Otegiren arabera.

“Egundoko sarraskia izan zen: 1936ko gerra eta frankismoko fusilamenduak kenduta, Euskal Herriko gogorrena”

Jose txo Otegi historialaria

LANGILEEN ALDARRIKAPENAK ONARTU ZITUZTEN AZKENEAN

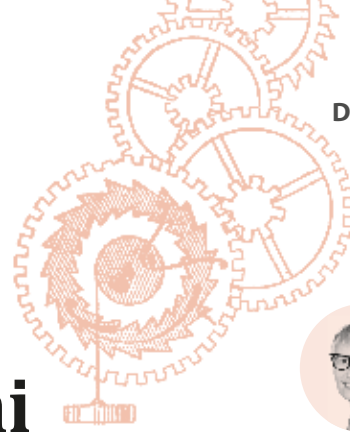
Hala ere, azkenean armadoreek arrantzaleen eskakizunak onartu zituzten, eta akordio batera iritsi ziren. “Arrantzaleak handik egun batzuetara bueltatu ziren lanera, eskariak gutxi gorabehera lortu zituztelako. Gertatutakoaren ostean, gobernuak ezin izan zuen ezer gertatu izan ez balitz bezala jokatu, eta sarraskiaren ondoren, ugazabek beraienarekin ateratzen uztea oso irudi txarra izango zen,

nahiz eta errepublikak ez zuen inoiz ardua hartu: komunisten arduragabeke-ria izan zela esan zuten. Errepublikako gobernuak presionatu zuen armadoreek arrantzaleen aldarrikapenak onar zitzaten”, Otegiren arabera.

Hala ere, Union Maritima sindikatuen barruan zatiketa politikoak izan ziren: “Areagotu egin ziren sozialisten eta komunisten arteko desadostasunak: Union Maritima UGTekin federatuta zegoen, eta atera egin zen, gero komunistek sortutako CGTUn sartzeko. Anarkistek esan zuten komunistak arduragabeak izan zirela”.

Bestalde, zer gertatu zen Ramon Aldasororekin? Nahiz eta Gipuzkoako lehen gobernadore zibil errepublikazalea izan, bere aginduz egin zuten tiro guardia zibilek Ategorrietan. 1936an, Aldasoro historiako lehen Eusko Jaur-laritzako Merkataritza eta Hornidura sailburua izan zen, 1936ko gerraren atarian. Gobernu autonomoko Herri Lanen sailburua, berriz, Juan Astigarrabia izan zen, Union Maritimako bozeramailea izandakoa bost urte lehenago. Beraz, gobernu beraren parte izan ziren Aldasoro eta Astigarrabia, Ategorrietako sarraskia gertatu eta bost urtera.

1936ko gerra eta frankismoa etorri ziren gero, eta garai ilunek Ategorrietako sarraskia estali zuten. Ez dezagun geure historia ahaztu. ●

NAGORE
IRAZUSTABARRENA
URANGA

Samuel Morse

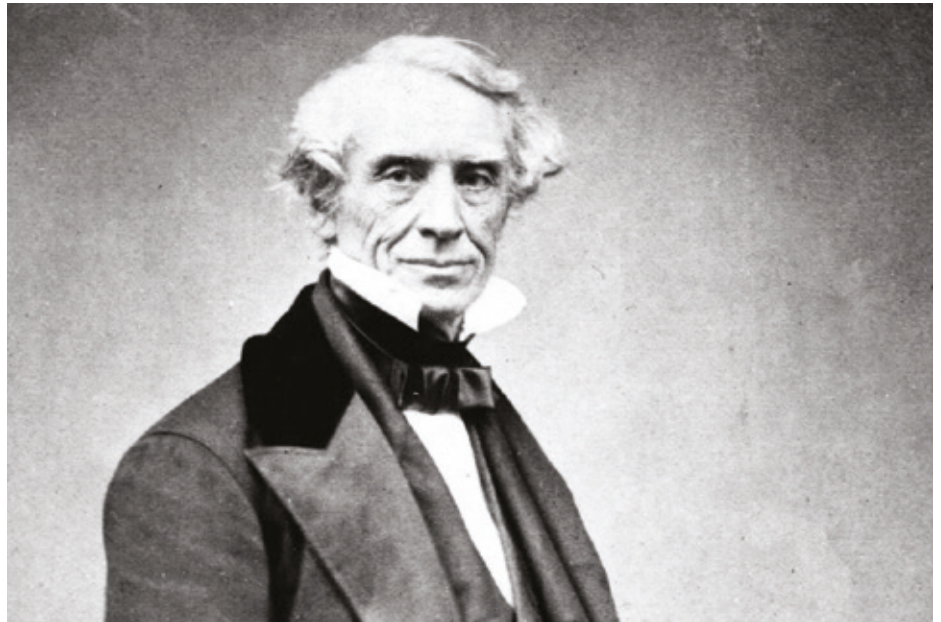
New Yorkeko alkategai

New York, 1836. Samuel Morse (Boston, 1791 – New York, 1872) margolari eta asmatzailea hiriko alkate izateko aurkeztu zen. Garai hartan, ordura arte bizibide izan zuen pintura alde batera utzi eta asmakizunetan buru belarri aritzea erabaki zuen. Baina bere ideia politiko eta erlijioso muturrekoak ez zituen baztertu.

Erlijioak Morserentzat zuen garrantzia garbi geratu zen zortzi urte geroago, 1844ko maiatzaren 24an, Washingtonetik Baltimorerara Morse kode bidezko lehen mezua telegrafiatu zuenean: “What hath God wrought” edo “Jainkoak forjatu duena”. Morse protestanteen jainkoaz ari zen. AEBetako XIX. mende erdialdeko katolikoen eta etorkinen aurkako mugimenduaren buruzagi nagusietakoa zen eta Nativist Party edo natiboen aldeko alderdiarekin aurkeztu zen New Yorkeko hauteskundeetan.

Natiboez ari zenean, ez zen Ipar Amerikako jatorrizko biztanleaz ari; bere buruaz eta bera bezalakoez ari zen, benetako natiboak baztertu eta sarraskitu zituzten etorkin europarren oinordekoaz, eta, zehatzago, etorkin protestanteen oinordekoaz. Bere helburua protestanteak instituzio katolikoen aurka batzea zen. Bere proposamenen artean zeuden katolikoei kargu publikoak izan zitzaten debekatzea eta immigrazio legeak aldatzea, etorkin kopurua murrizteko.

Eta etorkinez ari zenean, ez zen es-

LEEMAGE

Samuel Morse (Boston, 1791 – New York, 1872) New Yorkeko alkate izateko aurkeztu zen 1836an.

klaboez ari. “Esklabotza ez da berez bekatua”, idatzi zuen, “Jainkoak zentzu onez munduaren hasieratik agindutako baldintza soziala da, diziplinazkoa eta onbera”. Moralki, esklaboen jabe izatea “guraso, enplegatzaile edo agintari” izatearen parekoa zen harentzat.

Samuel Morsek arrakasta eta aitortza lortuko zituen komunikazioen mundua goitik behera aldatu zuten asmakizunei esker, nagusiki, bere izena daraman ko-

deari eta telegrafoari esker. Morse kodeaz gain, egun, haren izena dute Ilargiko krater batek, asteroide batek eta Argentinako udalerrri batek.

Baina, batez ere katolikoen, etorkinen eta esklaboen zorionerako, politikan ez zuen halako arrakastarik lortu eta haren izena ez zen New Yorkeko alkateen zerrendan sartu; garai hartan 300.000 biztanle inguru zituen hirian 1.496 bozka lortu zuen. ●

Erromatarren mahai jokoa Lleidan

1 970eko hamarkadan antzinako gotorleku bat topatu zuten Lleidak Biosca herritik gertu eta arrasto iberiarrak zirela pentsatu zuten. 2014an arkeologoek berriro ekin zioten aztarnategia ikertzeari eta erromatar *castellum* bat zela ondorioztatu zuten; aurkitutako iberierazko inskripzioek adierazten dute garnizioan bertako soldaduak ere bazirela.

2019an, eraikin baten barruan harlauza bat aurkitu zuten eta, hasieran, zoru zati bat besterik ez zela pentsatu zuten. Baina indusketa lanetan laguntzen ari zen ikasle bat konturatu zen harlauzak lauki-sarea duela zizelkatuta. Berriki baieztatu dute *ludus latrunculorum* edo lapurren jokoaren taula dela, aurkariaren fitxak geldiarazi eta jatean zetzan estrategia jokoarena. ●

“Ezin ditugu bestelako ekonomiak martxan jarri, gorputzen prozesuak landu ezean”

ARGIA ETA OLATUKOOP ELKARLANEAN

Hilekoaren erregistroa egin ez hasi ziren, eta taldean kudeatutako ginekologia bizipen horietatik abiatuta sortu zuten 2018an Ara!Gorputz elkar-
tea. Emakumeek* beren ziklo hormonalak behatuz jakintza kolektiboa lantzea eta zabaltzea dute helburu, gorputzen burujabetza aldarrikatuz.

“Proposatzen dugun prozesua da norberak bere zikloaren fase ezberdinak aztertzea. Izan ere, fase bakoitzean munduan egoteko modu bat daukagu”, ondorioztatu dute Ara!Gorputzeko kideek beren behaketetatik. Horregatik, ziklikotasunarekin topo egitea bizitzan “mugarri” dela azaldu dute: “Ziklikotasunaz jabetzeak dakar norbere gorputzarekin konektatzea, eta zure beharrak zein diren ezagutzea, kapitalismoak beharrak ere bahituta baitizkigu. Hilekoaren kultura gure egunerokotasunean txertatu dugu, eta horrek gakoak ematen dizkigu auto-zaintza kolektiboa beste modu batera egiteko”. Faseak kontuan hartzen ez dituen mundua “bortitza” izan daitekeela diote: “Gizarteak modu batean egotera eramaten gaitu, badirudi egoteko modu bakarra dela balio duena eta ez da horrela”.

Zientzia gizonentzat egin dagoela oroitarazi dute, “adibidez, ez da gauza bera ziklikoa ez den pertsona linealari aspirina bat ematea edo ziklikoak garenoi ematea. Ez da berdin, eta ikerketa guztiak gorputz normatiboaren bueltan egindakoak dira”.

EGUNEROKO BEHARRETATIK

“Eman ditugun urrats guztiak abiatu dira gure eguneroko beharretatik. Guretzat garrantzitsua da gertuko lagunei bidelaguntza egitea, ginekologia prozesuetan. Askotan prozesu gogorak bizi ditugu, ezkutuan, lotsaz eramanda, oso informazio gutxiarekin... adibidez, konturatu gara amak dauden tailerretan erditzeaz hitz egiteko behar handia dutela eta ez dau-

dela horretarako espazioak. Gure ametsa, Euskal Herri mailan gai hauetaz hitz egin duen sare bat osatzea da. Gorputzak ahanzten baititugu beti eta lepotik gora bizi baikara”.

GORPUTZEN BURUJABETZA

“Gorputzak dira guztia sostengatzen dutenak”, nabarmendu dute. “Ezin ditugu bestelako ekonomiak martxan jarri, ez baditugu gorputzen prozesuak lantzen. Ikuspegi horrek beste garrantzia bat ematen die emozionaltasunari, gaixotasun-osasun prozesuei, bizitzako zaintza momentu ezberdinei... burujabetza erreproduktiboa ere biltzen du gai honek. Gorputza da gure medioa, eta gure goxatzeko eremua”.

Badakite auto-behaketa kolektiboan oinarritutako ezagutza zabaltzea ez dela proposamen erosoena gizarte honetan, eta horregatik kontziente dira bidea mantso egin beharko dutela. “Proiektu honi ez diogu nahi beste denbora eskaintzen”, aitortu dute, baina epe luzearako proiektu bat izatea gauza ederra da, eta bidean ez erretzea da beraien apustua. Eta pixkanaka pixkanaka, bidea egin ari dira:

TAILERRAK

Irungo Lakaxita gaztetxean egin zuten lehen lan-saioa, Bulbahizpak taldean: “Taldeen kudeatutako ginekologiaren bueltako praktikak eta ideiak partekatu

genituen bertan eta ikusi genuen bazegoela gai hau gizarteratzeko premia, eta elkarre bilakatu ginen”. Geroztik, auto-kudeatutako ginekologia tailerrak eskaintzen dituzte.

Duela pare bat urte ekonomia feminista lantzen hasi ziren eta egun, Mundubat fundazioak Euskal Herri osoan abiatu dituen ekonomia feministako eskoletako bat dinamizatzen ari dira Oiartzunen: ikasturte osoan zehar hamabost egunero lau orduko saioak egiten dituzte, egunerokotasuneko ekonomia hainbat gai kuestionatuz,

adibidez, ura.

Aurreko ikasturtean “hilerokoa eskolatan” programa egin zuten: “Pentsatzen dugu gaztetxotan jakintza hori lantzea gakoa izan daitekeela beste era batera bizitzeko”. ●

ARA!GORPUTZ ELKARTEA
aragorputz.wordpress.com

Zer egiten du: Gorputzak erdigunean jartzeko formakuntzak eskaintzen ditu, hilekoaren kultura eta autokudeatutako ginekologiaren bideak erabiliz. Ekonomia Feminista prozesua eta Drag King tailerrak lagundu.

Langile edo bazkideak: 2.

Noiz sortua: 2018an.

Egoitza: Irunen.

Harremanetarako:
aragorputz@riseup.net

COOKIE-AK

Guretzat oso garrantzitsua da zure intimitatea.
Horregatik saltzen dizkiogu zure datuak beste enpresei.

Onartu

COOKIEN KONFIGURAZIOA

Ironia erabili dugu asmatutako irudi honetan. Webguneetan gehiago eramaten da beste estilo bat, irakurlearen aldeko mezuak bai baina haren datuen salerosketaz ez baita ezer aipatzen.

ARGIAK ez du datu pertsonalik merkaturatzen

ITSASO ZUBIRIA ETXEBERRIA

Sarean nabigatzen dabilen edonoren egunerokotasuna da *cookie*-ak onartu edo baztertzea. Interneten gabiltzan guztioi egingo zaigu ezagun webgune batera sartu eta goialdetik ez bada behealdetik agertzen den leihotxo: "Zure pribatasuna zaintzen dugu" edo antzeko esaldi batez lagunduta. Eta ez da gezurra, ulertzen badugu zaintza zelataren zentzuan. Erabiltzaileak jabetzen al gara benetan zer dagoen jokaldi honen atzean?

Cookie politika onartzeko aitzakian, gure datuak ehunka enpresarekin partekatzeko baimena eskatzen digute. Horretara bultzatzeko diseinu ilunak edo *dark patterns* deituak erabiltzen dituzte, alegia, ez dituzte onartu edo baztertzeke bi aukerak pareko jartzen. Adibidez, gure onarpena adierazteko klik bat nahikoa da, botoi berde eta erakargarri bati ematea, baina ukatzeko dozena bat klik edo gehiago egin behar dira. Ezaguna egingo zaizu, ezta irakurle? Horrelako diseinuak nahi ez duguna egitera bideratzeko eginda daude, eta sarri lortzen dute helburua; dela presaka garelako eta onartzea azkarragoa delako, dela jakitun ez garelako horrek zer dakarren.

Arrazoia dena dela ere, ehunka enpresak eskuratzen dituzte, guk bai-

menduta, gure datu pertsonalak, ondoren erabili ahalko dituztenak gure bilaketen, adinaren, sexuaren eta abarren arabera publizitate zehatza bidaltzeko, kanpaina politikoetarako... Ez da multinazional teknologiko handiek erabiltzen duten sistema bakarra gure datu pertsonalak eskuratu eta nahieran ibiltzeko. Baina ezin guztiak lau paragrafo hauetan azaldu eta joango gara aurrerago ere beste pistaren batzuk ematen.

Gauza gehienak bezala, *cookie*-ak ere oso baliagarriak izan daitezke erabilera egoki bat emanez gero. Argia horretan saiatzen da. *Cookie* batek lagun dezake argia.eus-en kasuan, esaterako, webguneko "Azoka" sailean saskiratutako produktuak bertan gordetzen, nahiz eta leihoa itxi edo ordenagailua itzali erosketa egin aurretik. Baina datuok argia.eus-en geratzen dira, ez dira hirugarren baten eskutara pasatzen.

Edozein webgune behartuta dago erabiltzen dituen *cookie*-ak zein diren adieraztera, pribatasun politika bat eduki eta azaltzera, baina ez du obligaziorik erabiltzaileen datu pertsonalak ehunka enpresen eskura jartzeko aukera emateko.

Argiak ez du zure datu pertsonalik merkaturatzen. ●

AGENDA

Baltsan Elkarrekin eta ARGIAK elkarrekin antolatutako dute:

ZIBURUKO 2. EUSKAL LIBURU ETA DISKO AZOKA

Ekainaren 12an plazan 22 argitaletxek beren lanak mahai-gaineratuko dituzte eta egunean zehar aurten argitaratutako hainbat libururen aurkezpenak egingo dituzte idazleek. Kultur ekitaldi hauek ere gozatu ahalko dira:

10:30ean

ITURRI ZAHARREKO IPUINA

ikusgarria Maddi Zubeldiaren eta herriko ikasleen eskutik.

11:00etan

ENE BAITAN BIZI DA

Maddi Ane Txoperenaren liburu aurkezpena.

11:30ean

SUGARREN MENDE

Asisko Urmenetaren liburu aurkezpena.

12:00etan

NAPARRA, KASU IREKIA

Jon Alonsoren liburu aurkezpena.

12:30ean

ZIRRIBORROKA

Asisko eta Dani Fano marrazkiz eta Maddi Ane Txoperena eta Odei Barroso bertsotan.

15:30

BURGOSKO AUZIA: IRAULTZA ETA BIZI!

Mikel Antza eta Adur Larrearen liburu aurkezpena.

16:15ean

ETXEKO LANDAREAK

Jakoba Errekondoren liburu aurkezpena.

17:00etan

LAZUNAK AZKAZALETAN

Oihana Aranaren liburu aurkezpena.

17:45ean

SUSMAEZINAK

Itxaro Bordaren liburu aurkezpena.

19:00etan kontzertua:

HUTSAREN HATSA

diskoaren kantuak emango dituzte Aguxtin Alkhat eta Julien Labatek.

INTXAURRONDOAREN ITZALPEAN BIZI EZIN

JAKOBA ERREKONDO
JAKOBA@BIZIBARATZEA.EUS

Elkar ezin eramanaz arituko naiz gaur, alelopatiaz. “Alelopatia” hitz hanpatsuak dio bizidun batek beste batzuen bizitzan edota garapenean eragin zuzena duen konposatu biokimiko bat sortzen duela. Alelopatia grekoko *allelon* “batak bestea” edo “elkarrekiko” eta *pathos* “sufrimentua” hitzetatik dator, eta elkarri kalte egitea adierazten du. Animaliotan gertatzen bada ere, landareen artekoa kontuan hartuko dugu.

Gero eta gehiago dakigu landareen arteko xextrez eta elkarri zipoka nola egiten dioten, baina alelopatia badela jakintza zaharra da. Plinio Zaharrak 77. urtean argitaratutako *Naturalis Historia* liburuan azaltzen du nola intxaurrendoa (*Juglans regia*) itzal kaltegarria duen eta garagar (*Hordeum vulgare*) eta txitxirio (*Cicer arietinum*) landaketetan eragiten duen.

Intxaurrendoren itzalpean hazten diren landareak topatzea oso arraroa da. Eragin alelopatikoa dago: hostoetan barrena igarotako euri tantek eta eroritako hostoen aztarnak taninoak eta beste konposatu batzuk dituzte, beste espezie batzuen ernetzea eta hazkundea eragozten dutenak. Ezagunena “juglona” da. *Juglandaceae* familiako landareek azalean, sustraian eta hostoetan sortzen dute, batez ere intxaurrendoa beltzak edo amerikarrak (*Juglans nigra*). Substantzia toxikoa da, eta landare askoren bizimodua galarazten du. Ez denena, ordea, pagoak (*Fagus spp.*), astigarra (*Acer spp.*) eta urkiek (*Betula spp.*) ez dute arazorik haren gerizpean bizitzeko. Itxuraz, beste landareen sustraian eta onddoen arteko elkarlana zapuzten dute; elkarlan hori gabe ezin dira behar bezala elikatu landareak, eta ezin bizi.

Hego Amerikan ere bazekiten intxaurrendoren juglonaren trikimailu ho-

rren berri, eta urak pozoituz arrainak erraz arrantzatzeke erabiltzen zuten. Agian denak ez baina batzuk jasango dute juglonaren erasana. Intsektuetan ere antzekoa gertatzen da; batzuek ezin ukitu dute intxaurrendoa; beste batzuek ikasia dute juglona degradatu eta andeatzen. Horietakoa izango da zokotenaren edo intxaurren eulia (*Rhagoletis completa*). Ez da urte asko Ameriketatik etorri dela guregana eta dagoeneko ikaragarritzko triskantzak egiten ditu intxaurrendotan. Euliak arrautzak jartzen ditu intxaure alea ttikia denean eta haietatik sortzen diren harrak fruituaren kanpoko azala janaz elikatzen dira. Fruitua biltzen duen zokotena, natoa, koskana, eskola, zokolina, sokama, mozkana, txukarana, moskeina, sokotena, sokarana... euli horren harrak, juglona gorabehera, raka-raka

jaten du azal xamur hori. Ederki ohituta dago nonbait, eta beretzako ez da pozoia. Alderantziz, beste askok jan ezin duen bazka denez, pagotxa ederra!

Landareentzako ere pozoia denez, herbizida gisa ere erabili izan omen da. Nork egingo du saioa eta gero denoi azaldu emaitza? Beste saio bat ere proposatuko nuke, ea intxaurrendoren azpian lo-kuluxka egiteak buruko mina, eta baita burua joatea ere eragiten duela dion amen-eman ezaguna frogatzea.

Intxaure biltzen aritu denak badaki, azal horrek eskuak beltz uzten ditu, juglonaren eraginez. Tindagai ona da, bai ehun eta baita janari ere marroi iluntzen ditu. Arrazoi beragatik kosmetikan ere ezaguna da: ilea urdintzen ari bazazu, eman intxaurre burukoari edo dena denekoari, ilunduko dizu. Pozoiak poztu zaitzan... ●

BASO BIZIAK

BERTAKO BASO JASANGARRIEN ALDE
SINADURA BILKETA ABIAN

GARAZI ZABALETA
@TIRIKITRANN

Egungo basogintza ereduarekin eta kudeaketarekin kezkatuta, hainbat talde sortu dira azken urteotan Bizkaian, Gipuzkoan eta Araban. Pasa den martxoan, batzea eta plataforma batean antolatzea erabaki dute. “Pinuaren gaixotasuna dela-eta, eukalipto geroz eta gehiago ari dira sartzen gure inguruan, eta dinamika horri aurre egiteko indarrak batzea eta elkartzea erabaki dugu”, azaldu du Edu Zabala Garagartz plataformako kideak. Sinadura bilketa jarri dute martxan administrazioari basogintza industrialaren kalteak kontuan izan ditzan eta beste basogintza eredu bat bultzatzea eskatzeko.

PINUTIK EUKALIPTORA, EREDU BERA

Herri askotan zeuden martxan bertako basoaren alde eta pinuen eta eukaliptoen monolaborantzen aurka egiteko taldeak, eta horietako 11 batu dira Baso Biziak plataformara: Eibar, Soralue, Bergara, Amurrio, Mutriku, Berriatua, Arratia, Donostia, Goierri, Ataun eta Irun daude plataforman ordezkatuak. Gaur egun, EAEko lur gehienak jabe pribatuaren esku daude, eta errentagarritasunagatik, pinadiak

izan dira nagusi. Banda marroia gaixotasunagatik, ordea, horietako asko bertan behera gelditzen ari dira, baina momentua baso eredu jasangarriago baten alde egiteko aprobe txatu beharrean, eukalipto geroz eta gehiago sartzen ari direla salatu dute plataformatik.

“Monolaborantzek flora eta fauna uxatzen dituzte, eta hogeit bat urtero matorrasa egiten denean lurra babesik gabe gelditzen da”, dio Zabalak. Pinu eta eukaliptoek lurreko ura eta ongariak erabat xurgatzen dituzte eta horregatik hazten dira hain azkar. Baina, aldi berean, lurra ahul uzten dute eta bertako landare eta zuhaitzek gaixotzeko arrisku handiagoa izaten dute. “Bioaniztasunaren alde eginen duen baso erresilientea behar dugu, hostozabalez osatutakoa”. Hainbat udaltan mozioak aurkeztzen ari da plataforma, beren lurretan eukaliptorik ez landatzea

eta lur publiko gehiago erostea eskatuz.

EKAINAREN 12AN PRENTSAURREKOA DIMAN

“Baso bizien alde, eukaliptorik ez” kanpaina abian du plataformak, eta norbanako eta taldeen atxikimendu bila ari dira orain. Ekainaren 12an prentsaurrekoa

eginen dute Dimako baserri batean, plataforma eta kanpaina aurkezteko. “Prentsaurrekoa eta gero, baserriar horren lurretan dauden eukaliptoak aterako ditugu Lurgaia fundazioarekin elkarlanean”, azaldu du kideak. Bertako basoa landatuko dute lur horietan aurrerago.

Herriarrek gaiarekin geroz eta kezka handiagoa dutela sumatzen dute plataformako taldeek, eta momentuz erantzun ona jasotzen ari direla diote. “Klima larrialdi betean, ezinbestekoa da bestelako basogintza eredu baterantz pausoak ematea. Ezin gara orain arte bezala epe motzera begira egon eta dirua irabazteko helburuz soilik jardun”, gehitu du Zabalak. Oso urruti joan gabe, badaude esperientzia eredugarriak Ipar Euskal Herrian eta Nafarroan. Horiei gehixeago begiratu eta bidea irekitzen joatea da plataformaren asmoa. ●

**Zure osasuna
zaintzeko garaia da.
Bertokoa eta ekologikoa
kontsumitzeko garaia da.**

eko
lurra

**Euskadiko Elikagai
Ekologikoak**
Alimentos Ecológicos
de Euskadi

“ ”

Artista bat librea da edo merkatuaren baitan ari da ekoizten?

Ekida kultur ekimen sozialista

Ekida arte sozialista batentzako eraikina aurkezten ari dira azken hileotan. Ez dute eraikinik ekidatu baina ari dira, adreiluz adreilu, artearen eta kulturaren gainean hausnarketa eta ekimenak abiatzen. Web-orrian artelanak, eztabaidak eta gogoetak artikulatuko dituzte, eta herriz herri ere ikuskizuna antolatu dute, poesia eta kantua uztartzen dituen *Manifestua*. Donostiako anfiteatroan topatu gara. Artearentzako espazio hustuan, soilik espektakuluz betetzen dena urtean pare bat aldiz. Bertan elkarriketatu ditugu etengabeko krisi ekonomiko batean hezitako belaunaldiko kide diren Nagore Arzallus Alustiza (Errezil, 1993) eta Paul Beitia Ariznabarreta (Getaria, 1997); Bertolt Brechten tradizioari jarraituz A anderea eta B jauna hemendik aurrera.

 XALBA RAMIREZ DANI BLANCO

Nondik abiatu da Ekida?

A: Ekidaren sorrera azken urteotan Euskal Herrian garatu den Mugimendu Sozialistaren baitan kokatu behar da. Osotasun kapitalista eraldatzeko borondateak ekarri du gizarteko hainbat alderdiri eta problematikari tradizio sozialistaren ikuspegitik heldzea. Baita politika sozialista batean arteak eta kulturak zer funtzio betetzen duten aztertu nahia ere. Guk uste dugu langileok kulturalki ere azpiratuak garela. Esaterako,

gure garaiko industria kulturalaren bilakaera izugarria kontuan hartuta, horrek gure bizitzetan duen eraginari aurre egiteko inongo mekanismorik ez daukagu. Kapitalismoaren hegemonia erabatekoaren aurrean, langileok kulturaren esparruan ere independenteki antolatu behar dugula uste dugu.

Arte munduaren apatia apurtzeaz hitz egiten duzue. Zein da egun Euskal Herrian ikusten duzuen egoera?

B: Arteak mugimendu politikoeekin eta politika sozialistarekin daukan loturaz hausnartzen ari gara. Arte oro da politikoa, baina bereziki interesatzen zaigu lotura hori kontzientea denean. Badira hamarkadak arte munduan egon diren dinamikak urrundu direla lotura politikoa kontziente horretatik, Euskal Herrian ere bai. Artearen merkantilizazioaren joera gailendu da eta horren espresioetako bat da artistek bilatzen dutela norberak bere artea egitea, askotan oso ikuspegi indibidual eta pertsonaletik. Langileen mugimendu iraultzailearen porrot historikoaren garaian gaude. Horren ondorioz, gizartean despolitizazioa eta indibidualismoa gailendu dira, eta horrek artean ere badauka eragina. Ez dut esan nahi kritika soziala ikusten ez denik, baina guk harago joan nahi genuke. Arteak historikoki funtzio politikoak bete izan ditu politika sozialistarentzat, eta hori gaurtik eta hemendik berrabiatu nahi genuke.

“Arte sozialista bat, kosmobisio komunistari erantzungo diona”. Zerk definitzen du sozialista gisa artea? Artistak edo artelanak?

A: Artea prozesu sozial gisa ulertzen dugu eta, beraz, haren alderdi guztiak hartu behar dira kontuan: artistak, artelanak, baina baita hartzaileak, lan teknikoak eta abarrak ere. Guk kosmobisio komunistatzat ulertzen dugu langileria iraultzailearen kultura po-

litikoa. Gizarte kapitalista ulertu eta gaingintzeko markoa eskainiko duena, etika iraultzaile batekin. Arte sozialista kosmobisio komunista horren espresio estetikoak litzateke eta, era berean, baliabide bat kultura politiko iraultzaile horren erreproduktzioarako eta hedapenerako.

Zentzu horretan defini daitezke arte sozialista baten ezaugarriak?

B: Sozialista ez da modu nominalean ulertu behar. Kontua ez da artistak bere burua sozialistatzat izatea edo bere lanari sozialista deitzea. Sozialista izendapenak zentzurik badauka, zentzu politikoa izan behar du, funtzio politiko sozialista betetzea, hain zuzen. Horregatik, kontzeptu zabal gisa ulertzen dugu arte sozialistarena, ez diziplina bati edo genero bati edo irizpide formal batzuei lotuta, irizpide politikoei baizik.

Euskal Herrian diskurtso gehienek kontsumoaren gainean dihardute, batez ere pandemia hasi zenetik: kultura zenbat “kontsumitzen” den eta nola. Gutxiak hitz egiten dute zer ekoizten den eta nola. Zuek, ordea, ekoizpenaz hitz egiten duzue.

A: Guk ekoizpenaz zein kontsumoaz jardun dugu gizartearen baldintzen baitan. Arte sozialista antolatu behar den zer baiten gisa ikusten dugu. Arte oro dagoe-

lako antolatua, baina interes ezberdinei erantzunez. Egun, gizarte kapitalistaren baitan ekoizten eta kontsumitzen den artea, gizartearen beraren dinamikari erantzuten dion heinean, kapital meta-ketaren logikan antolatuko da. Adibidez, zein jendek dauka sarbidea kulturara eta zein kultura motatara? Guk bitartekoak eskaini nahi ditugu antagonikoak izango den arte bat eraikitzeko: politika sozialistarentzat funtzio ideologikoak bete ditzakeen arte bat, ez dutena irabazi ekonomikoek eta interes pertsonalistek gidatuko, borondate kolektiboak baizik. Eta gure ustez hori bermatzeko modu bakarra antolakuntzarena da.

Bitartekoen artean kritikaren beharra azpimarratzen duzue.

B: Arazo handi bat dugu kritikarekin. Arte kritika zein kritika politikoarekin. Euskal Kultura dei dakiokkeen zerbait baldin badago, ez da batasunezko paradisu harmoniatsua, askotan proiektatu nahi den bezala, denok barku berean joango bagina bezala. Zeharkatuta dago gatazka politikoz, klase borrokaz eta ga-

tazka ideologikoaz. Kritika hori zailtzen duten elementu asko daude, baina behar eta zilegitasun hori ezinbestekoa da.

“ ”

Arteak historikoki funtzio politikoak bete izan ditu politika sozialistarentzat, eta hori gaurtik eta hemendik berrabiatu nahi genuke

Kapitalismoak merkantzia bihurtzen du dena. Artea beste merkantzia bat gehiago al da?

B: Hegemonikoki, bai. Kapitalismoaren esentzia da merkantzien ekoizpena, eta bizitza sozialaren alderdi guztiak eramaten ditu horra. Artea ere, oinarri sozial horren gainean sortzen den heinean, merkantzia da. Espresio gehienek logika

horren baitan funtzionatzen dute, eta horik kanpo aritu nahi duenari ere eragiten dio, nahita edo nahigabe. Gero eta gutxiago inporta du, adibidez, eduki artistikoak –ze biraketa musikal egin duen kanta batek edo ze berrikuntza formal dakarren nobela batek– eta askoz gehiago entzule edo irakurle kopuruak eta horren arabera sortzen den etekin ekonomikoak.

A: Pandemian asko ikusi da artearen legimititatea zeren baita definitu den. Zeinek izan du bere jarduna burutzeko eskubidea? “Profesionala” denak, hau da, merkatu logikan homologatuta dagoenak.

Kontraesan hori nabaria da arteaz bizi nahi duen artistarentzat. Arteaz bizitzeak erreproduzitu egiten baitu artearen merkantilizazioa zentzu guztietan. Artistaren lanak merkantzia gisa nola funtzionatzen duen, horrek baldintzatuko du ia beti artistaren lan baldintzen hobetzea.

B: Artista soldatapeko langile gisa finka-

tu da. Bukatu da guraso aristokraten seme-alaba den artista edo inkuso poeta bohemioa, gosez hiltzea berdin zaiona. Artistak bere burua langile gisa aldarrikatzen du “duin bizitze” hori “beste langileen” pareko jarritz. Baina zalan-tzazkoa da hori, batez ere krisi garaio-tan. Kontraesanak agerian geratu ziren greba kulturalaren kontuarekin; artista soldatapeko langilea bada, bere ekoizpe-na gainbalioaren dinamikari lotuta egon behar da eta ez ezinbestean funtzio so-zialari. Pribilegio moduko bat ere aldarrikatzen da artista batzuen kasuan, ba-dirudi funtzio sozial handiagoa betetzen dutela beste edozein langilek baino... Hala ere, interesgarria da lan-baldintzak hobetzeko lan sindikala areagotu izana. Baina norabide politikoa kapitalismoa-ren gainditzean jarri ezean, arazo bera-ekin egingo dugu topo beti.

Artea merkantzia harago ulertzen dituzten esparruak badaude Euskal Herrian: antzerki konpainiak, diskoetxe autogestionatuak (BideHuts edo Mukuru, zenbait aipatzeagatik), gaztetxe sareak...

B: Behar batzuei eta interes artistiko ko-mun batzuei kolektiboki erantzuteko eta aurre egiteko interesgarriak dira. Hala ere, guk ez genuke nahi Ekida artistek kudeatutako diskoetxea edo argitale-txea izatea –nahiz eta oso interesgarria den hori–, guk egin nahiko genukeena da arte sozialista sustatu, politika sozia-listarentzat funtzio ideologikoak beteko lituzkeen arte bat, eta horretarako bali-a-bideak antolatu.

A: Baliabideak zentzu zabalenean uler-tzen ditugu: aurkeztu dugun *Manifestua* ikuskizuna, editorialak, artisten arteko kontaktua... Baina baita ere artisten ar-teko kritika eta eztabaida sustatzea.

Arte proletarioak ikusgarritasuna lortu du azken urteetan diskurtso eta praktika minoritario batzuk zabaltzerako orduan. Proletario eta sozialista ez lirateke nahastu behar, ordea.

A: Bai, ez dago arterik kulturarik gabe. Proletalgoak bere arte espresioak garatu ditu historikoki, bere mundua ulertzeko eta bertan jokatzeko duen modutik abia-tuta. Trapa izan daiteke horren adibide garbia. Baina, ezin ditugu arte proleta-rioa eta arte sozialista berdindu. Kultu-ra proletarioa kapitalismoaren barnean kokatzen den heinean, erreakzionarioa izan daiteke eta eduki baztergarriak izan:

ideologia matxista, marko kapitalistatik harago pentsatzeko ezintasuna...

B: Horregatik da beharrezkoa tentazio obrerista batetik urruntzea eta ulertzea langileok ere kapitalismoaren produktu garela. Langileon bizimodua ez da iraul-tzailea bere horretan: gure ulerkerak, jokaerak, gizarte kapitalistak determi-natzen ditu. Politika sozialistak gizarte kapitalista gainditzea du helburu, eta horrekin gure langile-izaera bera ere bai. Horretara bidean garatu behar da kultura politiko sozialista bat.

“ ”

Kultura proletarioa kapitalismoaren barnean kokatzen den heinean, erreakzionarioa izan daiteke eta eduki baztergarriak izan: ideologia matxista, marko kapitalistatik harago pentsatzeko ezintasuna...

XX. mendeko abangoardia mugimenduei lotuta ageri da arte konprometituaren eztabaida. Dadaistak, situazionistak, futuristak... Mugimendu komunistekin harreman zuzena izan dute, nahiz eta garapena erabat ezberdina izan. Horretatik ba al du zuenak?

B: Lehen begi kolpean, abangoardiek dirudite gizartetik gehien urrundu diren mugimenduak. Testuinguruan kokatu behar ditugu, klase borrokaren estadio oso zehatz batean garatu ziren, non hau-tua iraultzaren ala basakeriaren artean zegoen. Modernizazio politikoa eta ar-tistikoa lotuta joan ziren, hortik bi kon-tzientzia historiko indartsuenekin, ko-munismoarekin eta faxismoarekin, izan zuten lotura ere.

A: Garapen honek ere baditu bere kon-traesanak. Artista eta mugimendu artis-tiko horiek testuinguru sozial horretan sortzea ez da kasualitatea, baina garaia-ri erreparatzen badiogu, esan daiteke kasu askotan ez zela asmatu artistikoki ze-go-en grina iraultzaile hori –obren eduki iraultzailea, akademia eta diskurtso bur-

gesaren kontrako diskurtso erradika-la– proiektu politiko iraultzaile batean gauzatzen. Lotura zuzenaren falta ho-rrek, beste hainbat faktoreekin batera, esplika lezake nola praktika artistiko horiek asimilatu egin zituen gizarte ka-pitalistak.

B: Are, hain erradikalak ziren mugimen-du horiek gizarte kapitalistaren moder-nizazioan bete zuten papera: ideologia eta estetika postmodernistaren jaiotzan, diseinuaren sorreran... Guk horretatik gutxi dugula esango nuke. Guk ulertzen dugu gizarte aske bat antolakuntza po-litikoarekin eraiki behar dela, eta arte espresio horiek guztiak asimilatu bazi-ren izan zen politika horiek porrot egin zutelako.

Artearen independentziaren eztabaida izan zen oso presente hor. Mugimendu Sozialistaren baitan dagoen arteak ez al du arriskua Alderdiaren menpeko izan, eta urgentzia eta inportantzia nahastekoa?

A: Kuriosoa da artearen independentzia-ren eztabaida beti ateratzen dela lotura politiko kontziente batez ari garenean. Eta ez dela hitz egiten ea gizarte kapi-talista batean arteak independentziarik baduen ala ez. Artista bat librea da edo merkatuaren baitan ari da ekoizten? In-dependentziak ari garenean zertaz ari gara beraz?

B: Artistaren konpromiso politikoa ez da kanpotik inposatutako zerbait. Artis-ta sozialista da mugimendu politikoa-re-kiko atxikimendua beste edozeinek be-zala bere borondatez bere egiten duena, eta bere lana hortik pentsatzen duena.

Euskal Herrian belaunaldi guztiak itzultzen dira Ez dok Amairura modu batean edo bestean. Baina horretaz gain izan dira bestelako mugimendu eta ekarpenak arte politikoan. Musika munduan, hor ditugu euskal rock erradikala, hardcore eszena, esan ozenki 90 hamarkadan... Nola kokatzen zarete horien aurrean?

B: Asko lantzeko dauden esparruak dira guretzat horiek. Edonola ere, Ekida ez dator proposamen estetiko bat egite-ra, baizik eta proposamen politiko eta organizatibo bat egitera, arte sozialista horren garapena eman ahal izateko. Eki-da ez da artista talde bat, Ez Dok Amairu gisa. Ekimen bat da lanak antolatze-ko eta baldintzak jartzeko, esparru horiek politizatzeko. ●

LIBURUA

Festaren biharamuna

BARENUEUS

FESTA JASONE OSORO ELKAR

XABIER ETXANIZ ERLE

Gazteei zuzendutako bilduma berri baten lehen obra dugu Osororen *Festa* liburua. Elkar etxeak sorturiko Traola bilduman hiru lan argitaratu berri dira: honako hau, Sierra i Fabraren *Malkoak euritan* (Olasagastik euskara-tuta) eta Oihana Iguaran Barandiaranen *Hormak* eleberri poliedrikoa.

16 urteko neska dugu nobela honetan protagonista nagusia, Sofia. Andrearekin batera etxe batean antolaturiko festara doa eta han, giroaren, alkoholaren, grinaren eta erakarpenaren ondorioz sexua du mutil batekin. Neurriak hartuta omen, baina haurdun geratzen da Sofia.

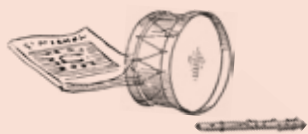
Nobela azkar irakurtzen da; elkarriketa ugari daude eta kapitulu laburrak. Horrek irakurlea ziztu bizian darama protagonisten urduritasunetik, gozame-

nera, poz unera edo larritasun eta kez-kara. Di-da batean igarotzen gara egoera batetik bestera eta horretan Sofia eta Andrearen ikuspuntuetatik aritzeak are gehiago bizkortzen du kontakizuna.

Bi ataletan dago banatuta *Festa*: alde batetik *Igerilekuan* atala, festara joan aurrekoak eta festan jazotakoak kontatzen dituen; eta bestetik, *Igerian* atala, festaren ondorengoak –ondoren gertatzen direnak, baina baita ondorioak ere– jasotzen dituen. Lehen atala askoz arinagoa da. Bigarrena, aldiz, askoz serioagoa da. Sofiak haurdun dagoela uste du, kezka egiaztatzen da eta ondoren erabaki bat hartu behar du.

Jasone Osorok aspaldi erakutsi digu bere obretan gazteen mundua islatzen eta hauentzako liburu irakurgarri eta erakar-

garriak egiten duen eskarmentua. *Festan* gazteen haurdunaldiaz ari zaigu, baina baita gazteen arteko harremanez, nola jokatu horrelakoetan, zein den gurasoen egitekoa, eta batez ere, nolako jauziak eman daitezkeen pertsona baten garapean. Eta hori guztia gazteek primeran irakurriko duten liburuan, narrazio bizi eta arinak harrapatzen zaituen obran, olatuek Sofia harrapatzen duten bezala: “Olatuak izterrak zituela sentitu zuen eta bere gorputza izter artean estutzen ari zela. Olatuak besoak zituela sentitu zuen eta bere gorputza baloia balitz bezala esku hauek lurraren kontra botatzen zutela. Olatuak haginak zituela sentitu zuen eta hagin haiek gorputzean kosk egiten ziotela”. Baina olatuak ez, bizitzak egin dio kosk Sofiari festaren biharamunean. ●

MUSIKA

Garagardoa eta txokolatea nahastuta

XALBA RAMIREZ

Mixtapea atera du Xabi Hoo bizkaitarrak: 003 –bere barrutiaren zenbakia Bilbon–. Asian, Berlinen eta Latinoamerikan sortu ditu letren zati batzuk, munduan bogan dau den erritmoen gainean.

Badok.eus-en egin berri dioten elkarriketan “abangoardiaren maitale” definitu du bere burua, baina aurreraxeago “momentuan egiten dena” maite duela esan digu. Iruditu zait kontzeptuak nahasteak mesede gutxi egiten diola irakurleari eta orokorrean kultur gintzari. Uste dut ezin diogula abangoardia deitu R&B eta neo soul harmonia gabeko Justin Bieberren gisako kantak egiteari.

Erritmoetan aniztasuna sartu nahi arren, ez du lortzen mixtapearen garapean freskotasunik, minimala bilatzean huts samarra geratzen da eta. Letrek harritu naute gehien, batez ere ezer gutxi kontatzen delako. Ilargia konplizetatzat hartzearen falazia –bi bider hiru kanta-

tan–, tunelaren eta iluntasunaren alegoria eta maitatua ez den pertsonaren korrespondentzia falta. “Zure antza dauka / baina maite nau zuk baino gehiago” [sic]. Oso ideia eta irudi sinpleak dira, garapenik gabeko istorioetan.

Badok.eus-eko elkarriketan euskal musikan dauden “gabeziez” hitz egiten du eta estilo batzuk euskaraz entzuteko jendeak dituen zailtasunez. Benetan uste dut, horrelako lan eta diskurtsoek ez dutela bereziki laguntzen euskaraz musika entzutea bultzatzerakoan. Euskaldun gazteek trapa eta reggaettoa eta drillak eta dembowak eta afrohouseak... eta nik zer dakit zenbat estilo entzuten dituzten bata besteari atzetik, saltoka, sare sozial digitalen algoritmoek bideratuta. Kontua da entzuten diren musika horiek etiketa bat baino askoz gehiago direla, mugimendu sozialak, eta batzuetan politikoak dira, lekuan lekuko komunitatean errotutakoak, kontatuak izatea

003

XABI HOO

AUTOEKOIZPENA

merezi duten istorio harrigarriak.

Belaunaldi bakoitzak bere soinu banda egin behar du eta hori ez da estilo kontua. Walter Benjaminek aipatua da ez dagoela ezer antiafrodisiakoagorik aurreko belaunaldiaren moldeei jarraitzea baino. Gehitu dakioke ere, belaunaldi batez mozorrotzea, Simpsondarretako Burns jaunak bere txano morea jartzen duenean bezala.

Azken bost urteetan izugarri aldatu da euskal musika. Euskaraz lehenago egin ez diren estilo mordoa ari dira jorratzen. Hala ere, ezin dugu “olatu berriaren” zakuan autotune eta 808 erritmo kutxak erabiltzen dituen edonor sartu. Badi-relako –aurreko batean esaten genuen bezala–, garaiari kantatzen diotenak, eta berau ulertzen eta eraldatzen dutenak, batetik; eta bestetik, ezer berria eskaini gabe moda berriaren etiketak baliatu nahi dituztenak “olatu surf egiteko”. Eta ez dira gauza bera. ●

Herritik, errotik eta erraietatik

 AMETS ARANGUREN ARRIETA

Espainiako Estatuak probintzien arteko mugak irekiko zituela jakin berrian, bizitza gelditu dut segundo batez eta hau da dudaren argazkia: pandemiak bitan atzeratu ondok asteburu horretan Gironan izanen zen kontzertu baterako sarrerak esku artean, azterketak asteburutik bueltan eta egin beharrekoen zerrenda amaigabea buruan... Bagoaz Gironara.

Ohartu orduko trenean gaude, asteburuko minutu bat bera ere ez desaprobatzeko gauzak planeatzen. Gironatik (erlatiboki) hurbil dagoen herri batean musika jaialdia dago eta nor eta Amorrante jaialdiaren kartelean. "Gironara etorri eta Euskal Herriko musikari bat ikustera joatea Kataluniatik Donostia-ra joan eta ogia tomatearekin eskatzea bezalakoa da", esan digu larunbateko bermuta hartzera hurbildu zaigun Jordi lagunak. Arrazoi du Jordik, baina zalantzati ibili ondok, burugogorkeriak edo frikismoak irabazita, (gure aukera eko-

nomikoen gainetik arituz) auto bat alokatu dugu. Helmuga: EnCanta festibala, Roda de Ter, Bartzelona.

Herrian barna galdurik, Amorranteren zintzarri hotsek lagundu digute txokoa topatzen. Bere kontzertuetako hasierako paseora heldu gara, esku batean tronpeta, zintzarria bestean. Jendez topera dago publikoa. Katalanez gidatu du kontzertua elgoibartarrak hasieratik eta detailea eskertu du publikoak, noski. Lehenengo kantatik erakutsi du musika tresnekin zein tresna elektronikoekin duen trebezia. Tronpeta, gitarra, harmoniuma, ahotsa eta looperra lagun. Looperra ez da jada berritzailea gurean, baina ea zenbat diren gai Amorranteren gisan erabiltzeko: azkar, trebe, zehatz.

Bilintz eta Iparragirreraren izenak enegarrenez "zikindu" eta euskal jendarte tradizionalak eskuak burura eramateko modukoak bota ondok, Eliza jarri du hankaz gora Kanposantuko banketea abestiarekin, apaiz eta apezpikuen ge-

ENCANTA JAIALDIA

NOIZ: maiatzak 15.

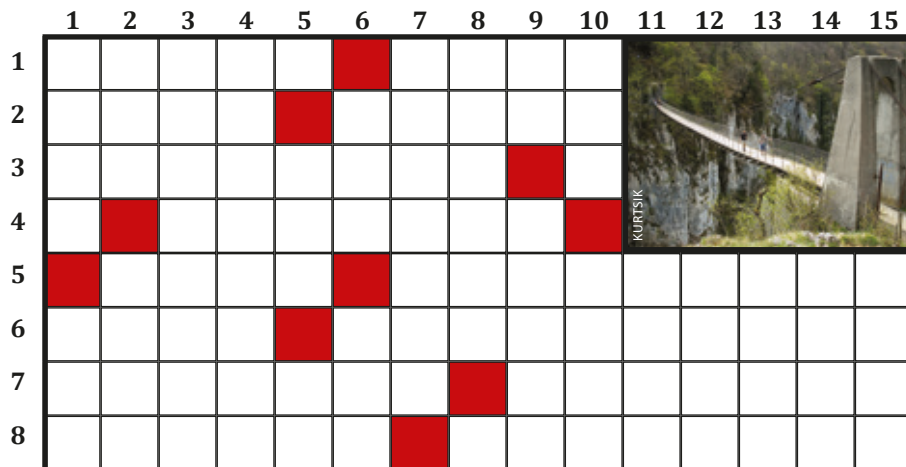
NON: Bartzelonako Roda de Ter.

nitalak egosiz. Presente egon dira ere Manuela eta Juliana, eta imajinatu dugu Sarrionandiak Parisko jazz klub batean gertaturikoaz idatzirik kronika, Ibanek istorioa kontatu ez ezik banda guztiaren lana egiten zuen artean. Artze, Alberdi eta Sarriren letrak bai, baina osaba Joxe Marirena ere ez da atzean geratu. Abisatu du momentu batean, zetorren kanta erdi euskaraz erdi gaztelaniaz zela eta ez zezatela pentsa zerbait ulertzen ari baziren bat-batean euskara ulertzen ari zirenik. Barreak publikoan.

Azpimarratzekoa da Amorrantek musikatik harago baduela zerbait, publikoarekin harremantzeko gaitasun berezia, jendea gustura, adi eta barrezka mantentzekoa. Kontzertua bukatuta esanen nuke bere ondok pasa diren denek eman dizkiotela eskerrak, irribarrea ahoan. Bere musika herritik, errotik eta erraietatik ateratzen omen da. Herrira eta errora ez dakit, baina erraietara heltzen da, bai. ●

Gurutzegrama

EZKER-ESKUIN:

1. Isatsik gabeko tximino txiki. / Altuera txikiko. 2. Polit, sotil. / Flanaren antzeko postre.
3. Eurixka. 4. Ondasuna. 5. Abiatzea. / Argazkiko arroi. 6. Etenaldi. / Jantzera behartu.
7. Jakin-mina duena. / Lauak, ikolak. 8. Ez modu batera ez bestera. / Botikak saltzen diutena.

GOITIK BEHERA:

1. Gatz gutxi duena. / Eguzki. 2. Zezen zikiratu. / Itsas arrain. 3. Gartsuki, su eta gar (bi hitz).
4. Jatorrizko. 5. ... Zedong, lider txinatarra. / Abantzu, kasik. 6. Errepikapena adierazteko. / Joka, jotzen. 7. Buru hutsik. 8. Erdi-mailakoa dena. 9. Hamaika erromatar zenbakiz. / Magal. 10. San Martin ..., Nafarroako udalerria. / Norentzat atzizkia. 11. Trapu.
12. Tamaina handiko hegaztiak. 13. Nafarroako herria, Longida udalerrikoa. 14. Gaizto, oker.
15. Egiatzki, seguruenik.

Sudokua

ERRAZA

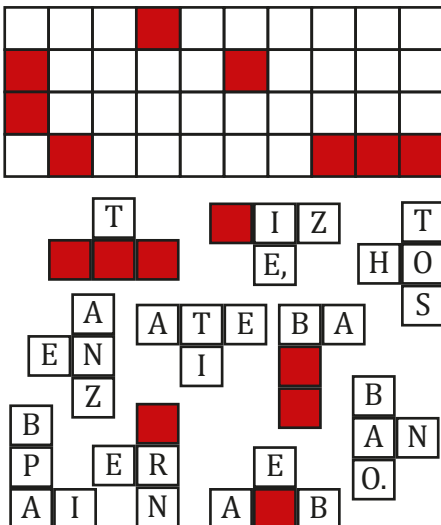
	6		9	2			7	
			6	1				
2		1		7	4	6	5	
7		8					3	
		5	1		6	4		
	1					5		2
	3	2	4	9		7		5
				8	2			
	5			6	7		2	

ZAILA

					8		9	7
5	1		7		9			2
4							8	
6					3		1	
3				6				4
	9		1					6
	5							9
9			3		4		6	1
7	6		2					

Esaera zaharra

KOKA EZAZU PUZZLEAREN PIEZA BAKOITZA
BERE TOKIAN ETA ESAERA ZAHAR BAT
AGERTUKO ZAIZU.

Anagramak

HITZ BAKOITZAK AURREKOAK DITUEN
HIZKI BERA DITU, BAT IZAN EZIK, BAINA
BESTELAKO HURRENKERAN.

Gorazarrea egin

Herren

Urruti, asago

Urtsu

Kolore

Gai koipetsu

Mantendu, eutsi

Bueltan, inguruan

Baratze-landarea

Gipuzkoako herria

Hark

Irri

Tenperatura altua

GURTU

BEROA

EBAZPENAK

ESPERANTZA BAINO.
BAT IZATEA HOBE. BIEN
ATSOTZITZA

BEROA
BARRE
BERAK
EIBAR
ARBIA
BIRAN
IRAU
GURIN
URDIN
URDUN
URRUN
URGUN
GURTU

ANAGRAMAK

ERRAZA
ZAPI, 12. ARAK, 13. BAL, 14. TZAR, 15. EKI.
BURUAS, 8. ADINON, 9. XI, ALTZO, 10. UNX, TZAT, 11.
BEROBRO, 4. ORIGINAL, 5. MAO, 1A, 6. BIS, JOZ, 7.
GOITIK BEHERA: 1. GEZA, EKI, 2. IDI, ATUN, 3.
BOTIKARI.
JANTZARAZI, 7. KURAIOS, ZAPALAK, 8. INOLAZ.
ZIRIMIRI, 4. OGASUNA, 5. ABIO, HOLTZARTE, 6. ETEN, 3.
ESKER-ESKUN: 1. GIBOI, BAXU, 2. EDER, BUDIN, 3.

Anaïs Franquesa

ZUZENBIDE PENALEKO
ABOKATUA

BOKAZIOA ETA AKTIBISMOA

“Giza eskubideen defentsan oinarritu ditut nire aktibismoa eta lan arloa. Mugimendu sozialek errepresioaren aurka egin duten lanetik edan dut. Plaça Catalunyaen hustuketa, esaterako, eskola izan zen niretzat. Mugimendu sozialek eta giza eskubideen aldeko erakundeok tolerantziaren mugak mugiaraztea lortu dugu. Orain, poliziaren indarkeria albiste da, onartezina dela eta gertatu ezin daitekeela berresten du iritziz publikoak”.

“Polizia eredua aldatzeak ez du zigorgabetasuna amaitzea bermatzen”

Poliziaren indarkeriari aurre egiteko giza eskubideen behatokia da IRIDIA. Doako lege aholkularitza eta laguntza psikosoziala eskaintzen die biktimei. Horrez gain, dibulgazio eta salaketa lanak egiten ditu behatokiak, komunikazio kanpainen bidez eta talde politikoekin eta parlamentarioekin dituen harremanen bitartez. IRIDIako zuzendarikidea eta zuzenbide penaleko abokatua da Anaïs Franquesa (Vilafranca del Penedès, Herrialde Katalanak, 1983).

LEIRE REGADAS JORDI BORRÀS

Azken hilabeteetako gertakarien ondorioz, foam jaurtigailuen erabilera eztabaidaren erdian kokatu da Herrialde Katalanetan zein Euskal Herrian.

Foam jaurtigailuek kalte handia eragin dezakete. Jatorrian, suzko armak ordezkatzeko sortu ziren eta NBERen nazioarteko araudiaren arabera, ezin dira bereizi gabe erabili. Hau da, ezin dira erabili manifestari talde baten aurka sakabanatzeko helburuarekin, ez daude horretarako pentsatuta.

Baina, adibidez, duela gutxi Mosso d'Esquadrek argitaratutako protokoloak ahalbidetzen du hori.

Gobernu osaketarako ERC eta CUP alderdien arteko aurreakordioari esker argitaratu den protokoloak asko kezkatzen gaitu. Jasotzen denez, baldin eta pertsona batek objekturen bat jaurtitzen badu, Esquadra Mossoek gorputz adarretara tiro egin dezakete. Horrek esan nahi du burura tiro egin dezaketela eta gero esan,

adibidez, eskuetara tiro egiten ari zirela.

Arazo hori konpon daiteke foam jaurtigailuak beste tresna batengatik ordezkatzuz? Zein izan beharko litzateke abiapuntua?

Beste arma batengatik ordezkatu edo ez erabakitzea azken katebegia da. Lehenik eta behin ikusi behar da agente batek delitu bat egiten badu, instituziotik bertatik emango zaion erantzuna zein izango den eta hori nola kontrola daitekeen. Kontrolerako eta fiskalizaziorako tresnak behar dira. Armak ordezkatzeko edo polizia eredua aldatzeak ez du inportantea amaitzea bermatzen.

Zertan oinarritzen dira kontrol eta fiskalizazio tresna horiek eta nork izan beharko luke horren ardura?

Argi dagoena da poliziaren egitura hierarkikoaren mende ez direla egon behar, organo independenteak izan behar dira. Poliziaren jokabide zehatzak auzitegiek epaitu behar

"Polizia jardueren kontrolerako eta fiskalizaziorako tresnak dituzten erakunde independenteak behar dira".

dituzten ala ez ebaluatzeaz gain, zein arma eskuratzen den ere fiskalizatuko lukete.

Bitartean, zigorgabetasuna nagusi. Etsigarria da.

Poliziarengan konfiantza izan behar dugula esaten digute, baina poliziarekiko mesfidantza inpunitateak sortzen du, instituzioek zein auzitegiek erantzun sendorik ematen ez dutenean. Zigorgabetasun hori irauli behar da, eta pixkanaka goaz aurrera. 2020. urtean 135 agente ikertu ditugu IRIDIAn eta hori pentsaezina litzateke duela urte batzuk, are gutxiago epaiketara iristea edo polizia bat kondenatzera heltzea.

Gardentasunerako tresna gisa azalduta, Ertzaintzak iragarri du urtearen amaieran kamerak eramango dituela soinean, uniformeetan. Zer deritzozu?

Kamerak baliagarriak izan daitezke gardentasunerako, baina ikusi egin behar da nork kontrolatuko dituen irudi horiek. Agenteak erabaki dezake noiz hasi eta noiz utzi grabatzeari? Ondoren,

grabazio hori ikusteko aukera izango du? Edo irudi horiek organo independente batera bidaliko dira era zifratu batean, eta erakunde horrek erabaki dezake, salaketa jarritz gero, epaiketarako aurkeztu edo ez? Zenbat denboraz egongo dira gordeta irudi horiek? Galdera asko dago airean.

Beste ertz bat izan daiteke kontrolerako tresna bihur daitezkeela.

Jakina. Manifestazioetara nor joaten den ikusteko erabil daitezke kamerak, eta baita debekatuta dauden profil ideologikoak egiteko. Intimitate eskubidea urra dezakete...

Indarraren monopolioa du poliziak. Zer suposatzen du?

Manifestazioetan indar eskaladaren lehen katebegia poliziaren presentzia da, Erresuma Batuko College of Policing-ek adierazten duenez. Beraz, polizia armatuta egotea, ezkutuekin, kaskoekin, foam jaurtigailuekin eta abar, indarraren erabilera horretan beste maila bat igozteaz bezala ulertu behar da. Tentsioa

handitu dezake eta istiluak gertatu daitezke. Protestarako eskubidea zer den eta nola gauzatzen den hautemateko era da gakoa. Bermatu beharreko eskubide gisa edo mehatxu gisa ulertzen den.

Desokupa enpresa ultraeskuindarrarekin harremana izan du Ertzaintzak bideo batzuek erakusten dutenez. Katalunian ere gertatu da Mosso d'Esquadrekin. Oso larria da.

Hasteko, etxe kaleratzeak soilik agindu judizial baten bidez eraman daitezke aurrera. Desokupa enpresa pribatu bat da, ezin du horrelakorik burutu, are gutxiago indarkeria erabilia. Hainbat delitu bil ditzake horrek, hertsapenak, etxebizitza bortxatzea, eta abar. Beraz, Ertzaintzak etxe kaleratzea geldiarazi beharko luke. Desokuparen eta Ertzaintzaren edo Mosso d'Esquadren artean nolabaiteko lankidetzeta eta sinpatia egoteak kezka handia sortzen du. Iku-si behar da nondik datorren harreman hori, zein lotura egon daitekeen eskuin muturrarekin eta zergatik. Ikertu beharreko gai korapilotsua da. ●

BIDALI ZURE HARRIKADAK: BERANDUEGI@ARGIA.EUS

“Garbigailua ordutegi gorrian jartzeko itxura egiten dut, andreak 'Ez!, garestiegia da' esan eta bizikletan ibiltzera joateko”

Pantxi, martxoaren zortzian, morez jantzita, kamerari begira, Urbasa igo osteko garagardoan pentsatzen.

“Hi, eta funtzionatu egiten dik, txo”, onartu digu 42 urteko Pantxi Netaoinandia aka *Potrox*. Aste barruan, goizeko 10:00ak aldera edo bestela 18:00ak bueltan, “arropa zikinen saskia hartu eta garbigailurantz joaten naiz, motel-motel”. Amarruak ez duela inoiz huts egiten, dio. “Emazteak buila egiten dit beti: ‘Baina nora hoaaaaaa, paxpaaaaaa! Orain oso garestia dela!’. Hartara ez daukat garbigailua jartzen aritu beharrik, eta libre naiz bizikletan ibiltzera joateko. Etxekoei argi laga ostean lanerako prest nengoela, hori bai”. Konfiantza gehitxo hartzen ari dela onartu du, ordea: “Aurrekoan kulot eta maillota jantzita joan nintzen garbigailurantz, eta emaztea ohi baino pipertuago sumatu nuen. Ezin naiz despistatu. Asteburuan ere hori egitera nindoan baina Iberdrolako putakumeek egun osoa berde utzi dute. Lapurrak! Gorbatadun horiek tarifak aukeratzen dituztenean, ez dute jendearengan pentsatzen”. ●

SAREAN ARRANTZATUA

Amama Lecter

@jomamugue2 / Twitter

Asier-Bidaurretzaga / Facebook

Bilbon euskaraz dakien ertzaina aurkitu dute, 20 urte desagertuta egon ondoren

Berriz euskaldun bat plantillan izango dutela jakitean, poza zabaldu da Bilboko ertzainen artean.

Manu Agirre mendizaleak aurkitu du euskaraz dakien ertzaina, Zabalburuko polizia-etxeko soto batean. Duela 25 urte hasi zen bertan lanean, baina bi urtera desagertu egin zen, nork, nola eta zergatik ez dakigula. Oso maitea zen Ertzaintzako kideen artean, 'Casero' deitzen zioten maitekiro. Halere, haren desagertuaren erruz, urte hauetan guztietan Bilboko

komisaldegiak agentek behartuta egon dira, gogoz kontra, herritarrak beti gaztelaniaz artatzera. "Jendeari behin eta berriz, 'sí, espere un momento, que busco al vasco' etengabe esatea guretzat ez da batere xamurra izan, jakinda ez dela inoiz etorriko. Askok baja hartu behar izan du estresagatik", esan digu Zabalburuko buru Zipri Ugartekok. ●

ZIBURUKO 2.EUSKAL LIBURU ETA DISKO AZOKA

EKAINAREN 12AN
10:00-20:00

HERRIKO PLAZAN

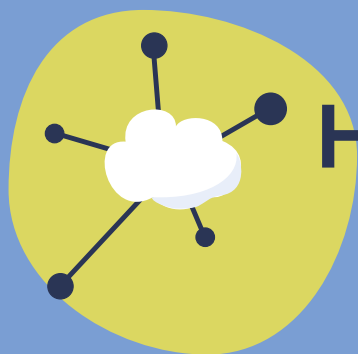

ANTOLATZAILE

PARTAIDE

HODEIA EZ DA EXISTITZEN

iametza podcast

TEKNOLOGIA BURUJABETZAREN INGURUKO PODCASTA

Albisteak | Erreportajeak | Elkarrizketak | Gomendioak

Entzungai baleafunk.eus-en

